GERGER,A.

MAYINLI TARLADA DIŞ POLİTİKA

TARLA'DA DIŞ POLİTİKA

GERGER, H

Haluk Gerger

«Mayınlı Tarla»da Dış Politika

Hil yayın

Ankara Cad. Güncer Han
Cağaloğlu — İSTANBUL

Birinci Basım : Şubat 1983, hil yayın

Dizgi : Can Matbaa

Baskı : Gümüş Basımevi

Kapak Baskı : Arapgir Ofset

hil : 7

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: TÜRK DIŞ POLİTİKASI

— *Türkiye ve Yeni Çağın Dış Gerçekleri* 9
— *Barış ve Türk Dış Politikasında Yeni Boyut* . . 14
— *Ulusal Savunmanın Çağdaş Yolları* 19
— *Savunma Kavramını Yeniden Düşünmek* . . . 24
— *Yeni Dış Düzen Girişimleri ve Türkiye* 27
— *«Mayınlı Tarla»da Dış Politika* 32
— *Nato-Ortadoğu İlişkileri ve Türkiye* 36
— *Ortadoğu, Amerika ve Türkiye (Eisenhower'den Reagan'a)* 41
— *Ortadoğu'da Friedman Barışı* 46
— *«Yeni Cento» ve Rejim Sorunu* 50
— *Türkmen Ne Diyor?* 55
— *Kıbrıs'tan Şili'ye Birleşmiş Milletler'de Türkiye* 57
— *Sorumluluk Kimin?* 61
— *Amerika'ya Yakın Olmak* 63
— *Mr. Haig'e Açık Mektup* 67
— *1981'de Türkiye ve Dış Dünya* 70
— *Vize'ye Şaşmalı mı?* 73
— *«Ekim'in Füzeleri»* 77

II. BÖLÜM: ULUSLARARASI POLİTİKA

— *1981'de Dünya* 81

Kesim 1: *Doğu-Batı İlişkileri*

— *Avrupa'da Kutuplaşma ve Soğuk Savaş'ın Alt Yapısı* 86
— *Askeri Yönetimlerin Işığı Altında Doğu-Batı İlişkileri* 92

— *Nato'daki Stratejik Sorunlar* 95
— *Avrupa'da Sınırlı Nükleer Savaş* 100
— *«Nötron Bombası» ve Gerçekler»* 103
— *«Küçük Çocuk»un Anımsattıkları* 108
— *12'ye 4 Kala* 113
— *Ottawa'da Çekişme* 116

Kesim 2 : *Demokrasi ve Üçüncü Dünya*

— *«İyi Bir Topluma Giden Yol Tekrar Açılacak»* . 121
— *Şili'nin Öyküsü (1970 - 1972)* 126
— *Boğazlanan Demokrasi* 130
— *Cunta ve Ekonomik Mucize* 136
— *Şili Darbesi ve Bir «Milliyetçi»* 140
— *«İleri Piyade Eğitimi» ve Demokrasi* 144
— *Silahsızlanma ve Gelişme* 147
— *Uluslararası Örgütler ve Kalkınma* 152
— *Bir Kitap, Bir Danışman, Bir Yönetim* 157

Kesim 3 : *Ortadoğu Sorunları*

— *İran'daki Dinci Muhalefet ve İdeolojik Kökeni* . 163
— *Ortadoğu'da Devrim ve Karşı Devrim* 168
— *Kaddafi - Reagan Çekişmesi* 172
— *Ortadoğu'nun Gerçeği* 176
— *Başka 1 Ocak Sabahları* 179
— *Siyasal Önderler ve Tarihin Öğretisi* 181
— *Köprüleri Yakılanlar* 186

SUNUŞ

Bu kitapta derlenen yazılar, yıllar içinde, toplum olarak hangi dış sorunlarla birlikte yaşadığımızı gösteriyor, sorunları sergilerken ülkemizin dış politika yaşamının bir panoramasını çiziyor. Bir de, doğal olarak, yazarın bu sorunlar üzerindeki eleştirel perspektifini yansıtıyor.

Belki de yaşam sorunlarını sağlıklı bir biçimde değerlendirebilmek için, onları ilk oluşumlarının gürültü ve heyecanı geçtikten sonra da ele alarak sergilemek, doğaları gereği 24 saatlik ömürlerini tüketmiş yazıları böyle bir kitapta derlemek gerekiyor. Elinizdeki kitap bu amaca hizmet edebilirse, kendisinden umulan yarar, yazar açısından, sağlanmış olur.

* * *

Derlenen yazıların tümünde iki ilke, demokrasi ve bağımsızlık savunulmaktadır. Okurlar yazılarda yer alan bazı savlara, düşüncelere ve hatta yer yer üsluba katılmayabilirler. Bununla birlikte, Kantçı bir yaklaşımla temeldeki niyete bakarlarsa, göreceklerdir ki, bu yazılardaki temel amaç demokrasi ve bağımsızlığı savunmak olmuştur. Bu iki kavrama olan bağlılık soyut bir inanıştan kaynaklanmamaktadır. Özgürlük arzusunun insanın doğasında bulunduğuna inananlar, demokrasi ve bağımsızlık inancının da buradan kaynaklandığını bilirler.

Doğal olarak, kişisel özgürlük ancak demokratik bir toplum düzeninde elde edilebilir. Demokrasi, yalnızca bu nedenden dolayı bile savunulması gereken bir değerdir. Bunun yanısıra, demokrasinin dış politikada da yaşamsal önemi var. Bugün ülkemiz üzerinde oynandığı artık ayyuka çıkmış oyunların boşa çıkarılabilmesinin tek koşulunun, özgür tartışma ve halkın aktif katılımıyla, yani demokratik bir çerçeve içinde oluşturulan bir dış politika olduğuna inanıyorum. Unutmamak gerekir ki, demokratik bir ülkeye hal-

kın kabul etmeyeceği politikalar uygulattırılamaz ve böyle ülkelerin yöneticileri de dış baskılara daha kolay göğüs gererler, hatta bunlara muhatap olmazlar. Buna karşılık, kapalı rejimler, ilk bakışta ne denli güçlü görünürlerse görünsünler, dışarıya karşı güçsüzdürler, çünkü, her şeyden önce, dış baskılara açıktırlar.

Bireysel özgürlüğün yanısıra kutsal olan bir başka özgürlük biçimi de toplumsal özgürlüktür. Zaten, kişinin özgür olabilmesinin önkoşulu da içinde yaşadığı ülkenin uluslararası toplum içinde özgür olabilmesidir. Uluslararası toplum içinde özgür olabilmek, yani toplumsal özgürlük ise ulusal bağımsızlığa sahip olmak demektir. Ayrıca ulusal bağımsızlık, özgürlüğün yanısıra, ya da onunla birlikte, toplumsal gelişmenin ve ekonomik kalkınmanın da gereğidir. Bağımlı bir ülkenin ne gelişmesine ne de güçlenmesine olanak vardır. Yoksulluk zincirlerinin kırılması da ancak bağımsızlık içinde olanaklıdır.

Ulusal bağımsızlığın, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ve dolayısıyla da ülkemizin varlığının özü olduğu yadsınamaz. Bu bağlamda, adet yerini bulsun diye değil, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bizlere bıraktığı mirası, bir başka deyişle, varlığımızın özünü ve temelini yansıttığı için Atatürk'ten iki alıntıyı buraya almak istiyorum :

> «Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız görevin **özüdür...** Tam bağımsızlık demek, elbette politika, maliye, ekonomi, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.»
> «**Temel ilke,** Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönençli olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan kendisini kurtaramaz.»

Bu derlemedeki yazılar çeşitli basın-yayın organlarında yayımlanmıştır. Doğaları gereği, bilimsel nitelikteki yayınlar-

da adet olan atıfları, dipnotları, büyük ölçüde, içermemektedirler. Doğal olarak, bu, yazıları kaleme alırken yaptığım araştırmalarda çeşitli yayın ve yazarlardan yararlanmadığım anlamına gelmez. Aksine, her araştırmacı gibi, benim de böyle bir entellektüel borcum var. Bir tek örnek bu konuyu açıklığa kavuşturacak ve söz konusu borcu, bir ölçüde olsun, ödememi sağlayacaktır umarım. Yalnızca, bu yazılar arasında geniş bir yer tutan «Şili yazıları» için aşağıda bir kısmını gösterdiğim kaynaklar, borçlu olduğum yazarların sayısı hakkında bir ipucu verebilir:

Paul M. Sweezy, «Chile: The Question of Power», **Monthly Review,** Aralık 1973; James Petras, «The Transition to Socialism in Chile: Perspectives and Problems», **Monthly Review,** Ekim 1971; A. Zimbalist ve B. Stallings, «Showdown in Chile», **Monthly Review,** Ekim 1973; Betty ve James Petras, Ballots into Bullets: Epitaph for a Peaceful Revolution» **Ramparts,** Kasım 1973.

* * *

Bu kitabın oluşturulmasındaki katkıları nedeniyle ilk teşekkür etmek istediğim, yazıların yayımlandığı yayın organlarının sorumluları. Çağımızda yaşamı düzenleyen normların yaratılmasında asıl etkinlik sahibi sömürü ve baskı yandaşlarıdır. Bunlara karşı çıkan bir yazara yazma olanağı verenleri saygı ve şükranla anıyorum. Değerli dostum Şahin Alpay'a, bu kitabın yayımlanmasındaki katkılarını saymaya bile kalkışmadan, şükran borcumu belirtmek istiyorum. Sevgili arkadaşlarım Gencay Gürsoy, Ayla Gürsoy ile Gündüz Vassaf'a ve Sayın Sami Karaören'e gösterdikleri yakınlık, ilgi ve teşvikleri için teşekkür ederim. Hil Yayıncılığa ve kitabı yayına hazırlayan emekçilere teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu kitabı Rennan'a ithaf ediyorum; yazılarımın getirdiği tüm güçlükleri ve meşakkati benimle birlikte göğüsledi, bana direnme gücü verdi.

Haluk Gerger
Ankara, Ocak 1983

I. Bölüm:
TÜRK DIŞ POLİTİKASI

TÜRKİYE VE YENİ ÇAĞIN DIŞ GERÇEKLERİ

Milliyet'in *iktisat sayfasında 30 haziran günü Gevgilili şöyle yazıyordu: "Almaşıklar,* politika *ile birlikte başlar... Doğru bir politik rotanın görevi,* öteki almaşıkları *ortaya koymak"tır. Bu sözler dış politika alanı için de alabildiğine geçerli.*

Bunu yine Milliyet'te Oral Sander vurguladı. "Dış politikanın olduğu yerde kaçınılmaz olarak seçenekler vardır, seçeneksizlik ise dış politikasızlıktır" diyor Sander. Oysa, Türkiye'de bugün durum şu: Dış politikada seçenek ve yeni yollar araştırmak neredeyse yasaklanmak isteniyor. 1950'lerde Amerika'dan kaptığımız bir anlayış, "partilerüstü dış politika" (bipartisanship) aldatmacası gerçi yıkıldı artık. Üstelik yumuşama (detant), çok kutupluluk, artan karşılıklı bağımlılık gibi gelişmeler yaratıcı, gerçekçi bir dış politikanın nesnel koşullarını hazırlıyor. Bu gelişmeler, aynı zamanda, seçenek arayışlarını zorunlu da kılıyor. Buna karşın tabular, "ideolojik yasaklar" sürdürülüyor hâlâ. Seçenekler, modeller bilmezden, görmezden geliniyor.

Türkiye'den Tepkiler

Bir ülke var Avrupa'nın kuzeyinde. Aynı soydan geldiğimizi sık sık anımsatmaktan hoşlandığımız, ama deneylerinden yararlanmayı pek usumuza getirmediğimiz bir ülke: Finlandiya. Belki de korkanlarımız vardır başarılarmdan. Onun için Fin dış politikasından esinlenenlere iyi gözle bakılmaz Türkiye'de. O çok başarılı, kendini kanıtlamış mo-

del çarpıtılır, karalanır. Bol bol yalan üretilir "Finlandiyalaşma" adı altında. Sovyet denetimi altında bir yarı-sömürge ülke olarak gösterilmek istenir Finlandiya. Türkiye'de Finlandiyalaşmanın kötü değil, aksine iyi bir şey olduğunu anlatmak isteyenlere şu yanıt verilir genellikle: "Siz ya Finlandiya hakkında hiç bir şey bilmeyen, küçük bir ülkenin bağımsız yaşayamayacağını kavrayamayan cahillersiniz, ya da Türkiye'yi Varşova Paktı'na bağlamak isteyen, Moskova'dan emir alan komünistler."

Tarihten Ders Almalı...

Oysa, Finlilerle ne kadar benzeriz birbirimize. Bizim gibidirler, onurlu, bağımsızlıklarına bağlı, yürekli. Doğu ile Batı arasında kalmışlardır. Bir yanda Batılı İsveç, öte yanda Sovyetler Birliği. Tarihleri Rus çarları ile yaptıkları savaşlarla doludur. Akılsız yöneticileri yüzünden, Hitler'le birlik olup Sovyetlerle de savaşmışlardır. Belki de soğuk savaşı ilk onlar yaşamışlardır. Pek faşist yoktur oralarda ama, en gözü dönmüşleri bile nefretle anarlar o günleri ve o yöneticileri. Bugün ise, en zor şeyi başarmışlar, tarihten ders alarak, dünya için yepyeni bir dış politika modeli oluşturmuşlardır. Türkiye'de sevilmeyen ve korkulan işte bu yeni dış politikadır, "Finlandiya modeli"dir.

«Fin Modeli» Nedir?

Bu modelin belirgin niteliği, ilk bakışta sanıldığı gibi, Finlandiya'nın bloksuz ve bağlantısız bir ülke olmasında değildir. Gerçi bu, "Fin modeli"nin çok önemli bir öğesidir ama, onun özü değildir. Zaten modeller tıpatıp uygulanacak davranışları gösteren reçeteler olamazlar. Tam aksine, model kavramının kendisinde gerçeğe, koşullara uygulanma düşüncesi yatar. Modeller bir tür esin kaynaklarıdır. Onlardan esinlenilir ve modeller ruhuna sadık kalınarak koşullara göre uyarlanırlar. Yoksa, Küçük Amerika hayallerinin sonunda olduğu gibi, çok şeyde kötü kopyalar, karikatürler çıkar ortaya. "Fin modeli"nin belirgin niteliği,

gerçeklerin kabulü ve onlardan yararlanmanın yollarını en uygun biçimde bulmaktır. Cumhurbaşkanı Urho Kekkonen, bu gerçeği yirmi altı yıl önce şöyle dile getiriyordu: "Finlandiya için şimdiye değin yalnız kaderin istediği bir durum olan 'özel statü'yü kendine ve başkalarına yararlı bir şeye çevirmek, yani hem kendisi için barışı sağlamanın, hem de Doğu ile Batı arasında bir köprü kurma görevini üstlenmenin, zamanıdır." Fin halkı bu değerlendirmeyi tümüyle benimsemiştir. 1974'te yapılan bir araştırmada saptandığına göre, Fin gençlerinin (yüzde doksanının üstünde) çoğunluğunca Fin dış politikasının ana esasları benimsenmektedir.

Çağdaş Fin dış politikası, Finlilerin, Türkiye'ninkine çok benzeyen tüm "Deneylerinin toplamıdır... ve gelecek için bir sigortadır." (1) Bu deney kolay edinilmemiştir. Kanla yaşanmış, öğrenilmiştir. Altı yıl içinde Kış Savaşı'm, İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamıştır Finliler.

1943'te Batılılar, Finlilere şöyle diyorlardı: "Bize güvenmeyin. Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmak zorundasınız." O yılların Türk diplomatları aynı sözlerin kendilerine de söylendiğini iyi anımsıyor olmalılar. Türkiye'yi paniğe uğratan bu sözler, Finliler için aksine, barışı ve "geleceğin sigortası"nı sağlamak için bir uyarıcı olabilmişti. Finlandiyalaşma başlamıştı Fin halkı için. Hiç bir bloka üye olmamış, başta komşuları İsveç ve Sovyetler Birliği olmak üzere tüm ülkeler ile iyi ilişkiler kurmuşlardı, çıkarlarından, bağımsızlıklarından ödün vermeden.

Taviz Vermenin Sınırı

Örneğin, 1955'in karabasan dolu Soğuk Savaş günlerinde Finlandiya savaşta yitirdiği Porkkala üssünü, gününden önce, Sovyetler'den bir damla kan dökmeden, sınırlarını atom mayınlarıyla donatmadan geri alıyordu. Bugün Türkiye'den, parasını peşin ödeyip silah alabilmesi için bile ne ödünler isteniyor. Böyle bir ortama şartlanmış Türkiye için, Finlandiya'nın bütün bunları ödün vermeden yapabilmiş ol-

masını anlamak güç gerçekten. Oysa, politik karar alma özgürlüğünden hiç ödün vermeden gerçekleştirmişti bunu Finliler. Gösterilebilecek örnekler pek çok Fin diplomasi tarihinde... Doğu Almanya kurulduğu zaman Sovyetler Birliği, Finlandiya'nın bu ülkeyi tanımasını istemişti. Bunun Sovyetler Birliği için önemi açıktı. Amerika'ya karşı çıkıp Batı Almanya'yı tanımayı reddetmeyi Türk diplomatlarının söyleyemedikleri bir ortamda bile Finlandiya'nın cevabı kesin ve açık oldu: Finlandiya, Amerikan - Sovyet kavgasına girmeyecek ve Almanya'yı tanımayacaktı. Sonraları da başkaca Soğuk Savaş alanları, yani bölünmüş öteki ülkeler de Finlandiya'ca tanınmayacaklardı. 1952'de Sovyetler Finlandiya'nın Nordik Konseyi'ne girmesine karşı çıkacaklar, 1955' de İzvestiya ateş püskürürken Finlandiya, Konsey'e üye olacaktı. Sonra Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) üyeliği gerçekleşecek, onu Sovyetler'in isteklerinin aksine OECD ile yapılan anlaşma izleyecekti. Tüm bunlarla söylenmek istenen şu: Finlandiya, Türkiye'ye şimdiye kadar öğretilmek istenenin aksine, çıkarlarından ve bağımsızlığından hiç bir zaman ödün vermemiştir.

«Toplumsal Barış»ın Sırrı

Yeni Fin dış politikası olumlu işlevlerini savaştan hemen sonra göstermeye başladı. Finlandiya savaş suçlularının asılmadığı tek ülke oluyordu Avrupa'da... Gerçekçi ve olumlu dış politika, içte toplumsal yaraların da sarılmasına olanak sağlıyor, gözü dönmüş şovenlere bile yarıyordu. Toplumsal barış, dünyadaki kutuplaşmaları topluma aktarmakla kurulamazdı. İçte ve dıştaki kutuplaşmaları olumlu yumuşamalara çevirebilen Fin dış politikasını, Türk politikacılarının öğrenmeleri gerekmez mi dersiniz?

Finliler'den öğrenebilecekleri yalnız bu değil. Finlandiya'nın hem Doğu hem de Batı Avrupa ile kurmuş olduğu sağlam politik temellere dayalı ekonomik ilişkileri, tüm Avrupa çapında yoğun ticarî ilişkilerin de en güzel örneğidir.

Batı Bile...

Sovyet gerçeğinin kabulü ve O'nunla işbirliğinde bulunmak bugün Batılılarca da izlenen bir politikadır. *Yumuşama* belli bir anlam içinde Finlandiyalaşmaktır ve başta Birleşik Amerika olmak üzere tüm Batılı ülkeler Finlandiyalaşmaktadırlar. İşte bunun için Kekkonen "son yıllarda Batı'nın birçok büyük ülkesinin de Finlandiyalaşma politikasını uygulamaya başladıklarını, yani başta gelen sosyalist ülke ile olan sorunlarını barışçıl yollardan çözme ve onunla iyi ilişkilerde bulunma yolunu seçtiklerini görmekten duyduğumuz memnuniyeti de saklamıyoruz" (1) diyor.

Duvarlar Yıkılırken...

Finlandiya bugün uluslararası saygınlığının doruğundadır. Bölgelerinde yarattıkları barış ve güvenlik ortamı İsveç Başkanı Olof Palme tarafından şöyle değerlendiriliyor: "İtiraf etmeliyiz ki, günümüz Fin dış politikasının ana esasları yalnız Finlandiya'nın değil, bütün İskandinav ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmiştir." Bizim bunu söyleyecek tek bir komşumuz çıkar mı acaba, Türk diplomatlarına sormak gerek... Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı için Helsinki'nin seçilmesi ise, eski Batı Alman Dışişleri Bakanı W. Scheel'in dediği gibi "Bu ülkenin yumuşamaya yaptığı katkıların (uluslararası toplumca) takdir edilmesinin bir ifadesidir."

Her şeyde Amerika'nın onayını isteyenler için, eski Amerikan Dışişleri Bakanı Rogers'in Konferans'da yaptığı konuşmada Kekkonen'in Fin dış politika anlayışını özetleyen şu sözlerinin geçerliliğini açıkça kabul ettiğini de ekleyelim: "Güvenlik çitler dikerek kazanılamaz, güvenlik kapıları açmakla kazanılır." Profesör Seha L. Meray aynı gerçeği yıllar önce dile getirmemiş miydi?- "Başkalarıyla ilişkilerinde duvar örenler, birgün o duvarın arkasında hapsolup kalacaklarını unutmasınlar." Umulur ki, Türk toplumu da kendini hapseden duvarları artık yıksın.

(Milliyet, 26 Temmuz 1977)

---

(1) Ahti Karjalainen (Eski Dışişleri Bakanı), «Finland's Policy of Neutrality» (Finlandiya'nın Yansızlık Politikası) **Yearbook of Finnish Foreign Policy, 1974, s. 26.**

BARIŞ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ BOYUT

Atatürk döneminden sonra da Türk dış politikası "Yurtta Barış, Dünyada Barış" sloganı ile yürütüldü. Ne var ki, "Dünyada Barış" gibi sloganlar bilinçsizce söylene söylene bazen anlamsızlaşıyor da... Bir somut içerik kazandırılamayınca yol gösterici, eylem seçeneklerini belirleyici işlevlerini yitirip yanıltıcı sözlere dönüşüyorlar.

Şimdi Türkiye'de dış politikasında aynı slogandan yola çıkan yeni bir siyasal iktidar var. İktidar, Türk dış politikasına Doğu - Batı boyutunun yanında yeni boyutlar da getirmek amacındadır. Türkiye'nin Üçüncü Dünya sorunlarına eğileceği, Asya ve Afrika ülkeleri ile sağlam, iyi ilişkiler kuracağı söyleniyor. Bir başka deyişle, Türk dış politikasına Güney-Kuzey boyutu da kazandırılmak isteniyor.

Aslında, gerçekçi bir "barış" kavramı ile Kuzey-Güney boyutu birbirleriyle bağlantılıdırlar. Böyle bir yaklaşım, Türk dış politikasına yeni işlevler kazandıracak, yeni boyutları kendiliğinden getirecektir.

Yığına Yayılıyor...

Yüzyıllardır kutsal bir amaç olan barış, günümüzde gelişen nesnel ve öznel koşullarla daha da önem kazanmıştır. 'Klasik' denilebilecek ve kökenlerini endüstri devriminin silah teknolojisine getirdiği yeniliklerde bulunan ilk koşul, savaşların yıkıcılığının, yani insana getireceği acıların eşi görülmemiş bir biçimde artmasıdır. Topyekün savaş ile topyekün kalkınma tarihte belki de ilk kez savaş ile eko-

nomik gelişme arasında uzlaşmaz bir çelişki yaratmış, barışı insanlığın gelişmesinin vazgeçilmez koşulu durumuna getirmiştir. Öznel olarak barış isteğinin geniş halk yığınlarına yayılması da çağdaş bir gelişmedir. Çağımızın en önemli özelliklerinden biri de, toplumsal ilerlemeye koşut olarak, emekçi yığınların her toplumda etkinliklerinin artmakta olmasıdır. Savaşın asıl yükünü çekenler de yığınlardır. Onların etkinliklerinin artması, barışın gerek nicelik gerek nitelik açısından güçlü yandaşlar kazanması demektir. Bu açıdan, iktidarların yığınlara ödemeleri gereken tek bir "diyet" varsa, o da gerçekçi, kararlı, inançlı bir barış politikasıdır.

Böylesine yaşamsal bir kavram, hele bugün söylendiği gibi dış politikanın temel amacı olacaksa, iyi tanımlanmalı, ne olduğu ya da olmadığı gerçekçi bir biçimde saptanmalıdır. Yoksa, yeni Türk dış politikası temelsiz kalacak, yeni boyutları kazandıracak bir yol göstericiden yoksun olacaktır.

Barış, Ama...

Uluslararası planda barış kavramı, çağdaş uluslararası ilişkilerin oluştuğu Avrupa kökenlidir. İlk sistematik çözümlemesi ise, Avrupa Kamu Hukuku'nda görülür. Bu anlayışa göre barış, şiddetin bulunmadığı ortam, ilişkilerin şiddeti yasaklayan kurallar çerçevesi içinde yürütüldüğü düzendir. Somut olarak, iki devlet arasında, savaş ya da silahlı çatışma yoksa, ilişkiler belli kurallara göre yürütülüyorsa, barış var demektir. Hareket noktası, düzen ile barış'm özdeş olduğu varsayımıdır. Uluslararası düzen, ilişki sürecini ve davranışları denetleyen kurallardır. Düzen kurulduğu zaman barışı da yaratılmış kabul edilir, düzenin işleyişi, kuralların sonuçları artık sorulanmaz. Tam tersine, hakça olmasa da düzeni yadsımak, barışa karşı olmakla bir tutulur.

Uluslararası ilişkilerde Avrupa odak noktası olmaktan çıktıkça, bu uygarlıktan kaynaklanan kavramlar da yeni-

den ele alınmaya başlandı. Bu kavramların başında da barış kavramı geldi. Adalet ve hak kavramlarından soyutlanmış bir düzenin, barış ile özdeşleştirilmesi de çağın en büyük aldatmacalarından biri olarak ortaya çıktı. Çünkü barışı salt görünen şiddetin olmadığı bir ortam olarak tanımlamak onu, anlamsızlaştırır. Örneğin, bir baba çocuğunu dövmeyebilir. Bu anlamda baba ile çocuk arasında görünen bir şiddet yoktur. Ama, baba çocuğun özgürce gelişmesini, kişiliğini bulmasını engelliyor, onun eğitim gereksinmesini kısıtlıyorsa söz konusu ilişkide görünürde şiddet olmasa da, barış da yoktur. Ortada sömürüden, baskıdan kaynaklanan bir şiddet vardır ve bu durumda barıştan söz edilemez. Aynı biçimde, barış, uluslararası ilişkilerde de savaşın simgelediği salt açık şiddetin olmadığı bir ortam değildir. Öyle olsaydı bugün topların sustuğu Lübnan'da, Filistin'de, Güney Afrika'da barış olurdu. Oysa, buralarda görünen şiddet olmasa da barış yoktur, çünkü şiddet değişik kılıklarda sürmektedir. İlk bakışta görünmeyen, pek o kadar açık olmayan bir başka şiddet türü, kısaca "yapısal şiddet" egemendir. Böyle yerlerde gerçi bir düzen vardır ama, bu düzen doğasında adaletsizliği, sömürüyü, baskıyı yani şiddetin görünmeyen türlerini taşımaktadır. Dolayısıyla çağdaş anlamıyla barış böyle düzenlerle özdeşleştirilemez. Gerçek barış tüm şiddet türlerinin, görünen şiddetin yanında yapısal şiddetin de ortadan kalktığı bir ortamdır, âdil, sömürüsüz bir düzendir.

Önce «Eşitlik» Gerekli...

Dolayısıyla, uluslararası planda savaşın olmaması barışın tek ve yeterli koşulu değildir. Dünyada barış, savaşın yanında uluslar arasındaki eşitsiz değişimin yarattığı tüm haksızlıkların, baskının ve sömürünün de yok edilmesine bağlıdır. Barış için düzen ve onun kuralları ile yaptırımları gereklidir ama, adalet kavramı da kalıcı bir düzenin vazgeçilmez koşuludur. Bunun için de gerekli olan bugünün ba-

rışçıl olmayan düzeni yerine, yeni bir uluslararası düzen kurulmasıdır.

Bugünkü uluslararası düzeni savunanlar, düzenin kesintisiz ve tüm yönleriyle işlemesini barışın en önemli koşulu olarak görüyorlar. Oysa az gelişmiş ülke yurttaşı, adaletsiz düzenin aynı zamanda kalıcı bir barış ortamının da en önemli engeli olduğunun bilincindedir. Bugün düzen ile barış arasında Batı'nın ileri sürdüğü gibi uyum yerine, tam bir çelişki vardır. Çünkü barış, düzen ve dirlik yanında adaleti de gerektirir. Bugünkü uluslararası düzen ile barış arasındaki çelişkiyi çözmek, düzene adalet, eşitlik, hak kavramlarını sokmaktan geçer. Ancak âdil, hakça bir uluslararası düzen kalıcı barış ortamını yaratabilir. Çağdaş uluslararası düzendeki yapısal bozukluğun kaynağı, eşitsiz ekonomik ilişkilerdir. Bunu ortadan kaldırmayı amaçlayan yeni ekonomik düzen kurma çabaları, aynı zamanda kalıcı bir barış ortamı kurmak demektir. Özlenen dirlik ve düzen, öngörülen yeni ekonomik düzenin eşitlikçi kurallarında yatmaktadır. Bir başka deyişle, Güney-Kuzey çatışması yeni bir uluslararası ekonomik düzenin yani gerçek barışın tohumlarını taşımaktadır.

Dünyada barışı slogan yapan bir dış politikanın amacı da doğal olarak gerçek barışı engelleyen uluslararası sömürü düzenini değiştirmeyi öngören güçlerin yanında yer almak olmalıdır. Uluslararası Yeni Ekonomik Düzen Kavgası, yani Güney-Kuzey boyutu bir dış politikaya ancak bu barış kavramından hareket edilerek kazandırılır. Böylece, gerçek barış kavramı, dış politikanın yönünü belirlediği gibi, eylem seçiminde de yol gösterici bir ışık olur.

Türkiye Nerede Yer Almalı?

Barış bir bütündür. Kendisi için gerçek barışı isteyen Türkiye, onu, ancak barışçıl bir uluslararası düzende elde edebilir. Onun için tezelden dünya ölçüsünde barışı kurmak yolunda ilk adım olan Yeni Ekonomik Düzen uğraşında ye-

rini almalıdır. Yoksa, klasik Batı kökenli barış kavramı ne Türk dış politikasına bir yol gösterici olabilir, ne de Türkiye kendisi için yaşamsal bir zorunluluk olan uluslararası barış düzenine katkıda bulunabilir. Yeni iktidar ulusal güvenliğin tek dayanağı olacak 'ulusal savunma' kavramını geliştirirken, gerçekçi bir barış kavramından hareket ederse, programında ulusa ve dünyaya verdiği "Dünyada barışa katkı" ile "Türk dış politikasına yeni boyutlar kazandırma" sözlerini de tutmuş olur.

(Milliyet, 12 Nisan 1978)

ULUSAL SAVUNMA'NIN ÇAĞDAŞ YOLLARI

Ulusal savunma" gibi kavramlar içeriği henüz tam saptanmamış, yeterince oluşturulmamış da olsalar güçlüdürler. Güçlerini kendilerine yaşam veren toplumsal gereksinmelerden alırlar. İlk bakışta ne denli düşsel görünürlerse görünsünler toplumun ivedi maddî ve manevî gereksinmelerinden aldıkları etkinlikle sonunda gerçek bir yaşam süreci gösterirler.

Savunma ve onu gerçekleştirmek için verilen tüm uğraşılar, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Çünkü, gerek doğaya, gerek hemcinslerine karşı savunma, yaşayan her varlık ve bu arada insan için su gibi, ekmek gibi bir gereksinmedir.

Savunma Yalnız Askerî Değil...

Yaşamı sürdürme doğanın temel yasasıdır. Yaşamı sürdürmenin gerekli önkoşuluysa korunabilme yeteneğidir. Gerek bireyler, gerek toplumlar, yaşamlarını sürdürebilmek için kendilerini koruyabilmeli, yani savunabilmelidirler. Bunun yanı sıra insanın doğasında güven içinde yaşama isteği vardır. İnsanın veya toplumun güvenliği ise yine kendisini savunabilme yeteneği ile sınırlıdır. Güvenlik isteği ile gereksinmesi olduğu sürece, savunma insanın ve toplumun vazgeçemeyeceği bir kavram olarak sürecektir. Bir başka deyişle, insan varolduğundan beri ve insan varoldukça kişisel savunma, toplum varolduğundan beri ve toplum varoldukça toplumsal savunma, ulus varolduğundan beri ve ulus varoldukça da ulusal savunma vardır, varolacaktır.

Özellikle egemen ulus—devletlerin oluşturduğu çağdaş

uluslararası sistem içinde yaşayan uluslar için savunma vazgeçilmez bir zorunluluktur. Ulusal savunmasını düşünmeyecek bir uluş olamayacağı gibi, savunmasız bir ulus da uzun süre varlığını sürdüremez. En geniş anlamıyla ulusal savunma, bir ulusun yaşam biçimini, gelişmesini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ortadan kaldırmaya ya da bunlara zarar vermeye yönelik her türlü saldırıya karşı verilen tüm toplumsal çabanın adıdır. Bu durumuyla salt askerî bir olay, askerî içerikli bir kavram değildir. Savaş bile, gerek hedefi gerek onu yürütenlerin bileşimi, gerekse yöntemiyle toplumsal bir olaydır. Ulusal savunma ancak silahlı güçle birlikte ulusal gücü oluşturan tüm öğelerin akılcı bir biçimde kullanılmasıyla sağlanabilecek bir stratejik amaçtır. Bu yüzden ulusal savunma kavramı oluşturulurken, askerî öğenin yanında öteki öğelere de önem verilmeli, kavram tüm öğeleri içeren bir geniş anlayışla ele alınmalıdır.

Ulusal savunma kavramında önceliği olan öğe sağlıklı bir toplumsal psikolojidir. Kendini savunma gereği duyamayan, bu güdüyü yitirecek kadar yozlaşmış bir toplum nasıl kendini savunamazsa, kendi kendini savunma yeteneğinden yoksun gören bir toplum da, gerçekte savunmasız demektir. Ne yazık ki, Türk toplumu bilinen nedenlerle, uzun yıllar Türkiye'nin tek başına kendisini savunamayacağı görüşü doğrultusunda koşullandırılmaya çalışılmıştır. 'Ya Amerika ya Rusya" tekerlemesi, bir yandan ulusal savunmanın en çarpıcı örneklerinden olan Kurtuluş Savaşı'nın gerçek anlam ve anısını belirsizleştirirken, öte yandan da toplumun bazı kesitlerinde yalnız başına savunmayı olanaksız göstermeye yönelik bir yılgınlığın yerleşmesine yol açmıştır. İlk temel amaç, Türkiye'nin insan, coğrafya ve iktisadî gizilgücü (potansiyel) ile seçeneksiz ve savunmasız bir ülke olmadığının bilinçlere yerleştirilmesi olmalıdır. Bu, tam anlamıyla ve toplumun tüm kesitlerine yansıyacak bir biçimde gerçekleştirildiği gün, ulusal savunma kavramının içi, en önemli öğe olan

psikoloji ile doldurulmuş olacaktır. Toplumun demokratikleşmesi bu konuda tek yöntemdir. Alışılmış kalıpların dışına çıkan, yeni seçeneklerin varlığını görebilen düşünen kafalar, bir toplumun en azından düşün planında savunmasız olmadığının kanıtlarıdırlar. Bu anlamda özgürlük savunmanın hem amacı, hem aracıdır.

Güven Bunalımı

Savunma bölünmez bir bütündür. Ulusal sınırların hiçbir yönü, hiçbir noktası savunmadışı bırakılamaz. Nitekim, ulusal savunma kavramına yaşam veren en önemli toplumsal gereksinmelerden biri de, Türkiye'nin NATO'nun hedef olarak seçmediği bölgelerden gelecek bir saldırıya karşı karşıya kalabileceği gerçeğidir. Ulusal savunma kavramının askerî öğeleri içinde bu temel gerçeğe göre hazırlanmış yeni bir örgütlenme biçimi başta gelmelidir. Yeni ulusal savunma kavramı aynı zamanda ülkenin güvenliğinin tek başına sağlanma zorunluluğunun anlaşılmış olmasından da doğduğuna göre, bir saldırıya karşı sivil, asker, topyekûn ulusun kendi öz güç ve kaynaklarıyla el ele savaşmasına hazırlanmak, bunun gereklerini, yöntemini, eşgüdümünü sağlamak, askerî öğenin başka bir önemli noktası olmalıdır. Ulusal savunma kavramının askerî içeriği hazırlanırken, gözden uzak tutulamayacak bir başka nokta da, bağlaşıklarla oluşan sağlıklı güven bunalımıdır. Bu açıdan, ambargonun sürmesi yılgınlık nedeni olamayacağı gibi, kalkması da tehlikeli bir güvenlik uyuşukluğunu getirmemelidir. Ayrıca, savunma gücünün temel amacı, evrensel bir ideolojiyi, bir başka devlet veya devlet grubunu değil ülkenin kendisini savunmak olduğuna göre, NATO'ya yapılan katkı da, yeniden gözden geçirilmelidir. Karşılıklılık ilkesi, uluslararası ilişkilerde temeldir.

Prestij de, ulusal savunma kavramının vazgeçilmez bir öğesidir. Uluslararası toplumda ülkeye saygınlık kazandıran bir simge, saldırgana karşı caydırıcı bir etki olacağı için savunmaya katkıda bulunur. Toplumdaki saygıdeğer bi-

reylere karşı alınacak tutumlarda gösterilen özen ve sakınganlık, onlar için bir savunma aracıdır da. Bireylere karşı kaba güç kullanmak, saldırıda bulunmak, onların toplum içindeki saygınlıkları oranında zorlaşır. Aynı şey uluslararası toplumun bireyleri, yani devletler için de geçerlidir. Uluslararası toplumda yasal dokunulmazlık (İsviçre gibi bir uluslararası antlaşmayla tarafsızlaştırmak) gibi, moral dokunulmazlık da yaratmak bir ölçüye kadar olanaklıdır. Çağımız dünyasında dostu düşmanı olumlu yönde etkileyecek bir imge yaratmanın yolu, tutarlı, barışçı bir iç ve dış politikadan geçer. Böyle elde edilen saygınlık, ülkeye uluslararası toplumda devletler ve kamuoyu düzeyinde güçlü yandaşlar, sağlam dostlar kazandırır. Saldırı hedefi olmama açısından bunun önemi yadsınamaz.

Ulusal savunma kavramının ekonomik öğesi ayrı bir önem taşır. Çağımızda savunmanın yükünü ancak güçlü bir ekonomi taşıyabilir. Bununla birlikte kalkınmanın ya da büyümenin simgelediği ekonomik güç tek başına yeterli değildir, hatta aldatıcıdır. Onun yanında, kendi kendine yeterli bir ekonomi, yani dışa olan bağımsızlığın kırılması ulusal savunmanın temel öğesidir.

Temelde en iyi savunma, diplomasi yoluyla yapılanıdır. Çağın gereklerine uydurulmuş diplomasi, barışa yönelik diplomatik ilişkiler, savunmanın en zahmetsiz olanıdır. Türkiye'nin etrafında yaratacağı barış kuşağı, savunmanın temel amacı olan güvenliği en kısa yoldan, en üretken bir biçimde yaratır. Dış politika üretken bir uğraştır. Diplomasi bir ülke için savunmanın amaç ve öğelerini yani güvenliği, barışı, prestiji, daha iyi yaşam koşullarını üretir.

Bütün bunlara ek olarak, her toplum için olduğu gibi, Türkiye için de gerçek güvenliğin silahsızlanma, yeni uluslararası ekonomik düzen gibi gelişmelerde yattığını gören bir kavrayış, kendi ulusal savunmasıyla insanlığın savunması arasında işlevsel bağlar kurarak güvenliğini en sağlam sigortaya, tarihsel sürecin gelişim doğrultusuna bağlamış olur.

Ulusal savunma kavramının oluşturulma yöntemine gelince, ulusal savunma toplumun tüm bireylerini ilgilendirir ve tümünün katkılarını gerektirir. Oluşmasını kamuoyuna maletmek yalnız oluşabilmesine değil, sağlıklı bir biçimde geliştirilmesine de olanak sağlar. Onun için toplum yalnız uygulamasında değil, oluşturulmasında da görev almalıdır.

"Türkiye'nin bağımlılığı bir gerçektir. Çocuklarımız masallarla korkutulan bir toplumuz. Bazen gerçeklerin daha da korkutucu olduğunu unutuyoruz. Umut, gerçeğin de değiştirebilir olmasındadır. Ulusal savunma kavramını oluşturmak bunun gerekli bir adımıdır.

(Milliyet, 30 Mayıs 1978)

SAVUNMA KAVRAMINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Türkiye'nin 1974 Barış Harekatından bu yana yoğun ve sistemli bir saldırıyla karşıkarşıya olduğu kuşkusuzdur. Sağlıklı bir toplumsal uyanışın getirdiği enerjinin demokratik kanallardan kalkınma seferberliğine dönüşmesi, Türk insanının belirli zincirleri kırabilme güç ve bilincine erişmesi, bu saldırıların temel nedenini oluşturmaktadır. Tüm çabalar, yoksulluğu, bağımlılığı ve hele çaresizliği Anadolu'nun değişmez yazgısı yapmaya yöneliktir.

Bu yoğun saldırılar karşısında Türkiye'nin, Türk halkının savunmasız kalacağını düşünmek olanaksızdır. Hiç kuşkusuz, çağdışı "çözümler"e itilmek ve bunların çözümsüzlüğünde boğulmak istenen Türkiye'nin savunmasının ilk ve temel gereği, siyaset, ekonomik, kültür, güvenlik gibi toplumsal yaşamın her alanında çağdaşlaşma sürecini tamamlamasıdır.

Konunun yalnızca güvenlik boyutu düşünüldüğünde, çeşitli senaryolar arasında bir tanesinin sürekli gündemde tutulduğu görülmektedir. Bu, Batı'nın desteğini arkasına almış bir Yunan serüvenidir. Türk-Yunan dostluğunu içtenlikle istemek, Batı'nın siyasal deyim birikiminin önemini kavramak, ne yazık ki, bu senaryoyu yok varsaymaya yetmemektedir. Ermeni terörü, Ege sorunu, Avrupa Parlamentosunun bu konuyla ilgili son kararı ve nihayet Andreas Papandreu'nun zeytin dallarının arkasına gizlenmiş girişimleri, Türkiye'nin sözünü ettiğimiz senaryo konusunda ne denli hassas olması gerektiğini göstermektedir. Biz barışın

kutsal bir insanlık amacı olduğunu hep yazagelmişizdir. Bununla birlikte, barış kadar kutsal bir başka amaç da ulusal bağımsızlığın ve hakların korunmasıdır.

Böyle olunca, Türkiye'nin "geleneksel güvenlik çerçevesi"ne ve ulusal savunma kavramına yeniden eğilmek gerekmektedir. Unutmamak gerekir ki, uluslararası politikada öyle durumlar ortaya çıkabilir ki, ülkelerin geleneksel güvenlik çerçeveleri yetersiz, hatta tamamen anlamsız hale gelebilir. Türkiye'nin "geleneksel güvenlik çerçevesi"nin tek bir olasılığa karşı çizilmiş olduğu ve Türkiye'nin acil sorunları düşünüldüğünde, bu çerçevenin yeterli sayılması çok güç olmaktadır.

Papandreu'nun kuşku yaratan tutumuna karşılık Batı'nın desteğini arkaya almaya çalışmak, tarihsel, kültürel ve daha birçok nedenle çıkar yol olarak görünmemektedir. Batı desteği için Yunanistan'la girişilebilecek bir rekabeti Türkiye'nin kazanabileceğini ummak yanlış olur. Üstelik, böyle bir rekabete girmenin büyük sakıncaları vardır. Bu tür bir rekabetin sonu, bağımsızlığı bir elle korurken, ötekiyle geri vermek olur ki, bu, her iki ele de bağımlılık kelepçesinin vurulmasıyla sonuçlanır. Türk halkının "kırk katır mı, kırk satır mı?" türü çözümlere bağlı olduğunu kabul edemeyiz.

Bu durumda ulusal savunma kavramı, özel bir önem kazanmaktadır. Doğal olarak, ulusal savunma kavramı, ulusal savaş sanayii ile birlikte düşünülmelidir.

Ulusl savunma ve ulusal savaş sanayii için gerekli olan toplumsal inanç ve seferberlik ancak halkın aktif katılımıyla sağlanabilir. Tarih boyunca başına nice çoraplar örülmüş, emperyalizmin zulüm ve sömürüsünü nice çekmiş olan mazlum Anadolu insanı konunun gerektirdiği bilinç düzeyindedir. Burada ulusal savunma ile toplumsal psikoloji arasındaki bağ özenle kurulmalıdır.

1978 yılında, yani Türkiye'de ulusal savunma kavramının güncellik kazandığı bir dönemde, bu konuda şöyle yazmıştık:

"Ulusal savunma kavramında önceliği olan öğe, sağlıklı bir toplumsal psikolojidir. Kendini savunma gereği duymayan, bu güdüyü yitirecek kadar yozlaşmış bir toplum nasıl kendini savunamazsa, kendi kendini savunma yeteneğinden yoksun gören bir toplum da, gerçekte savunmasız demektir. Ne yazık ki, Türk toplumu bilinen nedenlerle, uzun yıllar Türkiye'nin tek başına kendisini savunamayacağı görüşü doğrultusunda koşullandırılmaya çalışılmıştır. "Ya Amerika ya Rusya tekerlemesi, bir yandan ulusal savunmanın en çarpıcı örneklerinden olan Kurtuluş Savaşı'nın gerçek anlam ve anısını belirsizleştirirken, öte yandan da, toplumun bazı kesitlerinde yalnız başına savunmayı olanaksız göstermeye yönelik bir yılgınlığın yerleşmesine yol açmıştır. İlk temel amaç, Türkiye'nin insan, coğrafya ve iktisadi gizilgücü (potansiyel) ile seçeneksiz ve savunmasız bir ülke olmadığının bilinçlere yerleştirilmesi olmalıdır. Bu, tam anlamıyla ve toplumun tüm kesitlerine yansıyacak bir biçimde gerçekleştirildiği gün, ulusal savunma kavramının içi, en önemli öge olan psikoloji ile doldurulmuş olacaktır. Toplumun demokratikleşmesi bu konuda tek yöntemdir. Alışılmış kalıpların dışına çıkan, yeni seçeneklerin varlığını görebilen düşünen kafalar, bir toplumun en azından düşün planında savunmasız olmadığının kanıtlarıdır. Bu anlamda özgürlük savunmanın hem amacı, hem aracıdır."

Türkiye'de ulusal savunma kavramının ilk kez ortaya atıldığı yıllarda, konuyu saptırmak için akla hayale sığmayan şeyler söylenmiştir. Ulusal savunma kavramı, içi boş, gereksiz bir moda gibi gösterilmek istenmiştir. Günün birinde de unutulacağı umulmuştur. Kavrama karşı çıkanların bilmediği, anlayamadığı, Türkiye'de oluşturulmak istenen ulusal savunma kavramının gücünü, kendine yaşam veren toplumsal gereksinmelerden aldığıydı. İşte, ulusal savunma kavramı Türk toplumunun ivedi maddi ve manevi gereksinmelerinden aldığı güçle bugün de gerçek bir yaşam süreci gösteriyor ve yeniden gündeme geliyor.

(Arayış, 7 Kasım 1981)

YENİ DIŞ DÜZEN GİRİŞİMLERİ VE TÜRKİYE

Türkiye'nin ekonomik darboğazları aşmak için çabaları, her gün yeni düş kırıklıkları ile sürüyor. IMF, Dünya Bankası, Batılı dostlar, Türkiye'nin artan önemi, Guadeloupe Doruğu derken, sorunlar da gittikçe ağırlaşmaktadır. Türkiye'nin ekonomik sorunları uluslararası ilişkiler sisteminden soyutlanamayacağına göre, bu durumda, Türk dış politikasını gözden geçirmekte yarar vardır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı ile siyasal, ekonomik ve militer alanlarda bütünleşen Türkiye, uzun yıllar, Üçüncü Dünya deviniminin dışında, çoğu kez de karşısında yer aldı.

1970'ler hem Türkiye hem de Üçüncü Dünya devinimi açısından anlamlı yıllardır. Üçüncü Dünya ülkelerinin bağımsızlık ve uluslararası ilişkileri demokratikleştirme çabaları *Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen* (YUED) kavgasıyla ekonomik özüne kavuşup nitel bir sıçrama gösterirken aynı dönemde Türkiye, "Batı'nın oksijen çadırında bitkisel yaşama mahkûm edilmek istenmektedir. Dolayısıyla, 1970'ler, Türkiye'nin nesnel yapısıyla öznel dış politika konumu arasındaki çelişkinin keskinleştiği, ulusal çıkarlarıyla da Üçüncü Dünya ülkelerinin amaç ve özlemlerinin çakıştığı tarihsel bir dönem olmaktadır.

Yoksulların Savaşı

Yeni ve hakça bir uluslararası ekonomik düzen kurma yolunda olan yoksul uluslar, Batı'nın zengin ülkeleri ile

UNCTAD çerçevesi içinde bir "toplu pazarlığı" başlatmışlardır. 77'ler diye anılan grup içinde birleşen yoksul uluslar şu isteklerle ortaya çıkmaktadırlar:

a) Yoksul ülkelerin zenginlere olan bir bölüm borçları silinmelidir.

b) Kredilerin faiz oranları indirilmelidir.

c) Gelişmekte olan ülkelerde özgün teknolojiler yaratılmalı, geliştirilmeli ve insanlığın ortak kalıtı (mirası) olan çağdaş teknolojiden tüm uluslar eşitçe yararlanabilmelidir.

d) Ticaret hadlerinde gelişme yolundaki ülkelerin aleyhine süren gidiş durdurulmalı ve değiştirilmelidir.

Özetle, amaç zenginden yoksula kaynak akımını, bağımlılık yaratmadan gerçekleştirmek, hızlandırmaktır.

Türkiye Kimden Yana?

Türkiye'nin bu 'toplu pazarlık' süreci içinde, en hafif deyimle, tuhaf bir konumu vardır. Türkiye, yoksul uluslaın isteklerinin hedefi durumundaki, amaçları da bu isteklere karşı çıkmak olan, Batılı zengin devletlerin safında, 'B' grubunda yer almaktadır. Bu konum, toplu sözleşme görüşmelerinde işçinin işveren yanında yer alması, barış antlaşması görüşmelerinde mağlubun galibin yanında bulunması, mahkemede mağdurun sanık sandalyesinde oturması kadar gariptir, anlaşılmazdır. Bir iktisatçının dediği gibi Türkiye "iktisaden geri kalmış bir ülkedir. Türkiye ulusal iktisadı, sosyal olanak ve potansiyeline nazaran geri kalmıştır. Ulusal ihtiyaçları karşılamak ölçütüne göre geri kalmıştır. Kalkınmış diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında geri kalmış olduğu görülmektedir" (1). Ama buna karşın Türkiye aralarında bu haksız düzeni nasıl koruyabileceklerini görüşen zenginler grubunda yer alabilmiştir.

Bu konunun bir başka sakıncası daha vardır: Dirik bir dış politika özlemlerine karşılık Türk dış politikası YUED

süresince tam bir işlevsizlik ve ataletle karşı karşıyadır. 'B' grubu içinde yapılan, 77'lerin Türkiye'nin de çıkarları doğrultusunda olan isteklerine karşı durmanın, o istekleri yozlaştırmanın yollarını aramaktadır. Türk diplomatlarının bu konuda 'katkıları' herhalde olamaz. Ayrıca, 'B' grubunda gözlemlenebilen bir eğilim de esasa ilişkin sorunları görüşmeme yönündedir. Buna göre grupta usul sorunlar görüşülecek, esasa ilişkin konuları F. Almanya, Japonya, ABD gibi grup ağaları, karşı tarafla özel olarak ele alacaklardır. 77'ler grubunun toplantılarına ise, Türkiye girememektedir. Dolayısıyla Türkiye burada da kendi çıkarlarını kollamak, yeni düzene katkıda bulunmak olanağından yoksundur. Varılacak sonuçlar ise grup kararları oluştuktan sonra kuliste grup önderlerince özel olarak saptandığı için genel görüşme ve oylamalar birer formaliteden öteye geçememektedir. Sonuç olarak pazarlık gücünü artırmaktan söz eden Türkiye, uluslararası ilişkilerin en görkemli pazarlığında yoktur. Daha pazarlığa oturmamıştır bile...

77'lere Girmek...

Türkiye, içine kıstırıldığı ekonomik mengeneden kurtulmak zorundadır. John F. Kennedy'nin basın sözcüsü Pierre Salinger, anılarında, memurlarına verecek 100.000 (yüz bin) doları bulamayan bir Latin Amerika ülkesinin devlet başkanı yardımcısıyla yaptığı görüşmeden söz eder. Böyle bir duruma düşmüş ülkenin yetkilisi, devlet başkamnın yardımcısı da olsa, Birleşik Amerika'da ancak ikinci sınıf bir görevliyle, Salinger'le görüşebilir ve ondan yardım ister. Salinger olayı küçümseyerek, yetkiliyi nasıl başından savdığını anlatır. İspanya'da Türkiye'nin bir süre önce ertelettiği beş milyon dolar ile bu yüz bin dolar arasında çok az bir fark var. Bu, aynı zamanda bağımsız bir devletle, bir "muz cumhuriyeti" arasındaki farktır da. Geriye kalan 4.900.000 doları harcamadan gerekli girişimlere tezelden başlanmalıdır. Ecevit hükümeti, Türkiye'yi kurtarmak ve sağlıklı bir dış politika için 77'ler grubuna girmekten başlaya-

rak, kararlı ve cesur adımlar atmaya devam etmelidir. 77'-ler grubuna girmek gibi basit bir usul sorununu bile çözememek, son çözümlemede, dış politikayı dışardan borç para aramaya indirgemek olur. Bilinmelidir ki, her işi en iyi erbabı yapar. Herhalde Türkiye'de borç para için ona buna avuç açma işini, bu yönetimden daha iyi yapabilecekler bulunur. Ama ulus onlara görev vermemiştir. Bunun anlamını değerlendirmek gerekir.

İç ve Dış Düzen Bütünleşiyor

V. UNCTAD toplantısı 1979 mayısında yapılacaktır. Yoksul ulusların uluslararası sistemdeki eşitsiz değişim ve yapısal bozukluklardan kaynaklanan yoksulluk çemberini kırmak için giriştikleri hakça bir ekonomik düzen kurma savaşımları böylece yeni boyutlar kazanacak, devinim daha ilerilere götürülecektir. Türkiye'nin yeni düzenin oluşum süreci içinde çıkarlarını korumak ve katkılarını yapmak için yitirecek süresi kalmamıştır. Oluşan her düzen, en dirik unsurlarının çıkar ve özlemlerinin izlerini taşır, gereksinmelerine yanıt verir. Türkiye'nin önünde uzun dönemde, Anadolu uygarlığını yeni uluslararası toplumun kültürel kaynaklarından biri yapmak için de tarihsel bir fırsat vardır. Gerek insan, gerek bilimsel ve gerekse ekonomik gizilgücüyle, Türkiye'nin yeni düzenin oluşumunda ve sonrasında hakkı olan yeri alabilmesi için somut adımlar atmasının zamanıdır.

Türkiye, tarihinin en büyük bunalımım yaşarken, iç düzenin kokuşmuşluğu da iyice belirginleşmektedir. Hükümet ise, düzen değişikliğini en ivedi çözüm olarak vurguluyor. Çağımızda ulusal ve uluslararası düzenler, iç içe girmiştir. Dünya devletlerinin üçte ikisinden çoğunu oluşturan Üçüncü Dünya ülkeleri uluslararası ilişkiler düzenini değiştirmeye yönelik devinimin önderleridir. Türkiye'nin sorunları iç ve dış düzenden kaynaklandığına göre, her ikisi birden değişmelidir. Bu açıdan da YUED sürecine dirik bir katılma zorunludur.

Türkiye, ayrıca, sürekli olarak gerçek güvenliğin yumuşama ve silahsızlanma gelişmelerinde yattığım vurgulamaktadır. Bu konuda Sayın Cumhurbaşkanının saptamalarına eklenecek bir şey olabilir mi?

"Daha adil ve hakça bir ekonomik düzen kurulmadıkça, yumuşama ve silahsızlanma çabalarının istikrarlı bir uluslararası düzen yaratılmasına yeterli olmayacağı aşikârdır" (2).

(Milliyet, 13 Mart 1979)

(1) Beşir Hamitoğulları, «Mardin'in İktisaden Geri Kalmışlığı Sorunu», **SBF Dergisi**, Mart-Aralık 1977, s. 247.

(2) Cumhurbaşkanı Korutürk'ün diplomatik misyon şeflerine verdiği yeni yıl resepsiyonunda yaptığı konuşma, **Milliyet** (28 Şubat 1979).

«MAYINLI TARLA»DA DIŞ POLİTİKA...

Türkiye, yeni yönetimle birlikte dış politikada hareketli bir döneme girdi. Ülkenin uluslararası ilişkilerinin böylesine yoğunlaştığı bir dönemde, doğal olarak, çok şey söylendi.

Bir yandan, belirli çevreler, dış politikada hiçbir değişiklik yapılmadığını, "Sosyal Demokrat CHP'nin Adalet Partilileştiğini" öne sürerlerken, yine aynı çevrelerde tutuculuktan kaynaklanan kuşku ve tedirginlikler ortaya çıktı.

Yeni dış politikanın sağlam temelleri atılmış ve göreceli bir durgunluk dönemine girilmişken nesnel bir değerlendirme yapmanın yararlı olacağı kuşkusuzdur.

Dış politikada nelerin, neden yapıldığını incelemeden önce, yeni siyasal iktidarın devraldığı dış politika kalıtına (mirasına) ve ülkeyi bu duruma getiren etmenlere bakmak yerinde olur. Yapılanların önemi ve anlamı ancak o zaman daha iyi anlaşılabilir.

Ulusal Çıkar Nedir?

Türkiye'de uzun yıllar "Ulusal çıkar", toplumda azınlıkta bulunan egemen güçlerce, kendi gereksinmeleri doğrultusunda oluşturuldu. Dış politika ise, saptanan "ulusal çıkarlar"a göre yürütülür. Dış politika davranış ve eylemlerinin kaynağı olan çıkarlar her zaman "ulusal" olmayabilirler ama, topluma hep "ulusal çıkarlar" olarak sunulurlar. Dış politikanın kaynağında kimlerin çıkarları olduğunu anlayabilmek için bu çıkarların hangi gereksinmelerden doğduklarını saptamak gerekir. Gerçek anlamda "ulusal çı-

karlar" ancak toplumun çoğunluğunun gereksinmelerine yanıt veren çıkarlardır. Yoksa, dar çıkarlar dış politikayı yönlendirir ve Türkiye örneğinde olduğu gibi, ülke bunalımlara, darboğazlara sürüklenir. Kamu yararından ve toplumun gereksinmelerinden soyutlanmış kendi dar çıkarlarını topluma maledebilenler Batıyla bütünleşince, Türkiye'nin "ulusal çıkarı" genel olarak Batı, özel olarak da Amerikan çıkarlarıyla özdeşleştirilmiş oldu.

Dört Düğüm

Buradan kanaklanan dış politika Türkiye'yi dört darboğaza itti:

★ Türkiye, içine kıstırıldığı uluslararası ekonomik kalkınmasını sağlayamazken, döviz-kredi darboğazıyla somutlaşan bir ekonomik iflâsın eşiğine geldi.

★ Güvenliğini tek bir dayanağa bağlayan Türkiye, sonunda ambargonun simgelediği bir savunma sorunuyla karşı karşıya kaldı.

★ Ortak bir uygarlığı paylaşan küçük bir ülke grubunun oluşturduğu askerî bağlaşmanın tutkulu yandaşı olan Türkiye, uluslararası toplumda yalnızlığa itildi. Türkiye'nin en yaşamsal sorunlarında bile Birleşik Milletler'de tek oy toplayamadığı akıllardadır.

★ Son olarak toplumdan soyutlanmış, koşullandırılmış bir diplomatlar grubu sorunlar ve gelişmeler karşısında çaresizlik içinde bocalamaya başladı.

İşte bu sorunlarla birlikte iktidara gelen yönetim aynı zamanda değişen toplumsal güç dengesinin bir ürünüdür. Egemen güçler etkinliklerini önemli ölçüde yitirirken, toplumun büyük kesimini oluşturan güçler, iktidara ağırlıklarını koyabildiler. O ölçüde de ulusal çıkarı ve dolayısıyla dış politikayı toplumsal gereksinmeler ve özlemler oluşturmaya başladı. Türkiye'nin toplumsal gereksinmesi öncelikle eski dış politikanın yarattığı darboğazların aşılmasıdır. Dolayısıyla ulusal çıkar da bu sorunların hemen çözülme-

sini gerektiriyor. Yeni ve gerçek ulusal çıkarın kendi dış politikasını yaratması doğaldır. Yeni iktidar bu ivedi sorunlara çözüm ararken, aynı zamanda çağdaş bir dış politikanın da temellerini attı.

Dış Dünyaya Açılışlar...

Bu süreç içinde, yeni yönetim dış politika alanında dört yeni oluşumun temellerini attı.

1) Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin kuruluş yılları dışında, Türkiye'de ilk kez yöneticilerin Batı'ya karşı tutumu teslimiyetten direnmeye, eziklikten eşitliğe uzanan bir dizi köklü değişmelere uğramıştır. Dış politikayı yönetenler açısından, artık Batı ile ilişkiler ülkenin eylem özgürlüğünü yok eden bir çerçeve ve değişmeyi engelleyen bir koşullandırma aracı olmaktan çıkmıştır. Batı artık ne bir bağımlılık kısır döngüsü ne de ulaşılması gereken bir düşülke (Ütopya)'dir. Batıyla geliştirilen sağlıksız bağların, ülkenin sorunlarının hiç değilse bazılarının kaynağı olduğunun bilincine varılmıştır. Batıyla ilişkilerde koşullanmaların reddi ve bağımlılıkların kırılması kararlığı yeni yönetimin dış politika anlayışının temelini oluşturmaktadır.

2) Türkiye, ilk kez yine bu dönemde Üçüncü Dünya'ya gerçekçi ve tutarlı açılışın temellerini atmıştır. Dış politikayı saptayanlar artık Üçüncü Dünya devinimine Birleşmiş Milletler'de, *'oy yumurtlayan tavuk'* gözüyle bakmamakta güncel sorunlarda almayı düşünen fırsatçı davranış ve yapay yakınlaşma çabaları yöneticilerin dünya görüşleri ile çelişmektedir. Öznel olarak yoksul ulusların gereksinmelerinin paylaşılması, Üçüncü Dünya ile olan nesnel benzerlikle uyumlu bir bütünlük kazanmaktadır. Türkiye'ye yeni bir ufuk açan pencere, Türk dış politikasına yeni bir boyut, bu kısa dönemde kazandırılmıştır.

3) Yine kısa bir dönem dışında ilk kez, sosyalist dünyanın olanakları ve gücü Türkiye'nin çıkarı yönünde kullanılabilecek kalıcı bir kaynak olarak bu dönemde görülmüştür. Diplomasî bir anlamıyla veri durumundaki dış ko-

şulların ülke çıkarlarına uygun olarak kullanılabilmesi, yönlendirilebilmesidir. Böyle bir anlayıştan kaynaklanan akılcı bir politikayla, çatışma yerine kalıcı işbirliğinin temelleri atılmıştır. Böylece, Türk dış politikasına üçüncü boyut ve onun getirdiği olanaklar kazandırılmıştır.

4) Bu temel üzerinde yeni dış politikayı, son çözümlemede, insam ve örgütüyle bir devlet aygıtı, Dışişleri Bakanlığı yürütecektir. Yeni yönetim bu alanda da önemli girişimlerde bulunmuştur. Çağın ve Türkiye'nin yeni koşullarına, önlemlerine uyum gösterebilecek olan dirik genç diplomatlara, katı hiyerarşik kısıtlamalar zorlanarak, yetki ve sorumluluk verilmeye başlanmıştır.

Mayın Tarlası

Özetle, ekonomik sorunları çözmek için çok yönlü ilişkilere girilmiş, çeşitli ülkelerle işbirliği anlaşmaları yapılmıştır. Güvenlik darboğazını aşmak için NATO'ya yapılan katkılar yeniden değerlendirilirken, çatışma kaynakları kurutulmaya çalışılmış, ülke çevresinde bir barış kuşağı yaratma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Yalnızlıktan kurtulmanın en etkin ve gerçekçi yolu bulunmuş, uluslararası ilişkiler genişletilirken, tüm ulusların özlemleri doğrultusunda dirik bir politika izlenmeye başlanmıştır. Son olarak, böyle bir dış politikayı yürütebilecek kadrolar, toplumun tüm insan gizilgücünden yararlanılarak, oluşturulmaya başlanmıştır.

Dolayısıyla, dış politikanın değişmediği iddiası gibi yeni dış politikadan duyulan kaygılar da yersizdir. Dış politika temelinden değişmiş, toplumsal gereksinmelerden kaynaklanan gerçek ulusal çıkarlar dış politikayı yönlendirmeye başlamıştır. Yeni dış politikanın temelleri kısa zamanda ve en olumsuz koşullarda, bir 'mayın tarlası' üzerinde atılmıştır. Şimdi sıra, tarlanın mayınlardan teker teker arındırılarak korkusuzca yol alınmasındadır.

(Milliyet, 24 Ağustos 1978)

NATO - ORTA DOĞU İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE

Uzunca bir süredir NATO ve onun önderi ABD, Ortadoğu'ya ilişkin olarak hummalı bir hazırlık içindeydi. Anlaşılan artık karar verilmiş. Şimdi Washington'da ve Brüksel'de planlar yapılıyor, taktik adımlar oluşturuluyor. Türkiye ise Ortadoğu'lu bir NATO ülkesi. Bu açıdan, NATO — Ortadoğu ilişkileri ülkemiz çıkarları ile yakından ilgili. Buna karşın, gelişmelerin yeterince izlendiği ve topluma aktarıldığı söylenemez. Türk inanını, NATO planlarından haberdar etmek ve uyarmak onuru, Cumhuriyet Gazetesi ile onun diplomatik muhabiri Sedat Ergin'in oldu.

Seçenekler

NATO çevrelerinin yeni bir Ortadoğu stratejisi oluşturma çabaları, Batı için temelde üç seçenek olduğunu ortaya koydu.

Bu seçeneklerden *birincisi*, Batı çıkarlarının Batı adına NATO önderi ABD tarafından korunması ve geliştirilmesini öngörmekteydi. Batı dünyasının «evrensel çıkar ve sorumlulukları olan tek ülke»si savından hareket eden ABD de bu rolü üstlenmeye açıktı. Burada ana sorun öteki Batılı ülkelerin ABD'yi nasıl destekleyecekleri konusunda düğümlenmekteydi. ABD'nin bağlaşıkları bu ülkeye yalnızca siyasal ve moral destek vermeye hazırdılar. ABD açısından bunun adı «bağlaşma gereklerinin yerine getirilmesi» olarak konmuştu.

İkinci seçenek ise, NATO sorumluluk alanının resmen Ortadoğu'yu da kapsayacak bir biçimde genişletilmesi ve

böylece stratejinin ortaklaşa uygulanması olarak ortaya çıktı. Doğal olarak, bu durumda da hareket önderi yine ABD olacak ama NATO'nun tüm kurumsal mekanizmaları da gerektiğinde işleyecekti. Açıkça dile getirilemeyecek kadar radikal olan bu seçenek de içinde önemli sorunlar taşımaktaydı. Her şeyden önce, NATO'nun askeri, siyasal ve ekonomik gücünü daha gerçekçi algılayabilen kimi B. Avrupa ülkeleri bu tür bir seçeneğe kesinlikle karşı çıktılar. Ayrıca, NATO sorumluluk alanının Batılı ülkelerin ekonomik gereksinmelerine göre saptanması ilkesinin kabulü halinde yalnız petrol bölgesi Ortadoğu'yu değil, tüm dünyayı kapsayan bir örgütsel strateji gerekmekteydi. Dolayısıyla da, bu seçeneğin temel varsayımı anlamsızlaşmaktadır. Bu arada, böyle bir adımın dünya kamuoyunda yaratacağı kesin olan olumsuz tepkileri de NATO'yu düşündürmekteydi.

Ortaya çıkan *üçüncü* seçenek, Batı çıkarlarının belirli bölge devletlerince korunmasıydı. Bu durumda ise iki yöntem belirmekteydi: Bu çıkarları koruma ve kollama görevi ya Suudi Arabistan'ın önerdiği gibi askerî yardımlarla güçlendirilen Batı yanlısı ülkelerce tek tek yerine getirilecekti ya da bu görevi, Batılı ülkelerin dışında kalarak denetleyeceği bir bölgesel örgüt üstlenecekti. Ama İran anımsandığında tek tek belirli ülkelerin jandarmalığına, eski CENTO ammsandığmda da yeni CENTO'lara güvenmek doğrusu Batı açısından pek de kolay olmamaktaydı.

Basından anlaşıldığına göre NATO ülkeleri birinci seçenek üzerinde, yani Ortadoğu'nun ABD tarafından denetlenmesi düşüncesinde anlaşmış görünüyorlar. Böyle olunca da öteki NATO üyelerinin ve bu arada Türkiye'nin rolünün ne olacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Kesin olan şudur ki, kendisinden öncekilerin aksine Reagan yönetimi «bağlaşma gerekleri»nin yerine getirilmesi konusunda çok daha ısrarlı ve baskıcı olacaktır. Reagan'm geçenlerde «bundan böyle ABD, çıkarlarını kendi başına koruyacaktır» demesini bu konudaki ısrarlarından vazgeçeceği biçiminde yo-

rumlamaka gerekir. Tam aksine, bu sözler, ABD'nin bundan sonra NATO içinde de tek yanlı çıkar ve isteklerinde daha baskıcı, daha sert olarak direneceğini gösterir. Bir an için aksi düşünülecek olsa bile, Reagan «yeniden yükselme» görevini, ABD'nin tek başına üstlenemeyeceğini pek yakından anlayacak ve «bağlaşık katkısı»nı yeniden kendi otoriter üslubu içinde gündeme getirecektir.

İşbölümüne Göre

Çok büyük bir olasılıkla, yeni stratejiye bağlaşık katkıları NATO içindeki işbölümüne göre saptanacaktır. Bu durumda, NATO'nun B. Avrupa kanadından ABD tarafından yıllardır arzulanan belirli katkılar istenecektir. Bu katkıları genel olarak Avrupa'da, özel olarak da Orta Avrupa'daki askeri varlıklarını çoğaltmak ve savunma bütçelerini arttırmak olarak özetlemek olanaklıdır. Bunlara belki Avrupa'daki Amerikan askeri varlığının masraflarına katkıda bulunmayı da ekleyebiliriz. Nitekim, gazetelerdeki haberlere göre, Avrupa'daki Amerikan askerlerinin bir bölümü yerine öteki ülke askerlerini koydurmak ilkesi Batı'da kabul görmeye başlamıştır. Dolayısıyla, B. Avrupalı NATO üyelerinin yeni stratejiye katkıları temelde Avrupa özerkli olarak bir çözüme kavuşturulabilecektir. Böylece, ABD yıllardır istediği bazı şeyleri gerçekleştirecek, buna karşılık B. Avrupalı ülkeler de daha önce direndikleri konularda ödünler vererek daha tehlikeli işlere, yani Ortadoğu'daki serüvenlere bulaşmamış olacaklardır.

Bu bağlamda Türkiye'den istenen ise ne anlama geldiği tam olarak bilinmeyen «geçiş kolaylıkları»ndan başlayacak bir dizi katkılardır. Doğrusu, Türkiye'nin katkılarının neler olacağını, nerede başlayıp nerede ve nasıl duracağım şimdiden kestirmek çok güçtür. Ama açıktır ki, NATO'cuların algıladıkları işlevlerine ve coğrafi konumuna göre, Türkiye'den aktif destek istenecektir. Bu tür isteklere muha-

tap olmanın ve bu yöndeki baskıların ülkemiz açısından ne kadar tehlikeli olduğu bellidir.

Bu tür katkılarda bulunmayı kabul etmek ise çok daha tehlikelidir ve ülkenin dış ilişkiler açısından geleceğinin ipotek altına alınması anlamına gelir. 1950'lerde ABD'ye Ortadoğu'da yapılan aktif katkıların hesabını Türkiye hâlâ vermeye çabalamaktadır. 1980'lerde Ortadoğu'da NATO'ya katkının sonuçları, bugünlerden 2000'li yıllara dek Türkiye'nin ulusal sorunları olur. Yemen'e gönderip de geri gelmeyen çocuklarına nice ağıtlar yakmış Anadolu insanının bu tuzağa düşmeyeceğini dost, düşman herkesin bilmesinde sonsuz yararlar vardır.

Planın Uygulanması İçin...

Şimdi planın uygulanması için Reagan bekleniyor. Daha doğrusu, yeni NATO stratejisinin belirleyicisi, son çözümlemede, Reagan olacak. Senaryo, beyaz atıyla kaf dağından gelen prens örneği, Cumhuriyetçi filine binmiş Başkanın dünya sahnesinde arz-ı endam etmesiyle başlayacak. Evet, şimdilerde her yerde herkes Reagan'ı bekliyor. Seçimler öncesinde Güney Amerika'nın tüm gericileri ve diktatörleri coşkuyla başka yerlerdeki tüm "Amerikan Muhipleri Cemiyetleri" Reagan'ı bekliyorlar. Ama Reagan'ı aynı zamanda özgürlükleri, onurları, hakları ve barış için direnmeye kararlı milyonlarca mazlum insan da bekliyor. Reagan ise Nevada'da yetiştirilmiş çöl fareleri, laboratuvarlarda yapılmış atom bombaları, Harvard mezunu diplomatları ve CİA'sıyla birlikte bugün törenlerle göreve başlıyor.

20 ocaktan itibaren Türk halkını Reaganlı günler bekliyor. Batı Avrupa'dan gelebilecek alçak basınç dalgasıyla Kuzey Amerika'dan yüksek basınç, bunlara bir de Kuzeyden esecek rüzgârlar ve çölde kopabilecek fırtınalar da eklenirse, ülkemiz üzerinde yoğun sise neden olabilir. Böyle dumanlı havaları sevenler ise içerde ve dışarda pek çok-

tur. Reagan stratejisi için uzman kamuoyu oluşturucularını ABD Kongresi artık denetlemiyor. Bu durumda halkımızın ve sorumluların dikkatini çekmek bir yurttaşlık görevi. Bu görevin yerine getirilmesi ise derhal basında ve TRT'de açık bir tartışma ortamının başlatılmasına bağlı.

(Cumhuriyet, 20 Ocak 1981)

ORTADOĞU, AMERİKA VE TÜRKİYE (EISENHOWER'DAN REAGAN'A)

Türkiye'nin de içinde yer aldığı Orta Doğu'nun, bugünlerde uluslararası politikanın en önemli odak noktasını oluşturduğunu geçen haftaki yazımızda belirtmiştik. ABD'nin bölgeye verdiği olağanüstü önemi simgeleyen ve Orta Doğu'ya neredeyse bir büyük Amerikan çıkartması niteliğini taşıyan Mısır'daki son manevralar gözlemimizi doğruluyor. ABD'nin *"yeni"* Orta Doğu politikasını, bu politika içinde de Türkiye'nin yerini tam olarak saptayabilmek için gerilere, 1957 yılının 9 Mart'ına dönmek gerekiyor.

9 Mart 1957, ABD'nin Orta Doğu'ya girişinin tarihi. O gün Kongreye sunduğu ve daha sonra *"Eisenhower Doktrini"* diye anılacak bir mesajla, dönemin ABD Başkanı Eisenhower, ABD'nin Orta Doğu'ya girişini ve Amerikan politikasının temel ilkelerini belgeliyordu. Eisenhower, mesajında, özetle, Amerikan Hükümetinin Orta Doğu ülkelerine Amerikan çıkarlarını korumak için ekonomik ve askeri yardım yapmaya hazır olduğunu ve bölge ülkelerini *"milletlerarası komünizm"*den kaynaklanacak *"tecavüzler"*e karşı, gerekirse Amerikan silahlı kuvvetlerini de kullanarak *"koruyacağını"* açıklıyordu. Bir başka deyişle, 1957 yılının Mart ayından başlayarak, Eisenhower Doktrini ile ABD Orta Doğu'ya yerleşmek kararını alıyor ve bu politikasını uygulamaya koyuyordu.

Orta Doğu'daki bu etkin Amerikan varlığı bölge halkı için acı dolu, gerginlik, çatışma dolu, *"hararetli"* günleri de

beraberinde getirdi: 1957 Suriye bunalımı, 1958'de Lübnan'a Amerikan askerinin çıkartılması, aynı yıl İngiliz ordusunun Ürdün'e girmesi, tepkiler, karşı tepkiler, darbeler, devrimler ve kan, gözyaşı, yoksulluk 1957 sonrasının *"Orta Doğu gündemi"*nin ana maddeleri oldular.

ABD'nin Eisenhower Doktrini ile başlayan yeni Orta Doğu politikası, Türkiye için de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Türkiye, Eisenhower Doktrinini destekleyen az sayıdaki bölge ülkelerinden biri oldu. Daha doğrusu, Türkiye, Eisenhower Doktrinine kesin destek sağlamakla yetinmedi, Doktrini ona yeni bir içerik ve anlam kazandıracak biçimde yorumladı. 22 Martta yayınlanan Türk-Amerikan ortak bildirisinde Eisenhower Doktrini övüldükten sonra şöyle denilmektedir: *"Amerikan Doktrini gayesi, Orta Şark'taki müstakil devletlerin milletlerarası komünizm tarafından bilvasıta veya doğrudan doğruya vaki olabilecek bir tecavüzle mücadele edebilmek hususunda imkanlarını takviye zımnında bu devletlere yardım etmektir."* Türkiye, ayrıca Eisenhower Doktrininin *"hür dünyanın Amerikan liderliğine güvenini pekiştireceğini"* açıklamıştır.

Türkiye, daha doğru bir deyişle zamanın Türk yönetimi, Eisenhower Doktrininin Orta Doğu'da uygulanmasında da ABD'nin yanında aktif görev almıştır. O denli ki, 1957 baharında, ABD politikasına karşı çıkan Suriye'deki yurtseverlerin durumunun güçlenmesi üzerine en sert tepki Türk yönetiminden gelmiş, Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahalede bulunacağı söylentileri yaygınlaşmış ve Türk hükümetini ABD yumuşatmıştır! Yine 14 Temmuz 1958 Irak Devriminde Türkiye, Irak'ı *"solculardan kurtarmak"* için bir askeri müdahalede bulunmayı düşünmüş, muhalefetin ve özellikle İnönü'nün uyarılarıyla Irak'taki yeni yönetime karşı güdülen düşmanca tutum yumuşatılmıştır.

Dönemin Başbakanının *"şükran duyguları"*yla karşıladığı Eisenhower Doktrininin ilk uygulaması 1958 yılında

olmuştur. Ülkesinde güçlenen ve başım müslüman yurtseverlerin çektiği muhalefetle başa çıkamayacağım anlayan Lübnan'ın sağcı Hıristiyan Devlet Başkanı Şamun çareyi Amerika'yı yardıma çağırmakta bulmuştu. ABD de 15 Temmuz 1958'de Eisenhower Doktrinine dayanarak Beyrut sahillerine çıkarma yaptı. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise, hemen bir açıklama yaparak çıkarmadan Türk Eisonhowe; Doktrini yaşıyor Hükümetinin *"memnunluk"* duyduğunu ve *"tamamen tasvip ettiğini"* söylüyordu. Zorlu, ayrıca, çıkarmayı *"Eisenhower Doktrininin bir tatbikatı telakki ettiğini"* de açıklıyordu. Bu arada, binlerce Amerikan askeri İncirlik üssüne indiriliyor ve Türkiye ABD tarafından Orta Doğu'ya karşı bir *"sıçrama tahtası"* olarak kullanılmış oluyordu.

17-18 Temmuz tarihlerinde ise bu kez İngiliz kuvvetleri Ürdün'e bir çıkarma yapıyordu. Türkiye, bu çıkarmayı da *"harareteIe"* savunmuştur. Türk Dışişleri Bakanı, gerekirse Türkiye'nin de İngiltere'ye yardım için Ürdün'e asker gönderebileceğini bildirmiş ve şöyle demiştir: *"Artık korkacak zaman değil, İngiltere'nin Ürdün harekâtını tamamen destekliyoruz"*. Zorlu, daha da ileri giderek, bu harekâtın Irak'a da *'teşmil edileceği"* ümidini belirtebilmiştir.

Dolaylı Saldırı

Eisenho'er Doktrininin uygulanmasının Türkiye açısından en önemli sonucu Türkiye ile ABD arasında 5 Mart 1959 tarihinde imzalanan *"İşbirliği Anlaşması"* olmuştur. Anlaşma, *"Türkiye'ye dolaylı ya da dolaysız bir saldırı durumunda, Türk hükümetinin isteği üzerine ABD'nin silahlı kuvvetlerini de kullanarak yardım edeceğini"* öngörmekteydi. Bu tür anlaşmalar ABD politikasının öteki sacayakları olan Pakistan ve İran'la imzalanmıştır. Anlaşmada sözü edilen *"dolaylı saldırı"* (bilvasıta tecavüz) kavramı, Türkiye'de büyük tartışmalara neden olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonunda konuşan Dıişleri Bakanlığı temsilcisi *"bu anlaşma gereğince doğrudan doğruya veya*

dolaylı tecavüz halinde dahi Amerika Birleşik Devletleri'nin silahlı yardımının sağlanacağı, hatta gizli ve yıkıcı faaliyetlerin vukuunda aynı garantinin" işleyeceğini söylemiştir. Dolayısıyla, ABD'nin Türkiye'deki muhalefete karşı da *"dolaylı saldırı"* kavramını kullanarak silahlı müdahalede bulunabileceği anlaşmada yer almıştır.

Tepkiler

Sözkonusu anlaşmayı Haydar Tunçkanat şöyle tamamlamıştır: *"Bu anlaşma, Ortadoğu'da İngiliz ve Amerikan çıkarlarını korumak amacıyla, onlarla işbirliğinde bulunan ülkelerdeki hükümetleri iktidarda tutmak amacını gütmektedir."* TBMM'deki görüşmelerde de, muhalefet anlaşmaya ve özellikle *"dolaylı saldırı"* kavramına karşı çıkmıştır. Yapılan görüşmelerde muhalefet sözcüsü şunları söyleyerek anlaşmanın içyüzünü açığa çıkarmıştır: *"LÜBNAN MİSALİ HATIRLARDADIR. LÜBNAN HADİSELERİ SIRASINDA DEVLET BAŞKANI OLAN ŞAMUN, KARŞISINDAKİ MUHALEFETİ KENDİ GÜCÜ İLE BERTARAF EDEMEYECEĞİNİ ANLAYINCA, BU MUHALEFET HAREKETİNİ, BEYNELMİLEL KOMÜNİZMİN BİR SIZMASI OLARAK, BİLVASITA BİR TECAVÜZ OLARAK GÖSTERMEK İSTEMİŞ VE BU GEREKÇEYİ KULLANARAK AMERİKAN ASKERİ KUVVETLERİNİ LÜBNAN'IN İÇİŞLERİNE MÜDAHALEYE ÇAĞIRMIŞTIR."* (1) Yine de, muhalefetin ve özellikle şimdi feshedilmiş bulunan CHP'nin tüm itirazlarına karşın, Anlaşma 9 Mayıs 1960'da TBMM tarafından onaylanmıştır.

Eisenhower'den Reagan'a

Reagan'ın son girişimleriyle biçimlenmeye başlayan Orta Doğu politikası, temelde, Eisenhower Doktrininin yeniden ısıtılıp Orta Doğu halkının sofrasına sürülmesinden başka bir şey değildir. Eski Doktrin, *"dolaylı saldırı"* kavramıyla birlikte yeniden gündeme getirilmektedir. Reagan

yönetiminin sözcülerinin özellikle Suudi Arabistan'da oluşacak bir iç muhalefetin iktidar olmasına izin vermeyecekleri yolundaki açıklamaları bunu kanıtlamaktadır. Bir tarihçi, *"ABD'nin yeni yeni geliştirmeye başladığı 'sınırlı savaş' anlayışı ile 1957'den sonra Orta Doğu'da giriştiği yeni etkin politikayı (Eisenhower Doktrini) birbirine bağlamak gerekir"* (2) diyor. Ne ilginçtir ki, Reagan da bu Doktrini yeniden gündeme getirirken, bir yanda da *«sınırlı savaş»*tan sözediyor.

Ya Türkiye?

ABD'nin, Türkiye'ye (ve Pakistan'a) vermek istediği rol, ABD açısından bu *"yeni"* senaryodaki aktörlerin de pek değişmediğini gösteriyor. Diplomasi gündeminde şimdi 1950'lerin politikasını yeniden uygulamak isteyen bir Amerikan yönetimi ile 1950'leri çok gerilerde bırakan, 1981'li, yani çağını yaşayan bambaşka bir Türkiye ve Orta Doğu var. Amerikan askerleri yine Orta Doğu'da boygösteriyor ama bu çöl farelerinin Eisenhower Doktrinini yaşatmaya güçlerinin yeteceğini düşünmek olanaklı görünmüyor. En azından, biliyoruz ki, yeniden sahneye konan bu oyundan bir zamanlar Türkiye'nin oynadığı rolü bu kez Türk halkı reddetmektedir. Dolayısıyla, tarih bu kez de *"tekerrür"* etmeyecektir ve tarihi *"tekerrür"* ettirmek isteyenler bir trajikomedinin aktörleri olmaktan kurtulamayacaklardır.

(Arayış, 21 Kasım 1981)

---

(1) Bülent Ecevit, **Cumhuriyet, 6 Şubat 1960.**

(2) Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri,** SBF Yayını, 1979, s. 150.

ORTADOĞU'DA FRIEDMAN BARIŞI

Friedman modeli yalnızca yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapmaya yönelik bir ekonomik model değil. *"Çalışma barışı"*nı patronun işçiyi ezmesine, alabildiğine sömürmesine; *"ekonomik düzen"*i devletin devre dışı bırakılarak *"büyük balığın küçük balığı yutması"*na; toplumsal ilişkileri de *"serbest piyasa ekonomisi"*nin öğütücü çarklarına dayandıran bir model de değil yalnızca. Friedman modeli salt plansızlık, açlık, sefalet, sömürü ve nihayet uygulanabilmesi için diktatörlük getiren bir sistem de değil. Tüm bunların yanısıra, bir dünya görüşü, *"taş devri liberalizmi"*nin 20'nci yüzyıldaki ideolojisi aynı zamanda. Dolayısıyla, Friedman modeli, uluslar arasındaki ilişkiler ve dünya barışı konularında da görüşler içeriyor, belirli politikalar öneriyor.

Friedman iç *"barış"* ile *"kanun ve nizam"* için *"serbest piyasa ekonomisi"* önerirken, uluslararası barış ve dünya düzeni için de *"serbest ticaret"* reçetesini veriyor. İçerde devleti devre dışı bırakırken de, uluslararası ilişkilerde egemenlik ve bağımsızlığı dışlıyor, ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Friedman'a göre, *"serbest ticaret"*in getirdiği uluslararası barış ve düzenin en güzel örneğini 1815—1914 yılları arasında Avrupa'da görmek olanaklı. Dolayısıyla, Friedman'ın uluslararası barış ve düzenden ne anladığını saptamak, onun modelinin nasıl bir dünya yaratmak istediğini anlamak için 1815—1914 yıllarına ve o dönemin *"barış"*ına bakmak gerekiyor.

Friedman'ın Özlediği Düzen

1815, *"eşitlik, kardeşlik, özgürlük"* ilkelerinden yola çıkan ve *"ulusal irade"* kavramıyla gerici Avrupa düzenini alt—üst eden Fransız Devriminin yenilgiye uğradığı yıl. Devrimin yenilgisiyle birlikte Friedman'ın *"altın çağ"*ı da başlıyor. 1815'de Viyana Kongresinde biraraya gelen galip devletler, eski sömürü ve baskı düzenini Kissinger'in deyişiyle *"yeniden kurdular"*. Bundan sonraki 100 yıl içinde Avrupa'nın heryerindeki *(örneğin, İspanya'da, Napoli'de, Bologna'da)* özgürlükçü akımlar gerici devletlerce kanla, silahla, zorbalıkla bastırıldı. 1848 yılında Avrupanın heryerinde ekmek ve özgürlük için ayaklanan işçi ve köylüler karşı devrimin silahlı zorbalığıyla acımasızca katledildiler. Avrupa'da tüm bağımsızlık hareketleri bastırıldı, irili ufaklı savaşlarla tüm zayıf ve küçük devletler baskı altına alındı. Tüm dünya emperyalistler tarafından bölüşüldü, evrensel baskı ve sömürü "altın çağ"ım yaşadı. Bugün Batı üniversitelerinde okutulan tüm tarih ders kitapları 1871—1914 dönemini *"Emperyalizm Çağı" (The Age of Imperialism)* olarak adlandırırlar. Bu dönem, karşı devrimin dünyayı talan ettiği, bağımsızlık ve özgürlüğü boğduğu, bir grup Avrupa'lı devletin alabildiğine zenginleştiği bir dönemdi. Aynı zamanda, Birinci Dünya Savaşı felaketinin tohumları da bu dönemde atıldı. İşte Friedman'ın düşlediği, işte Friedman'ın örnek olarak gösterdiği *"barış dönemi"*. İşte Friedman'ın önerdiği *"dünya düzeni"*. İşte uluslararası düzeyde *'serbest ticaret"*in yarattığı *"yeryüzü cenneti"*.

Friedman'ın gönlünde yatan böylesi bir uluslararası düzenin yaratılmaya çalışılması, doğal olarak, bugün Friedman modelinin dış politikasını oluşturuyor. Kuşkusuz bu dış politikayı Friedman modelini benimseyen büyük devletler uyguluyor. Böyle olunca, Reagan yönetiminin Orta Doğu politikasını da bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

1815'de biraraya gelen ve aralarında bir *"centilmenler anlaşması"* oluşturan gerici güçler, Avrupa'daki demokratik hareketleri bastırıp, tüm dünyayı *"serbest"* ticarete açarak,

Afrika'nın Asya'nın, Orta Doğunun kültürünü, ekonomisini, doğal kaynaklarını yağmaladılar. Friedmancılar bugün de bir başka *"centilmenler anlaşması"* (yeni Cento) oluşturup, demokrasi ve bağımsızlığı yoketmek istiyorlar. Bir başka deyişle, Friedman'ın *"barış"*ını, onun *"düzen"*ini Orta Doğu'da *"yeniden yaratmak"* istiyorlar.

Friedman barışının hedefleri ise belli. 1820'nin İspanya'sı bugün yerini Libya'ya, 1831'in Polonya'sı İran'a bırakmış durumda. 1848'de iş isteyen, özgürlük isteyen işçi ve köylülerin yerinde de Şimdi Orta Doğu'nun mazlum halkları var.

Friedman barışının bir başka hedefi ise Türkiye. Üzerinde binbir türlü hesabın yapıldığı, oyunların oynandığı artık ayyuka çıkmış Türkiye. İngilterede yayımlanan Friedmancı sermaye çevrelerinin görüşlerini yansıtan *Economist* Dergisi, "Türkiye, İran ve Körfez'de kullanılmalıdır" diye yazıyor. Amerikan *International Herald Tribune* Gazetesi bu *"iş"* için Amerikan savaş uçaklarının kullanacağı hava üslerinin Van civarında geliştirildiğini yazıyor. Friedman modelinin dış politika ideologu Albert Wohlstetter, politik ve askeri garantiler verilerek, Türkiye'nin ABD'nin Orta Doğu'daki *"çekiç ve örs"* (hammer—and—anvil) stratejisinde *"kullanılmasını"* öneriyor, Türkiye'nin çekiç mi, örs mü olacağını belirtmeden. Bütün bunlar gösteriyor ki, kendi rızası dışında Türkiye Friedmancılarm hedefi olmuş durumda. Türkiyenin açık bir biçimde ve çeşitli forumlarda reddetmiş olmasına karşın, Friedmancılar halâ modellerinin cenderesine alıp, Orta Doğu'da Friedman barışı ve düzeni için kullanmak istiyorlar Türkiye'yi. Sömürünün barış, bağımlılığın düzen, otoriter rejimlerin Friedman sistemi yeni Metternich'ler, yeni Prusya'lar arıyor Orta Doğu'da. Ve sanıyorlar ki, Türkiye hazır lokma kendileri için. Herşeye karşın, tüm resmi açıklamalara karşın halâ böyle sanıyorlar çünkü tanımıyorlar Türkiye'yi.

Bakınız nasıl görüyorlar bizi: Cenevre'deki Avrupa Kültür Merkezi Müdürü Andre Reszler bir makalesinde şöyle yazıyor: *"ORTA DOĞU VE AFRİKA'DAKİ SOVYET VARLIĞI BİZİM İÇİN TÜRKLERİN BALKANLARA GİRMİŞ OLMASI KADAR BÜYÜK BİR TEHLİKE OLUŞTURUR. VE ŞAYET SOVYET ASKERLERİ KÖRFEZ PETROL KUYULARINI ELE GEÇİRİRLERSE, BUNUN ÖNEMİ, 1453'DE İSTANBUL'UN AVRUPA YAKASINDA RUMELİ HİSARININ, HİÇBİR AVRUPALININ HOŞGÖRÜYLE BAKAMAYACAĞI O KALENİN, YÜKSELTİLMESİYLE EŞDEĞER OLACAKTIR."*

Evet, kin ve ırkçılık kokan bu ideolojinin sahipleri, böylesine yaklaştıkları Türkiye'yi Friedman barışının jandarması yapmak istiyorlar akıllarınca.

Bu ilkel akla şaşmak mı, gülmek mi, ağlamak mı gerekir bilinmez ama bilinen bir şey varsa o da Friedmancıların Orta Doğu'daki düşleri de, Türkiye üzerindeki hesapları da, aynen Friedman modelinin *"ekonomiyi düzlüğe çıkarması"* gibi, birer fantazi olmaktan öteye gidemeyecektir.

(Arayış)

"YENİ CENTO" VE REJİM SORUNU

Orta Doğu'da yeni bir Amerikan stratejisi oluşturma sorunu gündeme geldiği zaman birkaç seçenek belirmişti. Bu seçeneklerden birincisi, NATO'nun sorumluluk alanının Orta Doğu'yu da kapsayacak biçimde genişletilmesini öngörmekteydi. Bu seçenek, NATO statüsü gereği, tüm NATO üyelerinin onayını gerektirmekteydi. Bilindiği gibi, NATO'nun Avrupa'lı üyelerinin bir bölümü bu tür bir değişikliğe kesinlikle karşı çıkmışlar ve NATO'nun sorumluluk alanının genişletilmesi düşüncesi gerçekleşememişti.

Bunun üzerine ABD, Orta Doğu'nun ve bu arada petrol bölgesinin askeri ve siyasal denetlenmesini, bazı Orta Doğu ülkelerinin de katkılarıyla, kendi üzerine alma yolunu seçmişti. NATO devreden çıkınca bu *"denetleme"* politikasının örgütsel çerçevesinin nasıl olacağı ise ayrı bir sorun olarak ortaya çıktı.

Bu sorunu çözmek için ilk akla gelen, *"yeni"* stratejinin örgütsel çatısını, 1950'lerdekine benzer bir biçimde kurmak olmuştur. 1955 yılında ABD'nin gözlemciliğinde, İngiltere, Türkiye, Pakistan, İran ve Irak tarafından kurulan Bağdat Paktı, bu açıdan, örgütsel bir model örneğiydi. Zaten, geçen haftaki yazımızda da belirtmeye çalıştığımız gibi, yeni strateji de 1950'lerin Eisenhower Doktrininin bir uyarlaması olduğundan, o dönemin örgütsel çerçevesi de uygun bir seçim olarak ortaya çıkıyordu. Bununla birlikte, Orta Doğu'nun 1950'lerden bu yana artık çok değişmiş olan koşulları, eski *"Pakt modeli"* nin olduğu gibi uygulanmasına olanak vermedi.

Bağdat Paktı, daha 1950'lerde Arap dünyasında *"emperyalizmin Orta Doğu'ya yönelik bir komplosu"* olarak değerlendirilmiş ve reddedilmişti. Arap dünyasının bu çok sert tepkileri nedeniyle de Pakt'a Arap ülkelerinden yalnızca Irak üye olabilmiş ama 14 Temmuz 1958'de Irak'taki devrimle ABD'nin kendilerine verdiği görevleri üstlenmiş bulunan Kral Faysal ve Başbakanı Nuri Sait devrilmişlerdi. Hemen ardındanda da Irak Pakt'an çekilmiş, Bağdat Paktı da CENTO'ya dönüştürülmüştü. İşte 1980'lerde *"yeni CENTO"* ya üye olmaları önerisi, Arap tepkileri ve Nuri Sait'in hazin sonu düşünüldüğünde, yeni adaylara, örneğin Suudi Arabistan yöneticilerine pek de cazip gelmemişti. Böylece, ABD resmen *"yeni CENTO"* yu kurma olanağını bulamamıştı.

Bunun üzerine, 1950'lerin eski Amerikan stratejisini uygulamak üzere, resmi olmayan, zımni, gizli bir anlaşmaya, daha çok bir fikir birliğine dayanan yeni bir *"örgütsel"* çerçeve düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla, yeni CENTO eskisinin aksine, resmi bir biçimde kurulan bir örgüt olmak yerine, üyelerin ortak rızasına bağlı, aralarındaki zımni bir anlaşmaya dayanan *"gayri resmi"* biçimde oluşturulmak durumunda kalmıştır. Bir başka deyişle, yeni CENTO *"eski köydeki yeni adet"* olarak Orta Doğu'daki Amerikan stratejisinin *"eski tas eski hamam"* olma niteliğine uydurulmuştur.

Yeni CENTO'nun kotarılan bu ilginç niteliği uygulamada çok önemli sorunlar yaratmaktadır ve bu çerçeveye üye olması düşünülen ülkelerin rejimleriyle bağlantılı olmaktadır. Yeni CENTO çerçevesi içinde düşünülen ülkeler dört ayrı rejim ile yönetilmektedirler. Bu çerçeveye en uygun iki rejim türü Pakistan ile Suudi Arabistan'da görülmektedir. Bunlardan Pakistan, askeri bir diktatörlükle yönetilmektedir ve ülkeyi yönetenlerin, başta Ziya Ül Hak olmak üzere etkin görevlere getirdiği üç beş kişinin, gerekirse gizli, kapalı bir anlaşma ile Pakistan'ın dış politikasını resmen kurulmuşcasına yeni CENTO üyeliği doğrultusunda yönlendirmeleri mümkündür. Diktatör ve çevresindeki az sayıda

insanın kafalarının içinde *"imzaladıkları"* ve ülkelerini içine soktukları bir uluslararası örgüt politikasına uygun bir biçimde yönetebilmeleri olanaklı olduğuna göre de Pakistan gibi bir ülke için yeni CENTO'nun resmi anlaşmayla kurulmuş olmasına gerek yoktur. Bu açıdan, yeni CENTO'nun gayri resmi yapısı Pakistan'ın bugünkü rejimiyle çelişmemektedir.

Aynı biçimde, Suud ailesinin bireylerince yönetilen Suudi Arabistan'da da, kimseye, hesap verme durumunda olmayan üç beş yönetici de ülkelerini yeni CENTO stratejisi doğrultusunda hareket ettirebilirler. Dolayısıyla, totaliter ve kapalı rejimleriyle Pakistan ve Suudi Arabistan yöneticileri devlet bürokrasisini ve dış politikayı zımni bir anlaşmayla kurulmuş *"gizli"* bir örgüt içinde harekete geçirebilirler. Bir başka deyişle, bu tür rejimler yeni CENTO'nun sözünü ettiğimiz yapısına, yöneticiler razı edildikleri takdirde uygundurlar.

Demokrasiler içinde ise böyle göreli bir süreklilik, kapalılık ve az sayıda katılmacı içeren rejimlere uygun *"örgütsel çerçeve"*ye en yatkın olam başkanlık sistemidir. ABD'de dış politikanın yürütülmesinde ve silahlı kuvvetlerin komutasında tek bir kişi (Başkan) olağanüstü yetkilere sahip tir. Etrafında kendi seçtiği ve yalnızca kendisine sorumlu olan birkaç danışmanıyla Başkan, ABD bürokrasisini ve dış politikasını istediği doğrultuda yönlendirebilir ve Amerikan anayasasına göre bu konularda tek karar verici kişidir. Dolayısıyla, Başkan'm kafasında çizilen ve yeni CENTO'nun varlığına dayanan bir dış politika ABD tarafından rahatlıkla uygulanabilir. Kabinenin, bürokrasinin, partilerin ve parlamento gruplarının dış politikanın oluşması ve uygulanmasında etkin olmadıkları, Başkan'm son kararı verme yetkisi olan tek kişi olması, Başkanlık sistemine bu tür konularda kolaylık sağlamaktadır. Doğal olarak, ABD'nin başkanlık sistemi içinde de demokrasinin getirdiği bir *"sakın-*

ca" sözkonusudur. Bu da konunun gerektirdiği süreklilik ile ilgilidir. Çünkü, dört yılda bir yapılan seçimlerle zımni anlaşmayı kafasında onaylayan ve ona uyan Başkan ile danışmanları iktidardan düşebilir. Burada Amerikan sisteminin bazı özellikleri bu sakıncayı enaza indirmektedir. Bir kez, yeni gelenler de sayıca az olacaktır ve nihayet yine tek bir insan, yeni Başkan gizli CENTO'ya taraf yapılacaktır. Bir de, yerleşmiş Amerikan dış politikasının kolay kolay değişmediği, etkin bir iki kuruluşun, örneğin CİA ve Pentagonun, üst yönetimlerinin sürekliliği ve Amerikan dış politikasının *"partilerüstülüğü"* ve toplumdaki genel oydaşma ile çıkar birliği anlayışı, ABD'deki rejimle yeni CENTO'nun gizli yapısı arasındaki demokrasiden kaynaklanan çelişkiyi yumuşatmaktadır.

Yeni CENTO'nun yapısına uymayan tek rejim türü özgürlükçü parlamenter demokrasidir. Ülkeyi yönetenlerin sayısı ve sorumlu bulundukları makamların çeşitliliği, bu tür bir rejimi yeni CENTO'nun az sayıda üst yöneticinin anlaşmasına ve düşünce birliğine dayanan yapısıyla çelişmektedir. Parlamenter demokrasilerde bürokrasiye ve dış politikayı hep belli bir yönde yönetecek kişi ve kurumlar ne yalnızca Başbakan, ne Dışişleri Bakanı, ne Genel Kurmay Başkanı ne de kabinedir. Böyle bir rejimde *"gizli CENTO Antlaşması"* kimlerin kafasında imzalanacaktır ve ona uygun politikaları kimler uygulayacaktır? Yalnızca Başbakan mı? İktidardaki partinin yüzlerce milletvekili mi? Seçimlerle, ya da parlamento süreçleriyle her an iktidar olabilecek öteki partilerin yöneticileri ve milletvekilleri mi? Yoksa tüm Parlamento mu? Görüldüğü gibi, yeni CENTO'nun gerektirdiği az sayıdaki kişinin etkin yönetimi, kapalılık, süreklilik ve gizlilik ile ikna edilmesi gerekenlerin karmaşık olmayan bir bütün oluşturmaları, parlamenter demokrasi rejiminde yoktur. Bu açıdan, bu tür bir rejim, bu tür bir strateji ve uluslararası örgütlenmeyle bağdaşmamaktadır. Yeni CENTO esas olarak bir diktatörlük ya da hiç olmazsa güçlü bir başkanlık sistemi gerektirmektedir.

Demek ki, yeni CENTO'ya en uygun adaylar, rejimlerinin elverişliliği nedeniyle Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdir. Daha zor olmakla birlikte kendine özgü koşulları nedeniyle ve Başkanlık sisteminin verdiği olanaklarla ABD de bu çerçeve içine girebilir. Böyle olunca, ABD'nin yeni CENTO üyesi adaylar arasında düşünmek istediği Türkiye'yi kurulan çerçeve içine almak olanaklı görünmemektedir, çünkü Türkiye parlamenter demokrasiyi seçmiş bir ülkedir. Dost düşman herkesin bunun bilincinde olmasında sonsuz yararlar vardır.

Sonuç olarak şunu yinelemek gerekiyor: Orta Doğu'daki Amerikan stratejisi bu bölgede esas olarak totaliter (ABD'nin yeni geliştirdiği terminolojiyle "otoriter") rejimlerin varlığını gerektiriyor. Bunun olanaklı olmadığı yerlerde ise, hiç olmazsa, güçlü bir başkanlık sistemi öteki uygun rejim türü görünüyor. Amerikan stratejisi ve kaçınılmaz olarak gerektirdiği gizli kapaklı örgütsel çerçeve, bu açıdan, Türk siyasal sistemi, yeni parlamenter demokrasi ile çelişiyor Umulur ki, bu gerçek Türkiye — Pakistan görüşmelerinde Pakistan yönetimine açıklıkla anlatılmış olsun ve Pakistan'da, ABD'de, ya da başka yerlerde Türkiye üzerinde yapılan hesaplar da artık sona ersin.

(Arayış, 28 Kasım 1981)

TÜRKMEN NE DİYOR?

16 Ocak tarihli Tercüman Gazetesinde gazeteci yazar M. Ali Birand, Fahir Armaoğlu ve Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in katıldıkları bir "Açık oturum" yayınlandı. Bu yayında tartışılan konular arasında "Türkiye'nin Amerikan çevik kuvvetine katılması" da yer alıyordu.

"Açık oturum"da, çevik kuvvete katılınması konusunda, konuşmacılardan M. Ali Birand Türkiye'nin çevik kuvvete "katılmaması", Tercüman yazarı Fahir Armaoğlu da "katılması" yönünde görüş belirtiyorlar. Aynı konuda ne düşündüğü Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'e sorulduğunda, şöyle bir yanıt veriyor Bakan: "Ben bu konuda sayın Armaoğlu ve Birand'dan farklı düşünüyorum!" iki konuşmacıdan birinin "Türkiye katılmasın" birinin de "katılsın" dediğine ve başkaca bir seçenek de sözkonusu olmadığına göre, Bakan'ın yanıtı gerçekten hayret verici.

İnsan, ister istemez, "Sayın Bakan ne demek istiyor?" diye düşünüyor. "Türkiye hem katılsın hem katılmasın" ya da "Türkiye biraz katılsın, birazcık da katılmasın" denemeyeceğine göre de, Bakan'ın her iki konuşmacıdan nasıl "farklı" düşünebildiğine şaşmamak elde değil. Öyle ya, "Türkiye Amerikan çevik kuvvetine katılsın mı, katılmasın mı?" sorusuna "katılsın" diyenden de, "katılmasın" diyenden de "farklı düşünmek" ne anlama gelmektedir? Akla, ilk olarak şöyle bir soru geliyor: "Acaba bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'nın bir görüşü mü yok?"

Neyse ki, "açık oturum"un sonlarına doğru, Sayın Bakan'ın bu konuda bir görüş sahibi olduğu ortaya çıkıyor. İl-

ter Türkmen, konuşmasının bir yerinde "bugünkü politik koşullar Türkiye'nin böyle bir kuvvet içinde yer almasına müsait değildir" diyor. Yani, Bakan, Sayın Birand gibi "Türkiye bu kuvvete katılmasın" demiyor ve sayın Birand'dan gerçekten "farklı düşündüğünü ortaya koyuyor. Buna karşılık, daha önce Türkiye'nin çevik kuvvete katılmasını savunan Tercüman yazarından "farklı" düşündüğünü söyleyen sayın Türkmen'in aslında, onunla aynı görüşü paylaştığı anlaşılıyor. Çünkü, sayın Tercüman yazarı şöyle diyor: "Yanlız şunu açıkça söyleyeyeyim ki ben Türkiye'nin şartlar gerçekleştirildiği takdirde çevik kuvvete katılması görüşündeyim." Yani, Tercüman yazarının "açıkça" söylediğini Dışişleri Bakanı "kapalı" söylüyor ve "müsait olmayan koşullar"dan sözediyor. Dolayısıyla, Dışişleri Bakanı yalnızca "Türkiye koşullara bağlı olmaksızın çevik kuvvete "KATILMASIN" diyen sayın M. Ali Birand'dan "farklı" düşünüyor. Dışişleri Bakanı ve Tercüman Yazarı içinse "katılma", "Politik şartlar"a bağlı.

Sözkonusu "şartlar" her ne iseler, bunların birçoğu ilerde değişebilir ya da Tercüman yazarının ifadesiyle "değiştirilebilir". Ama, "müsait olmayan" ve "değiştirilemez" bir "şart"ı bizde burada söyleyelim ve sayın Bakan'm sayın M. Ali Birand'a katılmasını önerelim. Değiştirilemez ve belirleyici koşul şu: Türk halkı Türkiye'nin Amerikan çevik gücüne katılmasını istemiyor ve böyle bir girişime de asla izin vermeyecektir.

Türkiye'nin çevik güce "katılması" konusu, siyasal koşulların "müsait" olup olmaması açısından ele alınacak bir sorun değildir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı'nın bu konudaki tavrı açık ve kesin olmalıydı. Böylece de, "politik koşullar müsait hale getirilirse, Türkiye çevik güce katılır" gibi bir izlenim yaratılmamış olurdu. Doğal olarak, aynı zamanda, Türkiye'deki politik koşulları "müsait" yapmaya yönelik planlar oluşturma hevesi de, iç ve dış çevrelerde yaratılmamış olurdu. Dışişleri Bakanı'mn ise tüm bunların bilincinde olması gerekirdi.

(Arayış, 1 Şubat 1982)

Kıbrıs'tan Şili'ye

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERDE TÜRKİYE

Birleşmiş Milletler Örgütünün çeşitli organlarında üye ülkelerin kullandıkları oylar, o ülkelerin dış politikalarının birer parçası, birer uzantısı, birer göstergesidirler. Bir başka deyişle, B.M.'de kullanılan bir oy, dış politikadan kopuk, kendi başına anlamı olan bir davranış değil, ülkenin genel dış politikasının bir özetidir, genel *tavrının* dünyaya bakışının bir ifadesidir. Dolayısıyla, her ülkenin olduğu gibi, Türkiye'nin dış politikasının gelişme çizgisini de Birleşmiş Milletler'de kullanılan oylarla saptamak olanaklıdır.

Birleşmiş Milletler Örgütü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Bu dönemin Türk dış politikası, dışarda Soğuk Savaş içerde de "Liberalizm" koşulları içinde belirlenmiştir. 1950-60 döneminde Türkiye, ulusal çıkarlarını genel olarak Batı, özel olarak da Amerikan çıkarlarıyla özdeşleştirmiş, Soğuk Savaşın militan taraflarından biri olmuştu. Türkiye, o dönemde, ulusal kurtuluş savaşlarına ve mazlum ulusların bağımsızlık mücadelesine de, Batılı müttefiklerinin çıkarları doğrultusunda, karşı çıkmıştır. Bu dış politikanın en anlamlı göstergelerini, Türkiye'nin o dönemde B.M.'de kullandığı oylarda görmek olanaklıdır.

Türkiye, Tunus'un bağımsızlık sorunu B.M. Genel Kurulu'nda tartışılırken Batılı dostlarını gücendirmemek için, konunun *"Fransa'nın iç işlerine girdiği"* gerekçesiyle B.M.'de görüşülemeyeceğini savunmuş, dolayısıyla, Tunus'un bağımsızlık mücadelesine karşı tavır almıştır. Cezayir sorunu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna getirildiğinde de, Türkiye, Batılı ülkeler safında yer almış, Cezayir halkının görkemli kurtuluş savaşının karşısında olmuştur. Kendisi az-

gelişmiş olmasına karşın, Türkiye, zenginlerin yoksul uluslara ekonomik yardım yapmasını öngören bir karar tasarısına da, o dönemde karşı çıkmış, Batının servetinin savunuculuğunu yapmıştır.

Dönemin dış politikası açısından en çarpıcı örnek ise, Kıbrısla ilgili oylamalarda görülmektedir. Örneğin, 1954 yılında Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi konusu B.M.'e getirildiğinde, Türkiye, Batılı dostlarını ve İngiltere'yi *"güçendirmemek"* için, konunun görüşülmesine, Kıbrıs'ın İngiltere'ye *"ait olduğu"* gerekçesiyle, karşı çıkmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Köprülü, konunun görüşülmesi ertelenince *"Türk hükümetinin memnuniyetini"* "ifade edebilmiştir. Büyükelçi Suat Bilge, bir yazısında, Türkiye'nin bu tavrı *"Batılı müttefikleriyle dayanışma duygusu"* içinde aldığını yazmaktadır.

1960'dan başlayarak, Türk dış politikasında demokrasiden kaynaklanan bir değişiklik ortaya çıkmıştır. 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük ortamı içinde canlı bir siyasal yaşam oluşmuştur. Daha önce siyasal yaşamdan dışlanmış olan işçi, öğrenci ve aydınlar gibi toplumsal katmanlar, giderek, örgütlü bir biçimde seslerini duyurma olanağı elde etmişler, dış politika eleştirilmeye, *"kişilikli"* dış politika özlemleri dile getirilmeye başlanmıştır. Değişen dünya koşulları, Kıbrıs olayları, Johnson mektubu gibi gelişmeler toplumsal muhalefeti güçlendirmiş, toplumun zorlamasıyla dış politika da, belirli ölçüde, değişmeye başlamıştır. Demokratik ortam içinde oluşan toplumsal bilinç ve gelişen ulusal bağımsızlık anlayışı, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'deki tutumuna da yansımıştır. Bu dönemde Türkiye, B.M. oylamalarında daha özgür, daha olumlu davranabilmiş, İslam ülkeleri, yoksul uluslar, ulusal kurtuluş savaşları lehine tavırlar alabilmiş, oylar kullanabilmiştir. Demokratik yaşam ulusal çıkarlara dönük bir dış politikayı zorlamış ve bu B.M. oylamalarına yansımıştır.

12 Mart'la birlikte demokrasiye getirilen sınırlamalar,

dış politika üzerindeki demokrasiden kaynaklanan toplumsal baskıyı da engellemiştir. Dönemin en çarpıcı örneği, Türkiye'de afyon ekiminin Amerikan baskısıyla yasaklanması olmuştur. Birleşmiş Milletler de ABD yörüngesindeki davranışlar sürdürülmüştür.

1973 yılında demokrasiye yeniden dönülmesiyle birlikte, Türk dış politikasında toplumun istekleri ve ulusal çıkarlar yeniden öncelik kazanmaya başlamıştır. Ulusal birliğin güçlendiği, Türk dış politikasının kişilikli bir biçimde sürdürüldüğü bu dönem, Kıbrıs Barış Harekatıyla noktalanmıştır. Birleşmiş Milletlerde de, eşitliğin, barışın, bağımsızlığın yandaşı, mazlum ulusların dostu bir Türkiye görülmektedir bu dönemde.

Bundan sonra, Türk dış politikasının artık geriye döndürülemez bir noktaya ulaştığı görülmektedir. Toplumsal bilinç ve demokratik baskılar, Türkiye'nin dış politikası üzerindeki olumlu etkilerini, hükümetlerden bağımsız olarak sürdürmüştür. Birleşmiş Milletlerde de Türkiye halkın istediği tutarlı tutumunu sürdürmüş, Güney Afrika'da, Orta Doğu'da ırkçılığı kınayan, çeşitli yerlerdeki insan hakları ihlallerini mahkum eden karar tasarıları lehine oy kullanmıştır.

1978-1979 döneminde, toplumun demokratik etkinliği, kitlelerin talepleri hükümette egemen olan sağlıklı değerlendirmelerle bütünleşerek Türk dış politikasına yeni bir ivme kazandırmıştır. Türkiye, aktif, barışçıl, sorumlu, kişilikli, çok yönlü ve tamamen ulusal çıkarlara yönelik bir dış politika izlemiş, Birleşmiş Milletler organlarındaki tutuma da bu yansımıştır.

Bugün Türkiye'nin Birleşmiş Milletlerde kullandığı oylar ve safında yer aldığı ülkelerin niteliği, Türk dış politikasında bir geriye gidişi ifade etmektedir. Türkiye'nin dış politikası ile demokratik gelişme arasındaki bağ, Birleşmiş Milletlerdeki oylamalarda da kendini iyice göstermektedir.

Bir zamanlar Kıbrıs'ın, Cezayir'in, Tunus'un bağımsızlığı sözkonusu olduğunda takınılmış olan tavır ile bugün Şili, El Salvador ya da Guatemala konularındaki tavır ilginç koşutluklar göstermektedir. Bugünkü tavna, Türk halkındaki demokratik bilinç düzeyi ile çeliştiğini ise gözardı etmemek gerekmektedir. Bu gerçeği göremeyenlere tarihin yükleyeceği vebal çok ağır olacaktır. Türk dış politikasının nice çilelerle sonunda ulaşmış olduğu çizgi, Türk ulusunun *"uyanık -evlatlarının bekçiliğine emanet"* edilmiştir ve bunu değiştirmeye kimsenin gücü yetmeyecektir. Son oylamalar, Türk dış politika tarihinin yüceltici olmayan sayfalarında *"uyanık evlatları"* için birer ibret belgesi olarak kalacaklardır.

(Arayış, 1 Şubat 1982)

SORUMLULUK KİMİN?

YANKI Dergisi başarılı bir gazetecilik örneği vererek, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'de bazı Güney Amerika ülkelerindeki insan haklarının ihlaliyle ilgili olarak kullanmış olduğu oyları Türk kamuoyuna duyurdu. Dergi, bu haberi verirken yaptığı bir yorumda, Birleşmiş Milletler'de alınan olumsuz tutumdan Türkiye'nin B.M. Daimi Temsilcisi Coşkun Kırca'yı sorumlu tutuyor ve Kırca'yı *"yetkilerini aşmak"*la suçluyordu.

Biz bu konuda, resmi bir açıklama yapılıncaya dek, yorumda bulunmamayı yeğledik. Çünkü, devletin denetim ve gözetiminde olan bir bürokratın resmi politikaya ters bir tutum alamayacağını ve şayet aldıysa derhal cezalandırılacağını düşünüyorduk. Coşkun Kırca'nın *"yetkilerini aştığı"* daha önce de sözkonusu edilmişti. Örneğin, 12 Eylül'den hemen sonra Newsweek dergisine verdiği bir demeçte *"Türkiye, Orta Doğu'daki Batı çıkarlarının savunucusudur"* demişti. Biz, devletin bir görevlisinin hükümeti ve devleti aşacak davranışlarda bulunabileceğini ve bu tutumundan dolayı da cezalandırılmayacağını düşünemezdik. Bunu herşeyden önce devlete olan saygımızdan ötürü kabullenemezdik.

Bu durumda, Coşkun Kırca'nın *"yetkilerini aşmadığı"*, bu konuda sorumluluğun bir devlet memuruna yüklenemeyeceği inancındaydık. Nitekim, kısa bir süre sonra, Dışişleri Bakanı bir açıklama yaparak *"Bakanlık ile B.M. Daimi Temsilcimiz Kırca arasında uyum olduğu kuşkusuzdur"* demiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin kullandığı oyların sorumluluğunun Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne ait olduğu açıklık kazanmıştır.

Devletin, bir görevlisine *"yetkilerini aşma"* olanağı vermemiş olduğunu öğrenmekten mutluyuz. İnsan haklarıyla ilgili konulardaki Türk hükümetinin tutumundan ise üzgün ve kaygılı olduğumuzu belirtmek zorundayız.

Daha bir süre önce Polonya'daki insan hakları ihlallerini kınayan NATO bildirisine imza koyan, arkadan, aynı konuda kendisini eleştiren Norveç'e sert bir nota veren, B.M.'de ise Şili'deki El Salvador'daki ve Guatemala'daki insan hakları ihlallerini kınayan karar tasarılarına karşı çıkan Türk hükümetinin bu çelişkili tutumunun nedenlerini anlamakta zorluk çekiyoruz.

Son B.M. oylamalarında verilen oylar ABD'ye ya da Güney Amerika rejimleriyle bir yakınlığın, veya insan haklarıyla ilgili olarak Türkiye'ye karşı vaki olabilecek şikayetlerden çekinmenin sonucu mudur bilemiyoruz. Tavrın yanlışlığı ve sorumluluğun hükümette olduğu ise kuşkusuzdur.

(Arayış, 1 Şubat 1982)

AMERİKA'YA YAKIN OLMAK

Geçen gün bir tanıdık «*Keşke coğrafyamız daha değişik olsaydı, örneğin Amerika'ya yakın bir yerlerde bulunsaydık, sorunlarımızı daha rahat çözerdik*» diye yakınıyordu. Türkiye'de, kültürle, rejimle, coğrafyayla ilgili yakınmalar sık sık duyulur. Zaman zaman «*tüm sorunlarımızın kaynağı demokrasi*» «*enflasyonun nedeni işçilerdir*» ya da «*Müslümanlığı kabul etmeseydik böyle olmazdık*» diyenler olduğu gibi, bugün de, kurtuluşu Amerika'da görenler olabilir. Bu yazıda «*Amerika'ya yakınlık kurtuluş mu?*» sorusunun üzerinde durmak istiyorum. Bu sorunun açık yanıtını daha da açmak için, coğrafyadan siyasete dek Amerika'ya yakın ülkelere bakmak gerek.

Böyle olunca, örneklere ABD'nin hemen yam başındaki Orta Amerika ülkeleriyle başlamalı; açlık ve sefalet içindeki «*şanslı*» komşularla. Yaklaşık 250.000 kilometre karelik bir alan içinde yirmi milyon insanın yaşadığı bu ülkeler, Nikaragua, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Kosta Rika.

Bu ülkelerin mahkûm edildikleri geleneksel rolü, bir başka deyişle ABD'ye yakın olmalarının bedelini, ABD Dışişleri Bakan Yardımcılarından Robert Olds daha 1927 yılında şöyle açıklamıştır: «*Bu küçük ülkelerdeki elçilerimiz bulundukları başkentte öğütleri yasa gibi kabul edilen danışmanlar olmuşlardır. Biz Orta Amerika'nın yazgısını denetliyoruz, çünkü ulusal çıkar bunu gerektirmektedir. Artık Orta Amerika anlamıştır ki, bizim tanıdığımız ve desteklediğimiz hükümetler iktidarda kalır, ötekiler düşer.*»

ABD'nin bu Orta Amerika ülkelerinde desteklediği hükümetlerin niteliği ise biliniyor: Askeri diktatörlükler. Amerika'ya *«yakınlığın»* getirdiği zincirleri kırmaya çalışanların karşısına ise *«iyi komşu» «büyük birader»* çıkıyor.

Guatemala'da Ne Oldu?

Örneğin 1954 yılında Guatemala'da seçimle işbaşına gelen Arbenz, toprak reformu yapmak için United Fruit Company (Birleşik Meyve Kumpanyası)nın plântasyonlarının bir bölümünü kamulaştırmak isteyince CİA kökenli bir sağcı askeri darbe ile yıkılır. Darbe sırasında CIA yöneticisi olan General Walter Bedell Smith, 1955 yılında Meyve Şirketi'nin yönetim kurulu üyesi olur. Guatemala karanlıklara gömülür. Bugün bile, Başkan Yardımcısı Kramer'in dediği gibi *«Guatemala'da adalet için savaşım verenlerin yazgısı ya ölüm ya da sürgündür.»*

Dominik'te Olanlar...

Guatemala'dan, ABD'nin etki alanındaki *«yakın»* ülkelerden Dominik Cumhuriyeti'ne geçelim. 1965 yılında ABD, Dominik Cumhuriyeti'ne, sağcı cuntaya yardım için, asker çıkarır, demokratik gelişmeyi boğar. Arabuluculuk görevi üstlenen Amerikan büyükelçilerinden Ellsworth Bunker Jr. Dominik'teki kurulu düzenin temel taşlarından National Sugar Refining Company (Ulusal Şeker Şirketi)nin hissedarı ve yönetim kurulu üyesidir. Başkan'ın yakın dostu ve Amerikan Yüksek Mahkemesi üyesi Abe Fortas, Dominik'ten pekmez ithal eden Sucret Şirketi'nin yönetim kurulunda 19 yıl görev yapmıştır. Kennedy'nin dostu Adolf Berle aynı Şirketin başkanıdır. ABD'nin etkin devlet adamlarından Averell Harriman'ın kardeşi, Ulusal Şeker Şirketi'nin yönetim kurulunda üyedir. Dominik'teki eski Amerikan Büyükelçisi Joseph Fairland, Dominik'te en fazla işçi çalıştıran ve bu ülkede ucuza kapattığı binlerce dönüm araziye sahip South Puerto Rico Sugar Company (Güney Portori-

ka Şeker Şirketi)nin yönetim kurulu üyesidir. Böylece, ABD'ye «*yakın*» Dominik Cumhuriyeti'nde şeker uğruna demokrasi batmıştır.

Elem verici örnekleri uzatmaya gerek yok. Şu çarpıcı gerçek aslında, tek başına yeterlidir: Latin Amerika'daki anayasal rejimlere karşı tüm askeri darbeler Amerikan yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Yalnızca liberal Kennedy'nin Başkanlığı sırasında Arjantin, El Salvador, Peru, Guatemala ve Ekvator'da askeri darbeler birbirini izlemiştir.

Doğal olarak, ABD'ye yakınlığı yalnızca coğrafya belirlemez. ABD'ye siyasal açıdan yakınlık da sözkonusu. Bu tür bir «*yakınlığın*» sonuçları da pek farklı değil. İşte Tayland, Güney Kore, eski Güney Vietnam, işte Filipinler... 1953'de İran Şahı ABD'ne yakındı. CIA Musaddık'ı devirdi. 1958'de Chamoun *yakın*'dı ABD'ne Amerikan deniz piyadeleri Lübnan'a çıktı. 1967'de CIA'ya yakın Papadopulos Yunanistan'da darbe yaptı. Ve bugün İsrail'in Güney Afrika'nın belki de tek dostu ABD.

Nasıl Bir Seçim?

Kıtasal yayılmasını tamamlayarak büyüdükçe ve yeryüzü nimetlerini artan ölçülerde tüketme alışkanlığına kapıldıkça, ABD, giderek yoksul ülkelerdeki baskı yandaşlarının dayanağı haline gelmiştir. Bugün asıl hasmı olarak Sovyetler Birliğini değil, yoksulluk ve baskı zincirlerini kırmaya çalışan milyonlarca özgür insanı karşısında bulmaktadır. Onların her kazancını yalnızca kendi kaybı değil, aynı zamanda, Doğu Bloku'nun bir kazancı olarak göstermek artık kaç kişinin gözlerini perdelemektedir? «*Amerikan yaşam biçimi*»ni Doğu Bloku rejimleri karşısında tek seçenekmişçesine yoksul uluslara zorlamak, her şeyden önce, Üçüncü Dünya halklarının kültürlerini, yaratıcı güçlerini burnu büyük bir biçimde yadsımaktan başka bir şey değildir.

Yaşam Sovyetler Birliği ile ABD arasında bir seçim yapmakla sınırlı değildir. Ve bu dar sınırlamayı getiren

her görüş ve her siyaset artık reddedilmektedir. Haklarında ne düşünürseniz düşünün, İran İslâm Devrimi ve Fransız Sosyalizmi, Amerikan bakış açısının ne denli sığ ve geçersiz olduğunun en çarpıcı kanıtlarıdır.

Özgürlük Kavramı

Çağımızın olduğu gibi Türkiye'nin de sorunu *özgürlük* kavramında düğümlenmektedir. Özgür olabilmek için içerde *demokrat*, dışarıda *bağımsız* olmak gerekir. Bu açıdan bakınca, yeryüzünün her yerinde özgür olmak isteyenler, isteseler de istemeseler de ABD'den uzak durmak zorundadırlar. İç ve dış anlamı ile özgürlük mücadelelerinde Kuzey Amerika'da bulunabilecek tek yandaş yalnızca Amerikan halkıdır.

Amerika'ya «*yakınlığı*» seçmek Türkiye'nin dış politikasında bağımlılık ve serüveni, iç politikasında ise baskı rejimini seçmek anlamına gelir. ABD artık iç dönüşümler geçirme süresine girmektedir. Kendisiyle hesaplaşmadan önce, hele Reagan döneminde, ABD'ye yapılacak en büyük yardım onu yalnız bırakmaktır. Aksi halde, Amerikan yöneticilerinin soğuk strateji hesapları içinde sıcak savaşların piyonu olmak kaçınılmazdır. Bunu, Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika anlıyor da bin yıllık devlet ve dış politika geleneğine sahip Türkiye bilmez mi? Latin Amerika ordularına baktıkça farklılığını daha iyi gördüğümüz Atatürk Cumhuriyeti Ordusunun yönetimindeki Türkiye'de bu gerçek gayet iyi bilinir.

Meksika Devlet Başkanlarından birinin şu sözlerini anımsamakta yarar var: «*Ah, zavallı Meksika, Amerika'ya ne denli yakın, Tanrı'dan ne denli uzaksın!*» Allaha yakınlığımızı bilemeyiz ama en azından Amerika'ya uzak, Müslüman Ortadoğu ile Demokrat Avrupa'ya yakın olmakla ne denli şanslıyız, bir anlayabilsek...

(Cumhuriyet, Temmuz 1981)

MR. HAİG'E AÇIK MEKTUP

Mr Haig,

Türkiye'yi önemli görüşmeler yapmak üzere ziyaret ediyorsunuz. Türk halkı sizi, kendi ülkenizde ve başka yerlerde olduğu gibi, gösterilerle, pankartlarla, sloganlarla karşılamıyor. Bu anlamda sessiz bir ülkedesiniz. Aynı zaman da yalnız coğrafya değil, tarih, politika, ekonomi, kültür gibi açılardan da ilginç konumu olan bir ülkdesiniz. Bu nedenledir ki, gerek Avrupa, gerek Orta Doğu sorunları bu ülkeyi ve halkını çok yakından ilgilendiriyor. Hiç kuşkusuz, siz de bu konularla yüklü bir gündemle buradasınız.

Mr. Haig, burası mazlum bir ulusun yaşadığı yerdir; yoksul, iç ve dış sorunlarla yüklü. Onurlu, demokrat; gönlü, tarihi, kültürü zengin bir ulusun ülkesindesiniz. Ziyaretiniz sırasındaki sessizliğimize aldanmayın Mr. Haig. Tarih bilincimizle, şimdiye değin başımıza gelenlerle, Anadolu insanının bilgeliğiyle bilinçli ve bilgiliyiz dış politikada. Bağımsız ve özgür yaşamış, demokrasiye gönül vermiş bir ulus olarak kararlıyız da haklarımızı, çıkarlarımızı korumada.

Suskunluğumuza bakmayın Mr. Haig. Roma'da, Paris'te, Amsterdam'da, Bonn'da olduğu gibi yüzbinlerle sokakta değiliz. Ama bu suskunluğumuz sizi yanıltmasın. Biz de barıştan yanayız. Avrupa'da yürüyen ve bağıranlar gibi biz de yaşama hakkımıza sahip çıkıyoruz, barış için direniyoruz. Sessizliğimize aldanmayın, kararlıyız biz de barışı korumaya.

Biz de topun (daha doğrusu nükleer füzenin) ağzmdayız. Sessizliğimiz bilinçsizlikten, yaşamı sevmediğimizden, ya da

size «sadakat»ımızdan değil. Barış bizim için de kutsal. Barış ve silahsızlanma istiyoruz. Şu ya da bu ideoloji, şu ya da bu devletin dış politika amaçları için değil, yaşam hakkımız, uygarlığımız, tüm insanlık için kutsal bellemişiz barışı. Suskunluğumuzu yanlış değerlendirmeyin. Sizin «taktik nükleer silahlar» dediklerinizin kullanılabileceği «savaş alanları»ndan biri de bizim yurdumuz, Anadolumuz olduğu için karşıyız nükleer silahlara. Tümüne, bayraklarına, ideolojilerine bakmadan, SS-20'lerden Pershing'e, tümüne karşıyız Mr. Haig. Barış ve silahsızlanmadan yanayız sayın Bakan sessiz olmasına sessiz ama bağıranlar kadar kararlı.

Mr. Haig, Avrupa'da bir nükleer savaş bizi ne kadar ilgilendiriyorsa, Orta Doğu, Filistin ve Körfez sorunları da o kadar ilgilendiriyor. Başkanımızın «katiller çetesi» diye tanımladığı F.K.Ö.'yü halkının tek yasal temsilcisi, İsrail'in Amerikan silahlarıyla her gün bombaladığı Filistinlileri de kardeş bellemişizdir. CİA'nın öldürme planları yaptığı Kaddafi'yi dost biliriz. Nevada çöllerinde yetiştirdiğiniz «çevik kuvvet»i yolladığınız Orta Doğu'yu vatan sayarız; her karış toprağına insanımızın kanı bulanmış Yemen'iyle, Trablus'uyla, Mekke'si, Medine'siyle. Ve biz, sizin yas tuttuğunuz o günde sevinmiştik Şah'ın devrildiğine.

Sayın Bakan, dersimizi çoktan çıkardık tarihten. 1950'lerin dünyası çok gerilerde kaldı Anadolu'da. Suskun Türkiye yanıltmasın sizi. «Orta Doğu Komutanlığı'nda» yeri yok Türkiye'nin. Mr. Haig, Demokrat Avrupa ile Müslüman Orta Doğu'yla dostluk ilişkileri süren, güçlü bir Türkiye bölgede barış, istikrar, huzur demektir. Eşitliğe dayanan barış, meşru hakları içeren düzen ve baskıdan arınmış istikrar, ancak özgürlükçü parlamenter demokrasi içinde kalkınan bir Türkiye ile olanaklıdır.

Mr. Haig, size bizi nasıl anlatır ülkenizdeki raporlar, bilmeyiz. Tarihimizi, geleneklerimizi, bilinç düzeyimizi ne kadar öğrendiniz, onu da bilemeyiz. Tarihiyle, kültürüyle, bin yıllık devlet geleneğiyle ve en önemlisi, insanıyla —o yoksul,

o özgür, o emeğiyle ekmeğini taştan çıkaran insanıyla— iyi tanıyınız bu ülkeyi. Ve sessizliğimizi üzerimize «ölü toprağı» serilmiş olmasına vermeyin sakın. Ve bilin ki, «otoriter-totaliter» ayrımlarına sığmayacak kadar görkemli bir demokrasi geleneğinin; tutsak edilemeyecek kadar anlamlı bir Ulusal Kurtuluş Savaşı geçmişinin; suskun kalmayacak kadar özgürlüğün bedelini ödeyenlerin bulunduğu bir ülkedir burası.

Suskunluğumuza bakmayın Mr. Haig. Barış, özgürlük, eşitlik ve bağımsızlık istediğimizi bilerek oturun görüşme masasına. O zaman göreceksiniz ki, yüreklerimizdeki engin insan sevgisi ve dostluktan Amerikan halkına da yeteri kadar pay vardır.

Barış ve demokrasi için yararlı işlevler için ülkemizi ziyaret ediyorsanız, hoş geldiniz Mr. Haig.

(Arayış)

1981'DE TÜRKİYE VE DIŞ DÜNYA

Türkiye, belki de tarihinin hiç bir döneminde 1981 yılında olduğu kadar dünyada tartışma konusu olmadı. Bu, ilk bakışta, Türkiye'ye karşı dünyadaki yoğun ilgisizlikten yakınanlar için sevindirici gelebilir. Gerçekten de, dünyanın tüm önemli forumlarında, tüm *«Kapalı kapılar ardında»* ve büyük basın organlarında Türkiye baş köşedeydi 1981 yılında.

Ne yazık ki, Türkiye 1981'deki *«baş köşe»*de bir hedef durumundaydı, bağımsızlığına ve geleceğine yönelik saldırılarla karşı karşıyaydı. 1981 yılında Türkiye, üzerinde hesaplar yapılan, oyunlar oynanan, daha doğrusu bir zamanlar oynanmış oyunların karşılığının beklendiği bir ülke durumundaydı.

Temel hedefleri, Türk demokrasisini çökertmek, Türk halkını bölerek yönetip sömürmek ve Anadolu insanını görkemli uyanışının kaynağında boğmak olan saldırgan dış güçler, 1981'deki artık elde ettiklerinin meyvelerini toplama hevesi içindeydiler. Planları, dış kaynaklı, bilinçli ve yapay terörizmde somut ifadesini bulan bu güçlere göre, terörizm şokunu yaşayan, suskun, ekmek kavgası içindeki Türk halkı artık kendileri için bir tehlike oluşturmuyordu ve binbir türlü oyunla zayıflatılmış, dışa bağımlılaştırılmış Türk devleti de istedikleri gibi kullanılabilirdi. Onlara göre, planları nihayet başarıya ulaşmış ve Türkiye kapana kıstırılmıştı.

Geçen haftaki yazımızda, 1981 yılında tüm dünyada demokrasi, barış ve bağımsızlığın yoğun saldırılara hedef olduğunu yazmıştık. Türkiye'de barış ve demokrasi daha önceki planlar sonucu çökertilmiş olduğu için, 1981 yılındaki hedef artık ulusal bağımsızlıktı. Çözümsüzlük modelleri için-

de kıskıvrak bağlanarak bağımlılaştırılmaya çalışılan Türkiye, onlara göre, Friedman barışı için kullanılmalıydı.

Ve işte tüm 1981 yılı boyunca böyle tartıştı Türkiye'yi dünya. Önce, «*Türkiye, İran'a karşı kullanılmalıdır*» denildi; «*Türkiye'de Şahçıların ordu kurduğu, devrik Şah'ın kız kardeşinin sık sık Türkiye'yi ziyaret ettiği, İran'dan kaçmış generallerin Türkiye'de Humeyni'ye karşı planlar düzenledikleri*» yazıldı, söylendi. Amaç, bir yandan Türk - İran ilişkilerini bozmak ve Türkiye'yi Orta Doğu'da yalnızlaştırmak, öte yandan Türkiye üzerinde psikolojik baskı kurmak ve gerekli kamuoyunu yaratmaktı. Arkadan, tüm bunlar gecikmiş bir Dışişleri Bakanlığı bildirisiyle yalanlandı.

Daha sonra, «*Türkiye'nin Körfez ve Orta Doğu'da Friedman barışının jandarması olması*» tartışıldı; Türkiye'nin hava sahasını Amerikan Acil kaydırma Gücü için açacağı, Türkiye'de bu güç için depolama olanakları verileceği, Türkiye'nin yeni CENTO içinde yer alacağı öne sürüldü. Bu arada, NATO kararı alınmadan bunların olamayacağı yetkililerce açıklandı.

Arkadan, İspanyol askerlerinin Doğu Anadolu'ya yerleştirilecekleri haberi yayıldı. Bunun, İspanya'nın NATO'ya girmesine karşı oluşabilecek Sovyet tepkilerini Türkiye üzerine çekmek için mi, Türk askerlerini Körfez bölgesine kaydırabilmek için mi, yoksa, İspanyol ordusunun «*demokratik gelenekleri*»nden yararlanmamız için mi istendiği belli olmadan Dışişlerinin yalanlaması açıklandı.

Bu arada, Türkiye üzerindeki baskılar Ermeni terörüyle yoğunlaştırıldı. Türkiye'yi 1981 yılında yalnız Müslüman Orta Doğu'dan değil, demokrat Avrupa'dan da soyutlamak isteyenler, Ermeni katilleri Avrupa başkentlerine saldılar, nice şehitler verdik. Avrupa Konseyi yıl boyunca Türk demokrasisinin geleceğini tartışırken, Ermenilerden, Yunan lobisinden ve Amerikancı Türk «*milliyetçileri*»nden oluşan bir «*Kutsal ittifak*» her çabayı gösterdi Türkiye - Avrupa ilişkilerini bozmak için. Ve arkadan, Dışişleri Bakanı «*gerekirse*

çıkarız Avrupa Konseyinden» dedi, yetkililer sık sık Türkiye'nin Konsey üyeliğini sürdürme isteğini vurguladılar.

Yunanistan'da adı *«Sosyalist»* kendisi şoven bir iktidar, bir başka sacayağını oluşturdu Türkiye'ye saldırı kalelerinin, Kıbrıs'ta ve Ege'de zeytin dallarının arkasına gizlenmiş saldırılar birbirini izledi.

Papandreu'nun bir oyunun parçası olmadığına dayanan iyimser bir tahminle, Yunanistan'daki iktidar güçsüzleştirilmiş Türkiye'ye karşı macera heveslerine kapıldı. Ve ulusal savunma kavramı tozlu raflarda unutulamayacağını gösterdi.

Ve tüm bu gelişmelerin ışığında Türk - Amerikan ilişkileri güçlendi, yoğunlaştı, sıcaklaştı 1981 yılında. IMF'den, finans-kapital çevrelerinden, Beyaz Saray'dan övgüler yağdırıldı Türkiye'ye ve izlenen ekonomik politikaya.

Türk dış politikası ise, geç kalmış, yuvarlak demeçler, yusyuvarlak bildirilerle yürütüldü yıl boyunca. 1981 yılında Türk dış politikası konusunu işleyebilmek için bir dış politika gerekliydi. 1981 yılım Türkiye dış politikasız geçirdi.

Dışişleri Bakanı, Türk dış politikası için *«etiketler»* uydurulduğundan yakınmış. Oysa 1981'in *«dış politikasızlık»*ına etiket bulmak bile olanaklı değil.

İlerde Türk dış politika tarihini yazacak olanlar, hüzünle anacaklar 1981 yılını. 1981 yılı, Türkiye üzerinde oyunlar oynanmak istenen bir yıl olarak kalacak belleklerde. 1981 yılı, Türkiye'nin emperyalizmin jandarması yapılmak ve daha önceki hain tuzakların sonuçlarımn alınmak istendiği bir yıl olarak anımsanacak.

1981 yılı, aynı zamanda, Türk halkının tüm bu baskılara karşı suskun direnişinin acılı günleriyle de anılacak ve ulusal bağımsızlığın gerçek savunucuları, ulusal onurun bir daha asla kırılmaması ve 1981'lerin bir daha yaşanmaması için hep uğraş vereceklerdir.

(Arayış, 18 Ocak 1982)

VİZEYE ŞAŞMALI MI?

«Hür dünya» bu kez de Anadolu insanı için demir perdelerini çarpıcı bir biçimde indirirken, biz alışageldiğimiz düş kırıklıklarımızdan birini daha yaşıyoruz. Avrupalıları haklı göstermeye çalışan diplomatlarımızdan, Avrupa Konseyinde kükreyen politikacılarımıza dek başat duygu, yüzyıllardır olduğu gibi, eziklik ve şaşkınlık yine.

Eziklik pek önemli değil, çünkü aslında bize en yabancı olması gereken bir duygu. Batı'nın yedi düvelinin kuşatması altında Kurtuluş Savaşını verenler için o günlerin anıları tek başına yeter bu eziklik duygusundan sıyrılmak için. Yeter ki Bağımsızlık Savaşının gerçek anlamını unutmayalım, o duyguları yitirmeyelim.

Ulusça asıl yenmemiz gereken, bu tür olaylarla karşılaştığımızda kapıldığımız şaşkınlık duygusu. Çok gerilere değil, şöyle yakın tarihimize bir göz atsak, Batı'nm her zaman kendisi için başka bizim için başka ölçütler, ayrı değerler kullanmış olduğunu görür, vize konusundaki şaşkınlığımızın da anlamsızlığını anlarız.

1970'li yıllarda az bir süre arayla Federal Almanya ve Türkiye birbirini çok andıran eski dış politika çizgilerini değiştirerek, yeni, daha akılcı ve yine benzer dış politikalar izlediler. O dönemlerin kısa bir karşılaştırması bile, Batı'nın kendisinden saydığı Federal Almanya ile dışladığı Türkiye'ye karşı tavrının ne kadar değişik olduğunu, nasıl ayrı ölçütlerden hareket ettiğini göstermeye yeter.

İkinci Dünya Savaşından sonra tarafsız Türkiye ve Batı'yla savaşmış Federal Almanya yeni kurulan Batı Blokuyla

bütünleşmeyi dış politikalarının ana hedefi yapmış ve Soğuk Savaş döneminde Batı dünyasının belki de en militan iki üyesi olmuşlardı. Kabul etmek gerekir ki Federal Almanya'nın dış politikası Türkiye'ninkine göre çok daha katıydı ve Federal Almanya Soğuk Savaşı en uzun süre yaşayan ülke olmak talihsizliğine uğradı. Bu, belki de Federal Almanya'nın kaçınılmaz yazgısıydı. Bir Fransız yazar, A. Grosser, şöyle tanımlıyor Federal Almanya'nın kuruluşunu: «Federal Almanya 1949'da Atlantik Bağlaşmasının (NATO) ikiz kardeşi olarak doğdu. Her ikisinin de babası Soğuk Savaştı. Bununla birlikte, Federal Almanya'nın soğuk savaşçı katı tutumu o denli tehlikeli boyutlara vardı ki, yumuşamanın oluşmaya başladığı 1960'lı yıllarda, Federal Almanya sorunlarını çözemeyen, Batı dünyası içinde bile yalnızlığa itilen bir ülke durumuna düştü.

İşte bu çözümsüzlük çemberinden ve içine düştüğü yalnızlıktan kurtulmak için Federal Almanya 1970'li yıllarda tek boyutlu dış politika çizgisini değiştirmek gereğini duydu ve W. Brandt'ın mimarı olduğu «Doğu Politikası»nı oluşturdu. Brandt «Doğu Politikası»yla Federal Almanya için nasıl yeni işlevler düşündüğünü şöyle açıklıyordu: «Yüzyıllardır Almanya Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasında bir köprüydü. Bu görevi kendi çağımızda da memnuniyetle yerine getireceğiz.»

Federal Almanya'nın dünyaya da açılması, politik ve ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmesi olarak uygulamaya konulan Doğu politikasının ilk somut adımı 12 ağustos 1970 yılında atıldı ve Federal Almanya Sovyetler Birliği ile bir antlaşma imzaladı. Antlaşmanın ikinci maddesiyle de taraflar birbirlerine karşı tehdide başvurmamayı ve güç kullanmamayı yükümlendiler. Arkadan benzer antlaşmalar Polonya ve Çekoslovakya ile imzalandı. 1972 yılında ise Federal Almanya baş düşman ilan etmiş olduğu Doğu Almanya ile de bir antlaşma imzaladı.

Temel taşlarını kısaca özetlediğimiz Doğu Politikası Federal Almanya'ya ve devlet adamlarına özellikle Batı Bloku

içinde itibar ve güç kazandırdı. NATO'suyla Avrupa Konseyi'yle tüm Batı dünyası Federal Almanya'ya bu yeni dış politika açılımında, bırakın güçlük çıkarmayı, sonsuz destek verdi. Ve nihayet W. Brandt'a Batı'nm en saygın devlet adamı payesi, Nobel Barış ödülüyle birlikte verildi.

1970'li yılların bir başka diliminde 1978-79 döneminde ise içine düşürüldüğü çıkmazlardan kurtulmak için Türkiye de kendi Doğu Politikasını oluşturmak deneyimini başlattı. O günlerde, uzun yıllar Federal Almanya gibi Batı Bloku ile her alanda bütünleşen Türkiye sıkıntılarını ulusça hâlâ çektiğimiz darboğazları aşıp esenliğe kavuşmak için yeni çıkış yolları aramaktaydı. Yalnız Batı ile olan siyasi ilişkilerine özen göstermiş bulunan Türkiye, örneğin ulusal sorunu Kıbrıs konusunda, Batı uğruna sırt çevirdiği birçok ülkeden destek sağlayamazken, Batı'nm da kendisine sırt çevirdiğini görmüş, bir dönemlerin Federal Almanya'sının yalnızlığım yaşamaktaydı. Ulusal ekonomisini Batı'yla bütünleştiren Türkiye, Batılı bankerlerce kıskıvrak bağlanmış «fesli bir dev» görüntüsünde Batı'nm saygın dergilerinin karikatürlerine konu olmaktaydı. Ve nihayet ulusal savunmasını dayandırdığı Batı'dan gelen silah ambargosunun yarattığı güvenlik bunalımının kıskacında kalmıştı ülkemiz. Lozan'da İnönü'ye «bir gün tekrar bize yardım almak için geldiğinizde, burada verdiklerimizi geri isteyeceğiz» diyen Lord Curzon'un torunları o günlerde sanki İnönü'nün Partisinin yönetimindeki Türkiye'den Lozan'ın intikamını alıyorlardı.

İşte Türkiye'nin Doğu Politikası bu koşullar altında uygulamaya konuldu. Tek boyutlu dış politika çizgisini terkedip Federal Almanya'nın birkaç yıl önce yaptığı gibi başka dünyalara açılmanın yönü, Türkiye'nin coğrafi konumu gereği esas olarak unuttuğumuz tarihimiz demek olan Orta Doğu'ya doğru oldu. Bir barış kuşağı içinde, Türkiye siyasi ve iktisadi sorunlarını Batı dışındaki dünyalarla da oluşturacağı dengeli ilişkiler içinde çözmek yolunu seçti. Bir başka deyişle, daha önce Federal Almanya'nın denediği bir yolu Türkiye kendi koşulları içinde yürümek kararını verdi.

Türkiye'nin bu gerçekçi kararıyla birlikte de Batı'nın çifte standartları işlemeye başladı. W. Brandt'a Doğu politikasını yürütürken sosyalist ülkelere yaptığı gezilerde serilen lüks halılar Batı başkentlerinde de döşenirken, Türkiye'yi yönetenler ülkemizin Doğu Politikasını önlerine konan mayınları temizleye temizleye yürütmeye çalıştılar. Ve o mayın tarlasında bir kez daha anlaşıldı ki Batı'da Federal Almanya'ya da bir başka Batılı ülke için sevap olan, Türkiye için en büyük günahtır. W. Brandt'm Doğu Politikasına uzanan her Batılı dost el, Türkiye'nin Doğu Politikasına saldıran bir insafsız yumruğa dönüştü. Federal Almanya'nın çok daha radikal Doğu Politikası dünya barışını pekiştiren yumuşamaya katkıda bulunan bir örnek olarak Batı'da alkışlanırken, Türkiye'nin onurlu çabaları Batı'nın değer sistemi içinde sanık sandalyesine oturtuldu, akıl almaz iftiralarla karalanmaya çalışıldı. Ve o yurttaşlarımıza vize koşulu koyduğu için pek şaşırdığımız Federal Almanya da Batı çıkarlarımn jandarmalığı tutsaklığından kurtuluş çabalarımıza, Türk Doğu Politikasına, cephe alanların başını çekti.

Batı, Federal Almanya'nın Doğu Politikasının mimarına Nobel Barış Ödülü verirken, Türkiye'nin Doğu Politikasının yaratıcısına iki yıl yalnız tuzak kurdu, çile çektirdi. Ama bilinmelidir ki, çektirilen çile ve nihayet 1980'leri bulan kayıtsızlık herhalde Türk ulusu için, Türk hükümetleri için binlerce Nobel Barış Ödülünden daha onur vericidir. Onurumuza sahip çıkmamız gereken bu günlerde ise ne ezikliğe ne de şaşkınlığa yer yoktur. Bu tür duygulardan arınmış olarak sağlıklı bir tartışma ortamı içinde Türk ulusu her sorununu çözecek, her baskıya karşı koyabilecek güçtedir. Bu açıdan, Batı'dan gelen vize dalgası bizi boğacak bir tehdit değil, gerçeklere götürecek bir kaldıraç olarak kabul edilmelidir..

(Cumhuriyet, 16 Ekim 1980)

«EKİMİN FÜZELERİ»

Televizyondaki «Ekimin Füzeleri» dizisi, bundan 19 yıl önce yaşanmış ve dünyayı nükleer savaş felaketinin eşiğine getirmiş bir olayı yeniden güncel hale getirdi. 1962 Küba bunalımı, daha sonra da, sonuçları itibariyle önemli gelişmelere neden olmuştur.

Bunalımda taraf olan ülkeler, korkunç bir savaş tehlikesiyle burun buruna gelmenin etkisini çok yakından yaşamışlar ve bunalımdan gerekli dersleri çıkarmışlardır. Bir daha böyle bir tehlikeyle karşılaşmamak için de, bunalımı izleyen yıllarda dış politikalarını yeni baştan düzenlemişlerdir. Bunun en çarpıcı örneği, bunalımdan sonraki ABD - Sovyet yakınlaşmasıdır. Nitekim, iki ülke arasındaki yumuşama sürecinin başlatılmasının ana nedeni bu bunalım olmuştur ve 1962 yılı, soğuk savaşın sonunu, yumuşamanın da başlangıcını oluşturmuştur.

Türkiye'de bütün bu gerçekler bilinir. Bununla birlikte, ülkemizde gözardı edilen, bu bunalımın ilgili taraflarından birinin de Türkiye olduğudur. Oysa, Türkiye'de taraf ülkeler olarak Küba, ABD ve Sovyetler Birliği alınmıştır hep. Gerçekte, Türkiye, Küba bunalımının dramatik günlerinde olayın bir tarafı haline getirilmiş, daha doğrusu, konumu nedeniyle bunalımın bir tarafı olmuştur. Fakat, Türk toplumunun büyük bir bölümü bu gerçeğin farkına bile varma olanağından yoksun kalmıştır. Böyle olunca da, olayın, hiç olmazsa kendisinden belli dersler çıkarma yararı da ortadan kalkmıştır.

Türkiye'nin bunalım sırasında bir taraf ve hatta «pazarlık konusu» olmasının öyküsü, Türkiye'de bulunan 15 Amerikan Jüpiter nükleer başlıklı füzesinin, Küba'daki Sovyet füzeleri ile birlikte düşünülmesiyle başlamıştır.

Türkiye konusu ilk önce özellikle İngiltere'de gündeme getirilmiştir. ABD'de ise, Washington Post gazetesinde 25 Ekim tarihinde yazdığı bir makalede Walter Lippmann konuya değinmiştir. Lippmann, bunalımın barışçıl yollardan çözümü için bir anlaşma önererek «Küba ile gerçek anlamda benzer durumdaki tek ülke Türkiye'dir» diye yazmıştır. Böylece Lippmann, Küba'daki Sovyet füzelerine karşılık olarak Türkiye'deki Amerikan füzelerinin sökülmesini önermiştir.

Aslında, bunalım süresince, Türkiye Jüpiter füzeleri nedeniyle sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Nitekim, 23 Ekim salı günü Sovyet Savunma Bakanı Malinovsky Türkiye konusuna değinmiş, cuma günü de Sovyet Ordu Gazetesi aynı temayı işleyen bir makale yayınlamıştır.

Türkiye, Kennedy ve danışmanlarının toplantılarında da sürekli tartışılmıştır. Televizyon dizisinde «İtalya ile Yunanistan»dan sözedilmektedir. Gerçekte «Yunanistan» sözcüğü metinde geçmemektedir. Gerek resmi belgelerde, gerek dizinin metninde adı geçen ülke Türkiye'dir. Her nedense TRT yetkilileri «Türkiye»yi «Yunanistan» olarak değiştirmişlerdir. Bu, herhalde, bir tercüme hatası değildir.

Toplantılarda, Kennedy ve danışmanları, Küba'ya karşı bir Amerikan saldırısı olursa, Sovyetlerin de karşılık olarak Türkiye'ye saldırabileceğini sürekli olarak ifade etmişlerdir.

Nihayet cumartesi öğleden sonra, Sovyet Prezidyumunun bir mektubu Amerika'ya ulaşmıştır. Mektup, Sovyetler Birliği'nin, Küba'daki füzelerini geri çekebileceğini ama buna karşılık olarak da, ABD'nin Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmesini istemiştir. Kennedy ise, bu sırada Türkiye'deki füzelerin daha önce zaten sökülmüş olduğunu sandığı için, büyük bir şaşkınlık ve kızgınlık içindedir. Gerçekten

de, 1961 yılında yapılan bir Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council) toplantısında, Kennedy askeri açıdan artık yararlı olmadıkları gerekçesiyle, Türk topraklarındaki füzelerin sökülmesini emretmiştir. Bu arada, Amerikan Kongresi'nin Atom Enerjisi Komisyonu ile bir yönetim raporu da aynı şeyi önermişlerdi. Dolayısıyla, NATO'nun 1962 yılında Oslo'da yaptığı Dışişleri Bakanları toplantısında, Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk konuyu dönemin Türk Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e açmıştır. Selim Sarper füzelerin sökülmesine karşı çıkmış, Amerikan Dışişleri Bakanlığı da konunun üstüne gitmemiştir. Kennedy, daha sonra, kesin emrine karşın, füzelerin sökülmemiş olduğunu öğrenince, bir «Ulusal Güvenlik Konseyi Eylem Memorandumu» yayınlamıştır. Bu tür memorandumlar Amerikan hükümetleri için bağlayıcı olduğu için Kennedy bu yolu seçmiştir. Kennedy bu konudaki memorandumu yayınladıktan sonra da George Ball'a emir vererek Türkiye'nin itirazlarını dinlememesini ve füzelerin sökülmesini sağlamasını istemiştir. Ball, bunun üzerine, Türkiye'nin Washington Büyükelçisiyle görüşmüş ve konuyu ona açmıştır. Türk Büyükelçisi ise, füzelerin sökülmesine «bunun Türk kamuoyunda hoş karşılanmayacağı ve olumsuz sonuçlar doğuracağı» gerekçesiyle, karşı çıkmıştır. Böylece, füzeler yerlerinde kalmıştır.

İşte Kennedy emirlerinin bir kez daha yerine getirilmemiş olduğunu Sovyet mektubundan öğrenmiş ve şiddetli bir tepki göstermiştir. Bu arada, gerek ABD'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Adlai Stevenson, gerek Başbakanın kardeşi Adalet Bakanı Robert Kennedy, Küba'daki füzelere karşılık olarak, Türkiye'deki füzelerin sökülmesi önerisini desteklemişlerdir. Başkanın bazı danışmanları ise, Sovyet mektubu üzerine füzelerin hemen sökülmesinin ABD'nin müttefiklerine verdiği sözlerin inanılırlığını azaltacağı görüşünü savunarak, bunun sonraya bırakılmasını önermişlerdir. Konu tartışılır ve Türkiye üzerindeki pazarlığın nasıl sonuçlandırılacağı görüşülürken, Sovyetlerden Küba'daki füzelerini geri çekeceklerini bildiren ve Türkiye'den sözetmeyen

bir başka mektup gelmiştir. Böylece de, sorun ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, Kennedy, daha önce, Türkiye'deki füzelerin ateşleme mekanizmalarının kaldırılmasını (füzelerin de-fuse edilmelerini) emretmiştir. Türk hükümetinin bu karardan haberdar edildiğine dair bir bilgi elimizde yoktur.

Bu arada, bir gerçeğin daha belirtilmesi gerekmektedir: Bir ara Sovyet Büyükelçisi Dobrinin'i ziyaret eden Robert Kennedy, Büyükelçiye ABD'nin bir Sovyet ultimatomu üzerine Türkiye'deki füzeleri sökemeyeceğini, bu görüntüyü vermenin Başkanı güç durumda bırakacağını söylemiş, ama Sovyetler anlayış gösterir biraz beklerlerse bunalımdan çok kısa bir süre sonra füzelerin sökületeceğini belirtmiştir. Bir başka deyişle, ABD bu konuda Sovyetlere özel söz vermiştir. Bu konuda da Türkiye'ye haber verildiğine dair bir bilgi elimizde yoktur. Gerçekten de, bunalımdan birkaç ay sonra Türkiye'deki füzeler sökülmüştür.

Görüldüğü gibi, kendi iradesi ve bilgisi dışında, Türkiye Küba bunalımının taraflarından birisi olmuştur. Acı olan, Türkiye'nin bunalım sırasında ve sonrasında, bu durumun bilincinde olmamasıdır. Bu bilinse ya da gerçekçi değerlendirmeler yapılabilseydi, hiç olmazsa, Türkiye de öteki taraf ülkeler gibi bunalımdan bazı dersler çıkarabilirdi. TRT, dizinin metni üzerinde oynamalar yaparak Türk halkına bu olanağı 19 yıl sonra bile vermeme yolunu seçerek büyük bir hata yapmıştır.

(Arayış, 10 Ekim 1981)

II. Bölüm:
ULUSLARARASI POLİTİKA

1981'DE DÜNYA

Arayış, 1981'in şubat ayında yayın yaşamına başlarken, ilk sayısında, «*şu sırada geçerli tüm göstergelerse, 1980'li yıllarda bunalımın büsbütün yoğunlaşabileceğini gösteriyor*» diye yazmış ve şöyle demişti: «*.. 1970'li yılların ikinci yarısında ağırlık kazanmaya başlayan tutuculaşma eğilimi, 1980' lerde büsbütün yaygınlaşıp keskinleşeceğe benzemektedir. Kimi çevrelerin iyimser bir tanımlamayla* «yeni sağ» *diye adlandırmak istediği bu eğilim, bir tür* yeni faşizm'e *dönüşme belirtileri de göstermektedir.*»

1981 yılı, gerçekten de, Arayış'ın öngördüğü biçimde, acılı, bunalımlı, sorunlarla dolu geçti. Dünyadaki «*yeni eğilimler*» sonucu, 1981'de insanlığın kutsal bellediği, yüzyıllar boyunca nice çileler çekerek koruyup geliştirdiği temel bazı hakları da yoğun saldırılara uğradı. 1981 yılında insanlığın üç temel hakkına dört bir yandan amansızca saldırıldı. ÖZGÜRLÜK - DEMOKRASİ BARIŞ ve BAĞIMSIZLIK ile bu hakların yandaşları açısından zor bir yıl oldu 1981.

1981'de Özgürlük ve Demokrasi

Demokrasi, özgürlük ve yandaşları 1981 yılında yoğun saldırıların hedefleri oldular. 1981 yılında darbeler, darbe girişimleri birbirini izledi. Öyleki, 1981 yılında demokrasi, bunalım dönemlerinde askıya alınması gereken bir rejim modeline dönüştürülmeye çalışıldı. Böyle bir anlayışa meşruluk kazandırılmak istendi. Böyle olunca da, demokrasi düşmanları «*yapay bunalım*»lar yaratmak için daha da cesaret buldular, özgürlüğü boğmak için tuzaklar hazırladılar.

Friedmancılık ise, stagflasyon (ekonomik durgunluk ve enflasyon) çıkmazında «*hür teşebbüs*» ile demokrasi arasındaki keskin çelişkilerin «*model*»i oldu. 1981 yılı, hiç kuşkusuz, Friedmancı »*çözümler*»in demokrasiye indirdiği darbelerle anımsanacak. Yeni Amerikan yönetiminin «*otoriter-totaliter*» ayırımı ise, demokrasinin 1981 yılında güç politikası ve «*istikrar*» emellerine alet edilişinin çerçevesini oluşturdu.

ARAYIŞ'm birinci sayısında yazdığı gibi, sözde «*çözümleri zorla uygulatmak için çaba gösteriliyor, tertipler yapılıyor... bu tür çabalara demokrasi dayandırmak, gitgide zorlaşıyor*»du. 1981 boyunca da İngiltere'den Şili'ye, Polonya'dan Jamaika'ya, demokrasi zor bir uğraş oldu özgürlükten yana olanlar için.

Ve 1981'deki ağırlaşan bunalım, işsizlik, sefalet, yozlaşma, terör gösterdi ki, bunalımları aşmanın yolu, demokrasiyi askıya almaktan değil, ona işlerlik kazandırmaktan geçiyor. Bu da, 1981'in verdiği önemli bir ders oldu, anlamak, görmek isteyenlere.

1981 yılında ulusal ve uluslararası barış da ağır tehditler karşısında kaldı, yer yer bozuldu ve insanlık barış dolu günlerin özlemiyle yaşadı.

İç barış dünyanın birçok ülkesinde ortadan kaldırıldı. İç barışı çökertme tertipleri özellikle iki bölgede —Orta Doğu ve Latin Amerika'da— görüldü.

Orta Doğu'ya sızmak isteyen güçler bölge ülkelerini özellikle kendi içlerinde bölmek ve onları bu yolla yönetme ve sömürme yöntemini uyguladı ve yılboyunca. Bunun acısını da en çok mazlum İran halkı çekti. Suikastler, terör, idamlar birbirini kovaladı bu ülkede. İç barış kan ve ateşle boğulmak istendi İran'da. Mısır'da, toplumundan soyutlanan, ülkedeki tüm muhalefeti ezen ve anlamlı bir diyalogu ortadan kaldıran Ever Sedat sonunda, bir suikast sonucu yaşamını yitirdi. Bölünmüş Lübnan, 1981'i de iç barıştan yoksun geçirdi. Sağcı Hıristiyan komandoların terörü 1981 boyunca da sürdü bu ülkede.

Latin Amerika'da ise, «*büyük birader*»den alınan silahlarla sürdürülen Devlet terörü korkunç boyutlara ulaştı. Yeni Amerikan bütçesine göre dünyada kişi başına en çok Amerikan yardımı alan ülke olan El Salvador'da terör günlük olay oldu. 1981 yılı içinde, devlet güçlerinin ya da onlara yardımcı olan faşist birliklerin sorumlu oldukları cinayetlerin 15000'e yaklaştığı El Salvador tam bir iç savaş yaşarken, Guatamela'dan Honduras'a birçok Latin Amerika ülkesinde de temel insan hakları askıda tutuldu, onbinlerce insan öldürüldü. Şili'de, Arjantin'de iç barışla birlikte insanlar da «*kayboldu*». «*Kaybolan*» insanların aileleri baskı altında tutuldu, onlara sahip çıkıyorlar diye kiliseler bombalandı, din adamları öldürüldü.

Bu arada, Avrupa'nın birçok ülkesinde de iç barış yoğun saldırılara uğradı. Kızıl Tugayların terörü İtalya'da, Thatcher'in ekonomik politikası İngiltere'de, Frankocu faşist subaylar İspanya'da iç barış üzerinde ağır baskılar oluşturdular.

1981 yılı içinde dünyanın pek çok yerinde uluslararası barış da bozuldu. Orta Doğu'da, kuruluş sürecinin başlangıcından bu yana geçen tüm yıllarda olduğu gibi, 1981'de de İsrail barışın önündeki en büyük engeldi. İran-Irak savaşı 1981'de de sürdü. Ayrıca, ABD de Orta Doğu'nun barış gündemindeki baş yerini korudu. Kaddafi, Reagan yönetiminin «*baş hedef*»i olurken, Altıncı Filonun jetleri Libya uçaklarına saldırdılar. Mısır'da yapılan «*parlak yıldız*» tatbikatında Amerika Körfez bölgesine askeri çıkartma hazırlıklarını sürdürdü. Camp David Anlaşmasının iflasına karşın, Filistin halkının meşru çıkarlarını içeren bir barış planının oluşturulmaması, Orta Doğu'yu 1981'de de barış ve güvenlikten yoksun bıraktı.

1981'de Doğu-Batı çatışmaları da tehlikeli bir tırmanış gösterdi. Afganistan'ın işgalinin sürdürülmesi ile Polonya'daki askeri darbe, uluslararası barışa Doğu Blokunun tehditlerini oluşturdu. Batı da ise, Reagan'ın tutumu, tehditleri, silahlanma programı, sorunlar karşısındaki tavrı, ulus-

lararası barış için yeterince tehlike yarattı. Karşılıklı suçlamalar, tehditler ve tırmanan silahlanma yarışı, 1981'i Soğuk Savaş'ın karabasan dolu yıllarına benzetti. İki tarafın silahların denetlenmesi görüşmelerine yeniden başlamaları azçok bir ferahlık yaratmışken, Reagan'ın Sovyetler Birliği'ne yaptırımlar uygulayacağını açıklaması, göreli bir yumuşama umutlarının da sonu oldu.

Kısaca özetlemek gerekirse, Papa'nın vurulması, İRA militanlarının ölüm oruçları, Reagan'ın tehditleri, Polonya bunalımı, Afganistan, Avrupa'da sınırlı nükleer savaş planları, Begin, Acil Kaydırma Gücü, vs. derken, bütün bir yıl barış özlemiyle geçti. Belki de tek teselli, 1981 yılında Avrupa'da barış için milyonlarca insanın direnmeye kararlı olduklarını belli etmeleriydi. Ne yazık ki, 1981 yılı, barış düşmanlarının da tertiplerinde direneceklerini gösteren kanıtlarla da doluydu.

1981'de Bağımsızlık

«...Az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkeleri baskı altına alma ve bu ülkelerin rejimlerini sağ diktacılığa kaydırma eğilimleri de artıyor.. Dünya bunalımı ile birlikte uluslararası ilişkilerdeki gerilim de arttıkça, bazı güçlü devletler ve bazı ekonomik-malî güçler, stratejik açıdan önem verdikleri ülkelerde ne pahasına olursa olsun 'istikrar' sağlama ve onları hem ekonomik bakımdan hem de güvenlik bakımından sımsıkı bağlarla kendilerine bağımlı kılma isteğini duymaktadırlar.»

Bu satırlar da yılın başındaki ilk ARAYIŞ'tan. 1981 yılı gerçekten de, birçok yoksul ülkenin bağımlılığının arttığı, arttırıldığı bir yıl oldu. Bağımsızlık savaşımı verenler ise, yine acı çektiler bu onurlu uğraşlarında, Dünya bunalımının yoğunlaşmasıyla ulusal bağımsızlığa saldırılar da arttı. Freidman barışı, birkaç büyük devletin başatlığında, onlar tarafından paylaşılmış bir dünya özlemini, yoksul ulusların bağımsızlığına saldırarak, dünya bunalımının bedelini

bu ülkelerin halklarının sırtına yükleyerek giderdi 1981 boyunca. «*Denge ve istikrar*» maskesi altında kendi «*kanun ve nizam*»larının jandarmalığını yoksul uluslara yaptırmak isteyenler, tüm yıl boyunca bağımsızlık isteklerine karşı savaş açtılar. Egemen güçler, kimi yerde darbe ile, kimi yerde silahlı saldırıyla, kimi yerde de terörle, bağımsızlığı çökertmeye, ülkeleri kendilerine bağımlılaştırmağa çalıştılar. Bağımsızlık türküleri 1981 yılında çoğu yerde karanlık hapishanelerde söylenebildi ancak.

Yoksul ulusların bağımsızlığını güçlendirecek «*Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen*» arayışı ise hep baltalandı 1981 yılında. Doğu bloku bu baltalamayı katı bir ilgisizlik, Batı dünyası ise her zamanki ayak diremesiyle, birlikte gerçekleştirdiler. Buna karşılık, silahlanma yarışı, savaşlar, ekonomik dengesizlikler yoksulu daha yoksul, bağımlıyı daha bağımlı yaptı 1981'de.

Umut İnsanda

Genel hatlarıyla 1981 de ortaa çıkan tablo bu. Tüm yıl boyunca barış, bağımsızlık ve özgürlük üçlüsüne karşı verilen evrensel savaş tek bir hedef üzerinde odaklaşarak bu savaşı verenlerin yıkılışlarının da tohumlarını attı. Özgürlüğe, barışa ve bağımsızlığa karşı savaşmak, temelde, insana ve emeğine saldırmaktır. Nitekim, 1981 yılı emekten yana olanlar için zor bir yıl olmuştur. Ama, 1981 yılında dünyanın her yerinde emekçiler, barışa, demokrasiye, bağımsızlığa karşı çıkanların aslında kendileri ile savaştıklarını da gördüler. Böyle bir savaşın kazanılamayacağını da gösterdi 1981 yılı. Tarihin şaşmadan yürüdüğünün bilincinde olanlar için 1981 yılının tablosu, dolayısıyla, hiç de karanlık değil. İnsana, insan kişiliğine ve emeğine güvenenler 1981' de de kazandılar. ARAYIŞ'ın ilk sayısında belirttiği gibi, «*Düşüncedeki düğümleri çözmekten aldıkları güçle, insanlar ve toplumlar, en ağır bunalımları aşabilmişlerdir, yine aşacaklardır.*" Umut da insanda, kazanan da insan. Bu 1981 yılında böyleydi, ilerde de hep böyle olacak.

(Arayış)

Kesim 1 : Doğu - Batı İlişkileri

AVRUPA'DA KUTUPLAŞMA VE SOĞUK SAVAŞIN ALT YAPISI

Gerek kültür, gerekse siyasi tarih açısından yüzyıllarca kendi içinde bir bütün oluşturan Avrupa, çoğu insanın düşüncesinde sanki hep Doğu ile Batı olarak bölünmüş gibi kabul edilir. Oysa, Avrupa'nın bölünmüşlüğü uzun Avrupa tarihi içinde çok kısa bir dönemi kapsamaktadır. Yüzyıllarca ancak coğrafi birer tanımlama için kullanılan Doğu ile Batı kavramları, son otuzbeş yıldır siyasi bir kutuplaşmayı ifade etmektedir. Avrupa'yı bölen soğuk savaş da olmamıştır; bölünen Avrupa soğuk savaşı yaratmıştır. Bir başka deyişle, bölünen Avrupa, Avrupa'daki kutuplaşmanın ve soğuk savaşın alt yapısını oluşturmuştur.

Genellikle kabul edilenin aksine, Avrupa, İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında bölünmemiştir. Avrupa'nın bölünmesi, daha sonra, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik ve çatışmanın yarattığı kutuplaşmadan sonra ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da Hükümetler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm Avrupa uluslarının ortak sorunu, savaşın yıkıntılarını onarmak, faşizmin ortadan kaldırdığı demokratik ortamı yeniden yaratmak, ulusal birlik içinde genel çöküntüden kurtulmaktı. Bu dönem, Avrupa'da ulusal koalisyonlar dönemidir. Amerikan ve İngiliz kuvvetlerince kurtarılan Batı Avrupa ülkelerinin birçoğunda, genel olarak, liberallerle komünistlerin yer aldığı koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Örneğin, Belçika'da,

İtalya'da, Fransa'da, Danimarka'da ve Norveç'te kurulan hükümetler bu tür koalisyonlardır. Aynı biçimde, Sovyet orduları tarafından kurtarılan Doğu Avrupa ülkelerinde de Komünist, Çiftçi, Katolik ve Sosyal Demokrat Partilerinin oluşturduğu koalisyon hükümetleri kurulmuştu. 1945 Ağustosunda onüç Avrupa ülkesinde «sağ» ile «sol»un uzlaşmasına dayanan koalisyon hükümetleri varken, yalnızca iki ülkede, Arnavutluk ve Yugoslavya'da, Komünist, iki ülkede de, Portekiz ve İspanya'da, Faşist hükümetler iktidardaydı. Bu dönemde, doğal olarak, bölünmüş bir Avrupadan sözetmek olanaksızdır.

Avrupa'nın Bölünmesi

Avrupa'nın Doğu ile Batı olarak bölünmesinin ilk tohumları uluslararası ekonomik ilişkiler yoluyla atılmıştır. ABD askerlerince kurtarılan Batı Avrupalı ülkelerin uluslararası ticareti, daha çok ABD'ye, Sovyet askerlerinin bulunduğu Doğu Avrupalı ülkelerin ticareti de, daha çok Sovyetler Birliğine yönelmiştir. Ama Avrupa'nın asıl bölünme süreci önce yerel düzeyde, tek tek Avrupa ülkelerinin her birinde başlamıştır.

Avrupa'nın bölünmesi sürecinin ana çerçevesini Sovyet-ABD mantığı oluşturmuştur. Bu mantığa göre, ABD ile Sovyetler Birliği, son çözümlemede, askeri güce dayanan evrensel bir savaşım içindedirler ve tüm ülkeler, bu savaşımda taraftırlar. Bu «Süper güç mantığı»nın doğal sonucu olarak da, önce Avrupa'nın tek tek her ülkesinde bir iktidar savaşımı verilmiştir. Batı'da ve Doğu'da koalisyon hükümetleri yıkılmış, bu evrensel ideolojik savaşta, iki süper güçten birisini seçen görüşler, tek başlarına, hükümet olmuşlardır. Dolayısıyla da, kutuplaşma, Avrupa'da önce tek tek ülkelerin içinde oluşturulmuştur. Ağustos 1945'te sayıları onüç olan koalisyon hükümetleri, Aralık 1946'da dokuz'a, Aralık 1947'de iki'ye, düşmüştür. Aralık 1948'de ise, artık Avrupa'da koalisyon hükümeti kalmamıştır ve süper

güçlerin Avrupa ülkeleri içindeki hesaplaşmaları sona ermiştir.

Soğuk Savaş

Koalisyonlar, Batı'da, örneğin Fransa, İtalya ve Belçika'da, komünistler, Doğu'da ise, örneğin Romanya, Çekoslovakya ve Macaristan'da, komünist olmayan partiler aleyhine bozulmuştur. Böylece, Avrupa, iç rejimlerin ve hükümetlerin yapısı itibariyle, kabaca, komünist ve liberal olmak üzere siyasi bir bölünme sürecine girmiştir. ABD askerlerinin bulunduğu Batı Avrupa'da «liberal» Sovyet askerlerinin bulunduğu Doğu Avrupa'da da «komünist»ler tek başlarına hükümet olmuşlardır. Bu gelişmeyi rastlantı saymak ve iki süper güçten soyutlamak, herhalde, olanaksızdır.

Ancak bu «iç» süreç yaşandıktan, yani yerel plandaki ABD-Sovyet hesaplaşması tamamlandıktan sonradır ki, Avrupa'da iki süper güç önderliğindeki bloklar ve Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaş ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, soğuk savaş, Avrupa'daki koalisyonlar döneminin, yani siyasal uzlaşmanın, sona ermesiyle ortaya çıkmış bir olgudur. Bu yapay bölünmenin ortadan kalkması, yumuşamanın, iç ve dış politikalarda uzlaşmanın geliştirilmesine sıkı sıkıya bağlıdır.

(Arayış, 4 Temmuz 1981)

YUMUŞAMANIN DRAMI

Madrid'te 35 ülkenin katıldığı ve 1975 yılında imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) sonuç belgesinin görüşüldüğü Konferans, tembel yaz günlerine uygun bir yavaşlık içinde sürerken, nihayet «tam bir fiyasko» olduğu gerekçesiyle Ekim ayına kadar çalışmalarına ara verdi. Bu arada, hemen herkes Doğu-Batı ilişkilerinde artık yumuşamanın sona erdiğini ve yeni bir gerginlik dönemine girildiğini söylüyor; olaylar da, ne yazık ki, bu görüşü doğruluyor. Yumuşamayı sürdürmek isteyenlerin sesleri ise, Doğu ile Batı arasındaki karşılıklı suçlamaların ve çatışmaların gürültüsü içinde gittikçe duyulmaz oluyor. Avrupa'da yumuşama, bloklar arasındaki ilişkilerin ve Avrupalı devletlerin birbirlerine davranışlarının nasıl olması gerektiğini gösteren yazılı kuralları içeren AGİK son senedi ile somut ifadesini bulmuştu. Son Senet, aynı zamanda soğuk savaşın da gerçek anlamda son bulmasının resmi belgesi olmuştur.

Soğuk savaş döneminde Doğu ile Batı arasındaki ana anlaşmazlık noktası, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni Avrupa düzeninin nasıl olacağı konusunda düğümlenmekteydi. Savaş sonrası Avrupa'sının sınırlarının nasıl çizileceği ise acil bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere Doğu Bloku, Savaş sonunda oluşan fiili siyasal ve smırsal yapının kabulunu isterken, ABD'nin başını çektiği Batı Bloku, bu yapıyı kabul etmemekteydi. İdeolojik mücadele çerçevesi içindeki somut anlaşmazlık nok-

talar arasında Almanya, Alman-Polonya ve Alman-Çekoslovakya sınırları, Berlin'in durumu gibi sorunlar vardı.

Özellikle Doğu Blokunun 1950'lerden başlayan çabalarıyla toplanan AGİK, bir anlamıyla da, Avrupa'da savaş sonunda oluşan siyasal ve sınırsal yapının onaylanması anlamına gelmekteydi. 1969-1973 yılları arasında da, bu yapıya en şiddetli biçimde karşı çıkmış olan Batı Almanya, «doğu politikası» sonucu, Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya ve Doğu Almanya ile imzaladığı bir dizi antlaşma ile Doğu Blokunun ana isteklerini kabul etmiş ve AGİK yolunu açmıştı. Salt bu açıdan bakınca son senedin imzalanmasıyla Doğu Bloku soğuk savaş döneminde Batı ile olan somut sorunların en önemlilerini kendi lehine çözme olanağını elde etmiş olmaktaydı. Böyle olunca, AGİK'te somut ifadesini bulan yumuşama, Doğu Bloku açısından önemli dış politika amaçlarını gerçekleştiren bir süreç olarak algılanmıştı.

Doğu'nun bu «kazanım»ına karşı Batı'da birçok çevre, AGİK son senedinin imzalanmasının Batı'nın soğuk savaş süresince direndiği çözümlerin kabul edilmesi biçiminde yorumlamış ve Batı'nın böylece siyasal bir yenilgiye uğradığını düşünmüştür. Bu «yenilgi»ye karşılık Batı, son senette bulunan birçok ilke ve kuralı, Doğu Bloku ile arasındaki ideolojik savaşımda birer kazanım olarak yorumlamak yolunu seçmişti.

Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler gerginleştikçe, Doğu Bloku son senedi Avrupa'daki sınırları kalıcı hale getiren bir belgeye, Batı ise ideolojik savaşımda kullanılabilecek bir takım genel ilkelere indirgemek eğiliminde olmuşlardır. Yumuşamanın dramı da burada yatmaktadır, yumuşama sürecinin temel belgesi, son senet bir araç durumuna düşürülmüştür. Son senet, Sovyetler Birliği için Avrupa'nın siyasal ve smırsal düzenini uluslararası güvencelere bağlayan ve böylece onu amaca ulaştırmak bulunan bir araç olurken, ABD için ideolojik savaşımın bir aracı haline gelmiş-

tir. Dolayısıyla, taktik kazanımların üstünde kabul edilerek bir amaç olması gereken yumuşama, iki taraf için de dış politika amaçlarına hizmet eden bir araca dönüşmüştür.

Madrit'teki çıkmaz da bundan kaynaklanmaktadır. Şimdi Madrit Konferansına katılan ülkelere yumuşamanın geleceğini kurtarma görevi düşüyor. Bir araç değil amaç olan yumuşama, içine düşürüldüğü çıkmazdan kesinlikle kurtarılmalıdır. Barış içinde gelişmeyi sağlayacak uluslararası çevreyi yumuşama dışında yaratmak olanaksızdır. Unutulmamalıdır ki, yumuşamanın tek seçeneği soğuk savaştır. Soğuk savaş ortamında ise elde edildiği sanılan kazanımlar ya da yenilgiler anlamsızlaşacaktır. Nükleer çağda soğuk savaş asla kabul edilemez bir tehlikedir.

(Arayış, 1 Ağustos 1981)

ASKERİ YÖNETİMLERİN IŞIĞI ALTINDA DOĞU - BATI İLİŞKİLERİ

Askeri yönetimler önce Batı blokunda görüldü. Portekiz, Yunanistan ve daha değişik biçimleriyle Türkiye yaşadı bu tür yönetimleri. Şimdi, kendine özgü biçimde, bir Varşova Paktı üyesi ülkede, Polonya'da askeri yönetim işbaşında.

Yunanistan'da askeri darbe olunca, ilk ve en sağlıklı haber Washington'dan alınıyor; sözkonusu ülke Polonya olunca, bu kez, haber kaynağı Moskova. Bir zamanlar toplumsal refah anlayışında birleşecekleri (convergence) iddia edilen iki blok, toplumsal bunalımlarda ve bunları askeri yönetimlerle çözme çizgisinde buluşuyorlar. Ve, Moskova ile Washington özel bir konuma sahip olmanın göstergelerini haber kaynağı olarak ortaya koyuyorlar. Bu arada, Doğu—Batı ilişkileri ve Yumuşama sarsıntılar geçiriyor, tehlikeli bir tırmanışın gölgesinde yaşıyor Avrupa. Bir başka deyişle, Soğuk Savaş yeniden gündeme geliyor.

Soğuk Savaş döneminde bloklararası ilişki sürecini tanımlayan ögeler güvensizlik, korku, tehdit, uzlaşmazlık ve çatışmaydı. Bu ilişki çerçevesinin doğal blok yapısı ise, katı merkeziyetçilik, disiplin ve üyelerin blok önderine bağımlılaşması olmuştu. Bloklar içinde, davramş özgürlüğü, gönüllü dayanışma ve bağımsızlık; bloklararasmda ise, diplomasi, uzlaşma ve işbirliği, Soğuk Savaş mantığının yengisiyle unutulmuştu. Bu arada, bloklar arasındaki çatışma, blok yapılarını daha da katılaştırmış, bu yapı da gerginlik

ortamını körüklemişti. Bu kısır döngü, o dönemde, Avrupa'nın yazgısı olmuş, özgürlük adına verildiği önesürülen Soğuk Savaş, herşeyden önce, bu savaşın taraflarının özgürlüklerini kısıtlamıştı.

1960'lardan başlayarak bir yumuşama sürecine giren ABD—Sovyet ve Doğu—Batı ilişkileri, öncelikle, Soğuk Savaşın ürünü olan katı blok yapılarını zorlamıştır. İkinci Dünya Savaşının çöküntülerini atlatıp güçlendikçe de, küçük bağlaşıklar (müttefik), bloklar içinde eylem özgürlüklerine sahip çıkmaya başlamışlardır. Bloklar içinde kırılmaya başlayan katı disiplin, bağlaşıklara, Soğuk Savaşçı ilişkilerin kısıtlayıcı kalıbını giderek kırma olanağını vermiştir. Yumuşama döneminde görülen siyasal uzlaşma, ekonomik işbirliği ve kültürel alışveriş, eski blok yapılarıyla çelişmiş, bu yapıyı çatlatmıştır. Öte yandan, blok disiplini gevşeyip küçük bağlaşıklar eylem özgürlüğüne kavuştukça, ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerini gerçekleştirmek için birbirleriyle barışçıl ilişkilere, işbirliğine yönelmiş, yumuşamayı derinleştirmişlerdir.

Bu arada, Soğuk Savaşın katı blokları içinde ayrıcalıklı durumlarını yitirme tehlikesini sezen blok önderleri, bir yandan Yumuşamayı sürdürmeye çalışırken, öte yandan da bloklarının iç disiplinini korumaya, blok üyelerinin daha özgür davranmaya eğilimlerini engellemeye çabalamışlardır. O kadar ki, gerek ABD gerek Sovyetler Birliği, Yumuşama sürecinin sürmesi için (dayanışma ve güvenlik adı altında) eski blok yapılarının sürdürülmesini bir zorunluluk saydıklarını açıkça belirtme gereğini duymuşlardır.

Temel İlke

Sonuç olarak şunu söylemek yanlış olmayacaktır: Katı disiplinli blok yapıları, kaçınılmaz olarak, Avrupa'ya yeniden Soğuk Savaş ilişkilerini getirecektir. Ya da, Avrupa'da yeniden başlayacak çatışmacı ilişkiler, blok yapılarını geriye götürecek, üyelerin eylem özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını olumsuz yönde etkileyecektir. Aynı mantıktan ha-

reketle, Yumuşama sürecinin sürmesi blok yapılarının esnekliğine, bu esneklik de Yumuşamanın getirilmesine bağlı görünmektedir. Yumuşamanın temel ilkelerinden biri, tarafların karşı blokla stratejik avantaj peşinde koşmamalarıdır. Buna karşılık, her iki bloktaki üyeler, eylem özgürlüklerini yapıcı bir biçimde kullanabildikleri, blok içi demokrasiyi işletebildikleri ölçüde, Avrupa'daki Doğu—Batı ilişkileri işbirliği ve uzlaşma ögelerini içerebilecek, bu arada ABD ile Sovyetler Birliği de sorunlarını diplomatik yollarla çözme gereğini duyacaklardır. Dünya barışını ve ulusal bağımsızlığı korumanın en gerçekçi yolu da budur. Ne yazık ki, askeri yönetimlerde somutlaşma eğilimi gösteren Sovyet ve Amerikan etkinliği, hem kendilerini, hem de Avrupa'yı Yumuşama ortamından uzaklaştırmaktadır. Bundan en büyük zararı da, hiç kuşkusuz, barış ve bağımsızlık yandaşı ulus ve ülkeler görmektedir.

(Arayış, 19 Aralık 1981)

NATO'DAKİ STRATEJİK SORUNLAR

İkinci Dünya Savaşından sonra ABD'nin Batı Avrupa'yı kendi nükleer şemsiyesi altına almasından sonra oluşturduğu «Kitlesel Mukabele» doktrini NATO'nun da ilk nükleer stratejisiydi. Bu strateji, Doğu ile Batı blokları arasında Avrupa'da çıkabilecek herhangi bir çatışmada, çatışmanın yeri ve boyutları ne olursa olsun, ABD'nin doğrudan Sovyetler Birliği'ne nükleer saldırıda bulunmasını öngörmekteydi.

Bu strateji, beraberinde çeşitli sorunları da getirmekteydi. Öncelikle, bu strateji nükleer silahların askeri stratejik düşünceye getirdiği bir temel yeniliği gözardı etmekteydi. Nükleer silah öncesi geleneksel strateji, eldeki asgeri gücün hangi siyasal amaçlar için nasıl kullanılması gerektiği sorusunda düğümlenmekteydi. Atom (fizyon) ve hidrojen (füzyon) bombaları, geleneksel stratejinin bu ana sorununu anlamsızlaştırmıştı; çünkü, nükleer güç, düşünülebilecek herhangi bir siyasal amaca hizmet edebilecek türden bir araç değildi. Tahribat gücünün fazlalığı ve getirdiği yıkımın denetlenmesinin olanaksızlığı, nükleer silahları, geleneksel stratejinin içine alma olanağını vermemektedir. Dolayısıyla, nükleer teknoloji devrimi, nükleer silahların kullanılmamasını hedef edinen yeni bir stratejik veri yaratmıştır. Kitlesel Mukabele doktrini, nükleer silahların, hem de ilk fırsatta, kullanılmasına dayandığı için çağdaş stratejinin temel ilkesine, yani eşyanın doğasına ters düşmekteydi. Ayrıca, ahlaki açıdan, bu korkunç silahların kullanılabileceği varsayımına dayanan, nerdeyse bunları kullanmak için bahane arayan bir stratejinin ne denli sakıncalı olduğu da açıktır. Bu strateji, kışkırtıcı, barış açısından tehlikeli ve uygarlık açısından yıkıcıydı.

Böyle bir stratejinin sahiplerine yandaşları ve karşıtları tarafından güven duygusunun beslenmesi olanaksızdı. Dolayısıyla, «pire için yorgan yakmak» anlamına gelen bu stratejinin inandırıcılığı da şüpheliydi.

Sovyetler Birliği'nin 1949 yılında ilk atom bombasını patlatarak ABD'nin atom tekelini kırması, 1953'de ilk hidrojen bombasını yapması ve nihayet 1957 yılında Sputnik'i uzaya göndermesi, ABD'nin saptamış olduğu Kitlesel Mukabele stratejisinin temellerini sarsan bir dizi teknolojik atılımı ifade ediyordu. Artık Sovyetler Birliği de ABD'yi, kentlerini, endüstri ve askeri merkezlerini nükleer silahlarla vurabilecekti. Üstelik, bunu, bir ölçüde engellenebilir uzun menzilli uçaklarla değil, kıtalararası füzelerle gerçekleştirebilecekti.

Bu durumda müttefikleri şunu sormaktaydılar. ABD'ye: «Bize diyorsun ki, Avrupa'da bir çatışma çıkarsa sizleri nükleer gücümle koruyacağım; size bir saldırı gelirse, ben hemen Sovyetler Birliği'ne nükleer silahlarımla saldıracağım. O zaman Sovyetler de kendi nükleer silahlarıyla ABD saldırısma karşılık verecekler ve Amerika'yı bombalayacaklardır. Diyelim Almanlar Berlin'i, Türkler Kars'ı ya da Belçikalılar Anvers'i kaybettiler diye, bir ABD Başkanı nükleer silahlarla Sovyetler Birliği'ne saldırıp, milyonlarca Amerika'lmm ölümüne, Amerikan kentlerinin ve endüstrisinin yakılıp yıkılmasına razı olacak mıdır? Bir başka deyişle, ABD şu ya da bu Avrupa ülkesi veya kenti için intihar etmeyi göze alacak mıdır?» Gerçekten de, Kitlesel Mukabele stratejisi, bir çatışma durumunda, ABD'nin Soveytler Birliği'ne karşı hemen nükleer saldırıya geçmesini ve dolayısıyla, karşı bir saldırı da kaçınılmaz olduğuna göre, intiharı öngören, mantıksız bir stratejiydi ve teknolojik gelişmeler onu iyice anlamsızlaştırmıştı. Nitekim, ABD içinde de bu stratejiye karşı olanlar seslerini yükseltmeye 1950'lerin ortalarından itibaren başlıyorlardı. Aralarında Kissinger'in de bulunduğu bu kişiler, Avrupalıların eleştirilerini haklı buluyor, yeni bir strateji oluşturulmasının gereğine işaret ediyorlardı.

Yeni Strateji

Böylece bir yandan Avrupa'dan gelen siyasal baskılar, öte yandan nükleer silah teknolojisindeki Sovyet atılımları, ABD'nin yeni bir nükleer strateji oluşturmasını gerçekleştirmiş oluyordu. Yalnız şunu asla unutmamak gerekir: ABD yeni stratejiyi saptarken, onu 1961'de uygulamaya koyarken ve 1967'de de NATO'ya kabul ettirirken, müttefiklerinin gereksinmelerinden çok kendi ulusal çıkarlarını düşünmüştür. Aşağıda özetleyeceğimiz strateji ve sonuçları bu gerçeği, kendiliğinden, görmek isteyen gözler önüne sermektedir.

Kitlesel Mukabele, Doğu ile Batı arasında Avrupa'da çıkabilecek herhangi bir silahlı çatışma durumunda çatışmanın yeri ve boyutları dikkate alınmadan Sovyetler'e karşı doğrudan nükleer saldırıyı öngörmekteydi. Buna karşılık, «Esnek Karşılık» adı verilen yeni stratejide ise üç aşamalı bir senaryo düşünülmüştür. Buna göre, bir çatışmada, birinci aşama olarak, önce klasik silahlar kullanılacaktır. Klasik silahların yeterli olmadığı bir durumda ikinci aşamaya geçilecek ve taktik nükleer silahlar (savaş alanında kullanılan nükleer silahlar) kullanılacaktır. En sonunda da, şayet gerekirse, üçüncü aşamaya geçilecek, yani stratejik nükleer silahlarla doğrudan Sovyet merkezlerine saldırılacaktır. Bu arada, her aşamadan sonra, bir sonraki aşamaya geçilmeden, bir «duraklama» (pause) dönemi olacak ve çatışmaya neden olan sorun diplomatik yollarla çözülmeye çalışılacaktır.

ABD açısından bu yeni stratejinin Kitlesel Mukabele doktrinine göre üstünlükleri açıktır: Sorun, Sovyetlerle, karşılıklı intihar demek olan bir stratejik nükleer savaşı önlemek olduğuna göre, çatışmanın bu boyuta varmasından önce iki alt aşama getirilmekte, aradaki «duraklama» dönemiyle de sorunu nihai aşamaya, yani Sovyet - Amerikan nükleer savaşına dönüştürmeden çözmek olanağı bulunmaktadır.

Esnek Karşılık stratejisi için benzer bir olumlu yargı-

ya NATO'nun öteki üyeleri açısından varma olanağı yoktur. Bugün de geçerli olan stratejiye göre, Avrupa'da çıkabilecek bir çatışmada önce klasik silahların kullanılarak birinci aşamanın uygulamaya konulacağını belirtmiştik. NATO'nun askeri planları ve konvansiyonel gücü düşünüldüğünde, ilk aşamanın nasıl sonuçlanacağı bellidir. Geriye çekilen NATO birlikleri yeniden düzenlenirken, «duraklama» safhasına gelinecek ve bu arada ikinci aşamaya, yani taktik nükleer silahların kullanılıp kullanılmayacağına karar verilecektir; daha doğrusu ABD Başkanı bu sorunu düşünmeye başlayacaktır. «Duraklama»nın anlamı açıktır: çatışmayı, nükleer silahları da içerecek bir biçimde tırmandırıp, kendilerinin de yakılıp yıkılacağı bir sürece sokmak istemeyecek olan ABD ve Sovyetler Birliği, çatışmayı sona erdirmek için pazarlığa oturacaklardır. Ne üzerinde pazarlık yapılacaktır? Birinci aşamada terkedilen NATO üyesi ülkenin toprakları üzerinde. Artık burası Almanya mı olur, Norveç mi, Türkiye mi orasını şimdiden kestirmek olanaksızdır.

Bir an için ikinci aşamaya, yani savaş alanında nükleer silahların kullanıldığı aşamaya geçildiğini varsayalım. Bu aşama, Sovyetler Birliği ile ABD için bir taktik nükleer savaştır, çünkü savaş alanı kendi ülke toprakları dışında, bir Avrupa ülkesinin topraklarıdır. Burası Almanya olabilir, Türkiye olabilir, Bulgaristan, Norveç ya da bir başka Doğu veya Batılı ülke olabilir. (Doğal olarak, konvansiyonel denge ve karşılıklı askeri doktrinler düşünüldüğünde, bu ülkenin bir NATO üyesi olma olasılığı daha fazladır). Bu durumda, İttifak üyesi ülke korkunç bir durumla karşı karşıya olacaktır. ABD ya da Sovyetler Birliği için «taktik» olan bu nükleer savaş, o ülke için stratejik bir nükleer savaştır. Topraklarında «taktik» bir nükleer savaş yürütülen o ülke ve insanları tarihin kaydetmediği bir yıkımla karşılaşacaktır. Bu durumda, ikinci aşama Almanya'da olacaksa bir Alman için, Türkiye'de olacaksa bir Türk için, ya da Bulgaristan'da olacaksa bir Bulgar için savaşı kimin kazanaca-

ğının ne önemi kalacaktır? Her koşulda kaybeden o ülke ve onun yurttaşları olacaktır. «Taktik» nükleer savaşın alanı olacak ülke, kentleri, insanları ve uygarlığıyla birlikte yeryüzünden silinecektir. Esnek Karşılık stratejisine göre, arkadan yeni bir «duraklama» yani pazarlık dönemi gelecektir. Büyük bir olasılıkla da üçüncü son aşamaya geçilmeyecektir, çünkü Sovyetlerle ABD birbirlerine stratejik nükleer silahlarını göndererek intihar etmeyeceklerdir. Bir anlaşma zemini büyük bir olasılıkla bulunacaktır ve olan savaş alanı durumuna düşen ülkeye olacaktır.

NATO İçindeki Sonuçlar

Bu stratejinin özetlediğimiz senaryosu ve varsayımları karşısında ABD dışındaki NATO üyeleri gerçek bir paniğe kapılmışlardır. Nitekim, de Gaulle, Esnek Karşılığı, ABD'nin B. Avrupa'yı koruyamayacağının ve Amerikan hegemonyasının bir sonucu kabul ederek, Fransa'yı NATO'nun askeri kanadından çıkartmıştır. Fransa, ulusal savunmasını Fransız nükleer «vurucu gücü»ne (Force de Frappe) dayandırmıştır. İngiltere de kendi nükleeer programına hız vermiştir.

Ne Yapmalı?

Esnek Karşılık bugün de resmi NATO stratejisidir. Buna karşın, bu stratejiden ABD dışında hoşnut başka bir NATO üyesi de yoktur. Dolayısıyla da, bu stratejinin sakıncalarını bilen her NATO üyesinin güncel sorunu güvenlik sorunlarını ulusal bir çerçeve içinde çözmek olmuştur. Aynı sorunla Türkiye de karşı karşıyadır. Siyasal, diplomatik, ekonomik ve psikolojik ögeleri de içeren bir «ulusal savunma kavramı» oluşturmak, ulusal savaş sanayiini kurmak, sanılanın ve kötü niyetli iddiaların aksine, Türkiye'nin NATO üyeliğinin yerine düşünülen bir önlem değil, tam tersine NATO üyeliğinin zorladığı acil bir gereksinmedir.

(Arayış, 8 Ağustos 1981)

AVRUPA'DA SINIRLI NÜKLEER SAVAŞ

ABD Başkanı Reagan'ın, Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaş çıkması durumunda, bunun bir Sovyet—Amerikan çatışmasına yol açmayacağı yolundaki açıklaması NATO'yu karıştırdı; NATO'nun Avrupa kanadı ciddi kaygılarını dile getirirken, ABD yönetimi de Başkan'ın sözlerini tevil yoluna gitti.

Aslında, NATO'nun Avrupa'lı üyelerinin kaygılanması için Reagan'ın böyle bir açıklama yapmasına gerek yoktu. NATO'nun resmi askeri stratejisi zaten böyle bir yaklaşım üzerinde kurulmuştur ve Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaş olasılığı 1967 yılında NATO tarafından kabul edilen «Esnek Karşılık Stratejisi»nin ayrılmaz bir parçasıdır.

«ARAYIŞ»ın 25. sayısında «NATO'DAKİ STRATEJİK SORUNLAR» başlıklı yazımızda bu gerçeği belirtmiş ve NATO'nun Avrupa'lı üyeleri açısından doğabilecek sakıncalara değinmiştik. Konu Reagan'm demeciyle yeniden güncellik kazandığı için NATO stratejisinin sınırlı nükleer savaş kavramına bir kez daha eğilmek yerinde olacaktır.

ABD'nin 1961 yılında Esnek Karşılık Stratejisini oluşturmasının temel nedeni, Sovyetler Birliği ile bir nükleer çatışmaya girmekten kaçınmaktı. Çünkü, bu iki ülke arasında çıkacak bir sınırsız nükleer savaş sonunda iki ülkede de onmilyonlarca insan ölecek, kentler yakılıp yıkılacak, savaş iki ülkenin de sonu demek olacaktır. Dolayısıyla, amaç, çıkabilecek bir çatışmayı bu iki ülkenin topraklarını içermeyecek bir biçimde sınırlamak olmaktadır. Bir başka deyişle, Sovyetler Birliği ile ABD'nin kendi araların-

da bir nükleer savaşa girerek intihar etmeye niyetleri yoktur ve Esnek Karşılık Stratejisi, nükleer savaşı Avrupa'da sınırlı tutmanın ifadesidir.

Sınırlı nükleer savaş kavramı ABD'nin ulusal çıkarlarının gerektirdiği ve Amerikan topraklarıyla halkını nükleer savaş yıkıntısından korumayı amaçlayan bir askeri doktrindir. Bu anlamıyla sınırlı nükleer savaşta savaş alanı, Sovyet ve Amerikan toprakları dışındaki yerler olmaktadır. ABD bu stratejiyi 1967 yılında NATO'ya kabul ettirmiştir. NATO üyesi ülkelerden Fransa ise bu yüzden NATO'nun askeri kanadından ayrılma kararı almıştır.

Avrupa'da sınırlı nükleer savaşla ilgili olarak NATO stratejisinin öngördüğü senaryoyu 25. sayımızdaki yazımızda şöyle özetlemiştik:

«... 'Esnek Karşılık' adı verilen en yeni stratejide ise üç aşamalı bir senaryo düşünülmüştür. Buna göre, bir çatışmada, birinci aşama olarak, önce klasik silahlar kullanılacaktır. Klasik silahların yeterli olmadığı bir durumda ikinci aşamaya geçilecek ve taktik nükleer silahlar kullanılacaktır. En sonunda da, şayet gerekirse, üçüncü aşamaya geçilecek, yani stratejik nükleer silahlarla doğrudan Sovyet merkezlerine saldırılacaktır. Bu arada, her aşamadan sonra, bir sonraki aşamaya geçilmeden, bir «duraklama» (pause) dönemi olacak ve çatışmaya neden olan sorun diplomatik yollarla çözülmeye çalışılacaktır... Bir an için ikinci aşamaya, yani savaş alanında nükleer silahların kullanıldığı aşamaya (sınırlı nükleer savaş aşaması) geçildiğini varsayalım. Bu aşama Sovyetler Birliği ile ABD için bir taktik (sınırlı) nükleer savaştır, çünkü savaş alanı kendi ülkesinin toprakları dışında, bir Avrupa ülkesinin topraklarıdır. Burası Almanya olabilir, Türkiye olabilir, Bulgaristan, Norveç ya da bir başka Doğu veya Batılı ülke olabilir. (Doğal olarak, konvansiyonel denge ve karşılıklı askeri doktrinler düşünüldüğünde, bu ülkenin bir NATO üyesi olma olasılığı daha fazladır). Bu durumda, ittifak üyesi ülke korkunç bir durumla karşı karşıya olacaktır. ABD ya da Sov-

yetler Birliği için «taktik» (sınırlı) olan bu nükleer savaş, o ülke için stratejik bir nükleer savaştır. Topraklarında «taktik» bir nükleer savaş yürütülen o ülke ve insanları tarihin kaydetmediği bir yıkımla karşılaşacaktır. Bu durumda, ikinci aşama Almanya'da olacaksa bir Alman için, Türkiye'de olacaksa bir Türk için, ya da Bulgaristan'da olacaksa bir Bulgar için savaşı kimin kazanacağının ne önemi kalacaktır? Her koşulda kaybeden o ülke ve onun yurttaşları olacaktır. «Taktik» nükleer savaşın alanı olacak ülke, kentleri, insanları ve uygarlığıyla birlikte yeryüzünden silinecektir. Esnek Karşılık stratejisine göre, arkadan yeni bir «duraklama», yani pazarlık dönemi gelecektir. Büyük bir olasılıkla da üçüncü son aşamaya geçilmeyecektir, çünkü Sovyetlerle ABD birbirlerine stratejik nükleer silahlarını göndererek intihar etmeyeceklerdir. Bir anlaşma zemini büyük bir olasılıkla bulunacaktır ve olan savaş alanı durumuna düşen ülkeye olacaktır.»

Görüldüğü gibi, Reagan da son demecinde 1967 yılından beri yürürlükte olan ve bir nükleer savaşı Avrupa'da sınırlı tutmayı amaçlayan resmi NATO stratejisini benimsediğini söylemiştir. Ayrıca, üçüncü aşamaya da geçilmeyeceğini ve Avrupa'nın nükleer savaş yıkıntısıyla başbaşa bırakılacağını teyid etmiştir. Dolayısıyla, asıl kaygı duyulması Reagan'ın son demeci değil, tümüyle NATO'nun resmi stratejisidir.

(Arayış, 31 Ekim 1981)

«NÖTRON BOMBASI» VE GERÇEKLER

NÖTRON bombası olarak adlandırılan silah üzerindeki tartışmalar Türkiye'de de yoğunlaşarak sürdü geçen haftalarda. Bu arada, kulaktan kapma bilgilerle bu silah savunularak kamuoyu oluşturulmaya, karşı çıkanlar da peşinen mahkum edilmeye çalışıldı.

Bu silahın savunulacak hiçbir yanı olmadığı ve zararlarının herkesce çok iyi bilindiğini varsaydığımızdan ve kimsenin Reagan'ın nötron üretimine geçiş kararını savunmayacağını sandığımızdan, bu konunun üzerinde durmayı düşünmüyorduk. Ne var ki, bir kısım basında yanlış bilgilerle ve birtakım ideolojik gerekçelerle ortaya atılan iddialar üzerine, siyasal polemiğe girmeden, nötron silahını tanıtıcı ve sorunlarını ortaya koyucu bir yazının gerekli olduğunu gördük.

Nötron silahı, küçük bir hidrojen bombası, daha doğrusu bir nükleer savaş başlığıdır. Bu silahı üretenler, onu kolaylıkla kullanılabilir olduğu için savunuyorlar. Gerçekten de, tek bir er tarafından bile kullanılabilen nötron silahının işte bu özelliğidir ki ona karşı olmayı gerektirmektedir. Nötron silahının en kötü ve tehlikeli tarafı da budur. İnsanlığa yalnızca kullanıldığı an değil, kuşaklar boyu onulmaz felaketler getirecek nükleer silahları kolaylıkla kullanılabilir hale getiren her girişime derhal ve kesinlikle karşı çıkmaktan daha doğru ne olabilir?

Nötron başlığı, bir taktik nükleer silahtır, yani savaş alanında kullanılır. Avrupa'da çıkabilecek bir çatışmada NATO taktik nükleer silahlar kullanınca (nötron da zaten bu amaçla üretilmektedir) taktik nükleer savaş da başlamış olacak ve her iki taraf da ellerindeki taktik nükleer si-

lahları kullanacaklardır. Sovyetler Birliği'nin en küçük taktik nükleer silahı yirmi kiloton gücündedir. Ötekiler ise, beşyüz kiloton ile üç megaton arasında değişmektedir. Nötron kullanılarak bir kez nükleer düğmeye basılınca bu silahlar da devreye girecek ve Avrupa'da korkunç bir yıkım meydana gelecektir. Avrupa'da yapılacak bir taktik nükleer savaşın NATO üyelerine getirdiği sorunları ARAYIŞ'ın 25'inci sayısındaki «NATO'daki Stratejik Sorunlar» başlığı altındaki yazımızda belirtmiştik. Bu açıdan bakınca, Avrupa'da nükleer savaşı başlatan bir «tetik» olacak nötron silahının yıkıcı etkileri, harekete geçireceği öteki nükleer bombaların yıkıcılığıyla birlikte düşünülmelidir.

TABLO 1

Enerji Bölüşümü	*Atom Bombası*	*Nötron Başlığı*
Çarpma (Blast)	% 50	% 40
Isı	% 35	% 25
Serpinti	% 10	% 5
Ani Radyasyon	% 5	% 30

Tablo 1'de görüldüğü gibi, nötron silahının yıkma ve yakma etkileri sanıldığı gibi az değil. Üstelik verdiğimiz rakamlar tek bir nötron başlığı için geçerli. Bunların bir de, kaçınılmaz olarak, büyük sayılarla kullanıldığını düşünün, nötronun yıkıcı etkilerinin olmadığı savının geçersizliği iyice ortaya çıkar.

Varşova Paktının yalnız Orta Avrupa'da 20 binden fazla tankı var. Bunlar, bir çatışma durumunda, iki ya da üç kademe halinde harekete geçecek ve her kademe arasında

yaklaşık üç kilometrelik bir mesafe bulunacaktır. Sovyet askeri doktrinine bakıldığında, her kademedeki tanklar arasında yüz metre bulunacağı anlaşılıyor. Bu durumda yüzlerce hatta binlerce nötron başlığının kullanılması gerekecektir. Böyle olunca da, nötron silahının tek tek kullanılacağı varsayılarak hesaplanan avantajları ortadan kalkmış olacaktır.

Bu arada, örneğin Tercüman gazetesinde Sayın Nazlı Ilıcak'ın önesürdüğü «nötronun radyasyon alanının öteki nükleer silahlara göre daha dar olduğu» savı da yanlıştır. Tam tersine nötron silahı, radyasyon alanı öteki nükleer bombalara göre daha geniş olan bir silahtır. Tablo II bu gerçeği göstermektedir.

TABLO 2

	ETKİ ALANI (yarı çap)		
Radyasyon Dozu	*Atom Bombası 1 Kiloton*	*Atom Bombası 10 Kiloton*	*Nötron Başlığı 1 Kiloton*
8000 Rad* (Kesin öldürücü)	375 m.	630 m.	850 m.
150 Rad (% 10 Ölüm)	900 m.	1285 m.	1700 m.
30 Rad (10 Kuşak boyu genetik bozukluk)	1170 m.	1570 m.	2100 m.
14 Rad (Kanser hastalıkları)	1300 m.	1700 m.	2300 m.

* Rad: Emilen radyasyon dozunu ölçmek için kullanılan birim: 100 Erg'lik radyasyonun bir dokunun her bir gramında emilmesini ifade eder.

Tablo'da sözü edilen radyasyon etkileri hep gama ışınlarına göre yapılmıştır. Nötronların biyolojik zararları bunlarınkinin yedi katı fazladır. Tek bir nötron parçacığı bile, dost-düşman ayrımı yapamayacağına ve etki alanının çok geniş olduğuna göre, NATO üyesi ülkelerin halklarına da çok büyük zararlar verecektir.

Öldürme Etkisi

Nötron silahı tank personeline karşı geliştirilmiş bir nükleer başlıktır. Sekizbin radlık radyasyon etkisi bir insanı beş dakika içinde etkisizleştirmekte, onu bir iki gün içinde de öldürmektedir. Bu kişi bu süre içinde savaştaki işlevlerini yerine getirememekte, örneğin tank kullanamamaktadır. Çağdaş tanklar gelen radyasyonun yarısını engelleyebilmekte, öteki yarısı ise tankın içine sızmaktadır. Bu nedenle tank personelini savaş dışı bırakarak öldürmek için gerekli olan radyasyon dozu 16 bin raddır. Buna karşılık, NATO askeri çevreleri 2500-3000 radlık radyasyonun da bir insanı etkisizleştireceğini ve bunun da ilerleyen bir tank birliğini durdurmaya yeteceğini düşünmektedirler. Bu durumda da, tankların radyasyondan korunma güçleri düşünüldüğünde, 5000-7000 radlık radyasyon etkisi gerekeceği açıktır. 3000 radlık radyasyon etkisi altında kalan tank personeli yine beş dakika içinde etkisizleşecek ama yarım saat sonra da kendine gelecektir. Bu personelin ölmesi içinse dört ila altı günün geçmesi gerekecektir. Dolayısıyla da, bu personel bu süre içinde «yaşayan ölüler» olarak savaşı sürdüreceklerdir. Nötronun 1400 metreye eriştiği 650 rad ise bir insanı iki saat içinde etkiler ama o kişi savaşabilir durumda birkaç hafta daha yaşar. Ayrıca, tanklar yeterince radyoaktif olamayacağı için, başka tank personeli tankları kullanabilecektir, yani karşı tarafın savaş gücü hareketini sürdürecektir. Görüldüğü gibi nötron başlığı tank savunması için çok da etkili bir silah değildir.

Tank savunmasında nötronun en ucuz silah olduğu yolundaki iddialar da geçersizdir. Örneğin, 8 inçlik toplarda kullanılan iki atımlık bir nötron fişeğinin parasıyla üç adet

M-60 tankı, elliden fazla tanksavar silahı ya da beş-altıbin atımlık klasik top fişeği üretmek olanaklıdır.

Son olarak da, nötronun salt bir savunma silahı olduğu yolundaki iddalara değinmek gerekmektedir. Nötron başlığı, ideal bir saldırı ve işgal silahıdır aynı zamanda. Acaba Körfez bölgesinde küçük miktarlarda nötron başlığı kullanarak insanları öldürmek ve petrol kuyularıyla rafinerileri ele geçirmek saldırı ve işgal kapsamına girmez mi? Yok Amerikalıların hiçbiri saldırgan değildir diyorsanız, Körfez bölgesinin işgalini savunan Amerikalıları bir anımsayınız. Örneğin, profesör Robert Tucker da nötron silahına karşı mıdır dersiniz?

Görüldüğü gibi nötron başlığı hiç de onu yalan yanlış bilgilerle savunanların iddia ettiği gibi «temiz» bir silah değildir. Yalnızca düşman askerlerini öldürüp, dost birliklerle sivillere ve binalara zarar vermeyeceği iddiası ise gülünçtür. Nötron başlığı yalnızca felaket getiren bir silah ve Reagan'ın barışla oynadığı kumarda kullandığı fişlerden biridir. Nötrona karşı çıkmak, nükleer silahların, her yerde, yasaklanması yolundaki uğraşların ayrılmaz bir parçasıdır. NATO üyesi ülkelerde yaşayanlar bu silahla ağır bir ölüm tehdidi altma girdikleri için bu savaşımda daha etkin olmalıdırlar. Konuyu ideolojik sorunlardan ve çarpıtmalardan ayırmak gerekir. Aksi halde, komünist bir ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin desteklediği bu silaha Danimarka'nın sağcı Hıristiyan Demokrat Partisi'nin, Norveç'in Başbakanı Gro Harlem Brundtland'ın, Danimarka Dışişleri Bakanı Olesen'in, İsveç'deki sağ koalisyonun Dışişleri Bakanı Ullsten'in, Eisenhower'in danışmanlarından George Kistiakowsky'nin ve milyonlarca Avrupalıyla Amerikalının neden karşı çıktıklarını izah etmek olanaksız olur. Nötrona karşı çıkmak, Sovyetlerin, ABD'nin ve başka ülkelerin ellerinde bulundurdukları öteki nükleer silahlara ve silahlanma yarışına karşı çıkmak kadar insanlık görevidir, daha doğrusu bu «karşı çıkma»nın doğal bir uzantısıdır.

(Arayış, 22 Ağustos 1981)

«KÜÇÜK ÇOCUK»UN ANIMSATTIKLARI

«KÜÇÜK ÇOCUK» (Little boy)

6 Ağustos 1945'te ABD'nin Hiroşima'ya attığı atom bombasının adı. Bu masum adın altında yüzbinin üstünde insanın yaşadığı bir kentin ve belki de tüm insanlığın dramı gizli. Bu bombadan üç gün sonra bir ötekisi, bu kez Japonya'nın Nagazaki kentine atıldı ve çocuk, kadın, yaşlı yüzbinlerce savunmasız insan bir anda kül haline geldi. Bugün hâlâ bu iki kentteki insanlar ve onların çocukları çeşitli hastalıklardan, örneğin kan kanserinden, yaşamlarını yitiriyorlar.

Her yıl Ağustos ayında milyonlarca insan iki Japon kentinin başına gelen korkunç felaketi anıyor. Yine dünyanın her yerinde milyonlarca insan yalnız bu katliamın kurbanlarını anmakla kalmıyor, artık insanlığın tümünü yok edecek düzeye erişmiş nükleer silahların yasaklanması için de uğraş veriyorlar. İnsanlar, yalnızca 36 yıl öncesinin yasını tutmuyorlar; bir daha böyle felaketlerle karşılaşmamak için, düşünüyorlar.

Savunmasız iki kente, orada yaşayan silahsız insanlara atom bombası neden atıldı? Neden Amerikan yöneticileri bu katliama gerek duydular? Böylesine insanlık dışı bir yıkım silahı, hangi gerekçelerle, nasıl bir mantık ve karar sonucu kullanılabildi? Neye hizmet etti. Hiroşima ve Nagazaki'ye reva görülen felaket? Bugün ya da yarın daha da geliştirilmiş nükleer silahlar yine kullanılabilir mi? Ne yapmak gerekir insan türünü ve uygarlığı yıkımdan kurtarmak için? İnsanlık, geçmişin o karabasanını anımsarken, bu soruların yanıtlarını da arıyor, aramak zorunda.

Bugün ABD'de milyonlarca Amerikalı, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombaların utancını, sorumluluğunu ve acısını yaşıyor. Amerikalılar, Alman halkının Hitler'in mirasından duydukları ızdıraba benzer bir duyguyu yüreklerinde duyarak, geçmişin eleştirisini yapıyorlar, gerçekleri gün ışığına çıkarmaya çalışıyorlar, öteki ülkelerdeki milyonlarca insan gibi.

ABD'nin, Japonya'ya atom bombasını neden attığı sorusuna şimdiye değin verilen resmi yanıt artık sorulanıyor. Bombaları atma kararının yeniden irdelenmesi, eleştirilmesi ve kararın sorumluluklarının gerçek niyetlerinin açığa çıkarılmaya çalışılması, insanlığın bir daha böyle bir felaketle karşılaşmaması için gerekli. Atom bombalarının neden kullanıldığı, hangi amaçlar için patlatıldığı bilinsin ki, gerekli dersler çıkarılabilsin, önlemler alınabilsin.

ABD'nin bu konudaki resmi gerekçesi hep; «Almanya'nın teslim olmasından sonra, Japonya'nın da teslim olmasını sağlamak ve İkinci Dünya Savaşını sona erdirmek» biçiminde olmuştur. Bazı bilim adamlarına göre ise, atom bombasının etkilerinin Amerikalılarca yeterince bilinmemesi ve iki milyar dolar harcanarak yapılan bir silahın kullanılmama nedeni Amerikan halkına anlatılamayacağı için, Başkan Truman ile danışmanları bombayı kullanmak zorunda kalmışlardır. Yine bir bölüm tarihçiler, ABD'nin Japonya'ya yapmak zorunda kalacağı bir çıkartma harekâtında çok sayıda Amerikan askerinin ölmesini önlemek için bombaların kullanıldığını öne sürmektedirler. Tüm bu iddialara karşın, bazı tarihsel gerçekler atom silahının kullanılmasında başka nedenlerin de rol oynadığını, hatta bunların belirleyici unsurlar olduğunu gösteriyor.

Herşeyden önce, Japonya'nın teslimini sağlamak için nükleer silahları kullanmaya gerçekten gerek var mıydı? Savaşın son günlerinde, Almanya'nın da teslim olmasıyla birlikte, Japon direnişi de zaten kırılmıştı, hatta Japon İmparatoru teslim olmanın yollarını aramaktaydı. Kısa bir süre beklenseydi Japonların teslim olacağını gösteren güçlü kanıtlar vardır.

Bir çıkartma zorunluluğunu önleme ve Amerikan askerlerinin yaşamlarını koruma savı da pek geçerli görünmüyor. ABD'nin etkili hava hücumları ve Sovyetler'in, Yalta'da üzerinde anlaşmaya varıldığı gibi, 8 Ağustos'ta Japonya'ya savaş ilan etmesi, bir çıkartmaya gerek duyulmadan savaşı sona erdirebilirdi.

Soğuk Savaş Aracı!

Bombanın etkisinin iyice bilinmediği savı doğru olabilir. Ama etkisini görmek için bombayı yüzbinlerce insanın yaşadığı bir kente atmanın ne anlamı olabilir? Ayrıca, bombanın etkileri Hiroşima'da görüldükten sonra, neden bir de Nagazaki'ye başka bir atom bombası atılmıştır? Üstelik, birçok kişi, Truman'a bombayı insanların yaşamadığı bir alanda patlatarak etkilerini denemesini önermiştir.

Bu durumda, atom bombasının ABD'nin iddialarının aksine askeri nedenlerden çok başka düşüncelerle kullanıldığı izlenimi doğmakta ve bu konuda ilginç görüşler öne sürülmektedir. Bu sava göre, Truman yönetimi, atom bombasını Soğuk Savaşın bir aracı olarak kullanmış ve gereksiz yere yüzbinlerce insanın ölümüne neden olmuştur.

Birinci Amaç

Truman, Roosevelt'in ölümü üzerine Başkanlık görevini devralınca, Sovyetler Birliği ile savaş sırasındaki ittfakı bozmuş ve iki ülke arasında, odak noktası Avrupa olan Soğuk Savaş dönemini başlatmıştır. ABD'nin bu dönemde iki amacı vardır. Bu amaçların birincisi, Sovyetler'in savaş ilanından, yani 8 Ağustos'tan önce, Japonya'yı tek başına çökertmek ve böylece uzak Doğu'da Sovyet etkisini sınırlamak, ikincisi ise, Avrupa'da savaş sonrası düzeni kendi çıkarları doğrultusunda ve Sovyetler'i yalnız bırakarak, yeniden kurmaktır. Atom bombasının Sovyetler'in savaş ilanından iki gün önce kullanılmasıyla birinci amaç gerçekleşmiştir. Amerika'nın yeryüzünde nükleer silahlara sahip tek ülke olması, Amerikalı yöneticiler açısından kendilerine bü-

yük olanaklar sağlayabilecek bir olgu olarak da değerlendirilmiştir. Atom bombası, Avrupa'da ve Soğuk Savaş ortamı içinde Sovyet yöneticilerine karşı bir koz olarak görülmüştür. Sovyetleri korkutarak ödün vermeye zorlamak amacıyla bir araç olarak düşünülen atom bombasının bu işlevi yerine getirebilmesi için doğal olarak, önce kullanılması, yani yıkıcı gücünün kanıtlanması gerekmiştir. Örneğin, Savaş Bakanı Henry Stimson, Truman'a Sovyetlerle görüşmeleri, bombanın denenmesinden sonraya bırakmasını önermiştir. Dışişleri Bakanı James Byrnes ise, daha baştan beri, bombanın yıkıcılığının kanıtlanmasıyla Sovyetleri Amerikan istekleri doğrultusunda sıkıştırmanın olanaklı olacağına inanmıştır. Amerikan yönetici çevrelerinde, atom silahına sahip olmakla savaş sonrası dünya düzenini Amerika'nın çıkarları doğrultusunda oluşturmak arasında sıkı bir bağ kurulmuştur.

Bir Araç

Dolayısıyla da, atom bombası, İkinci Dünya Savaşını sona erdirmek ya da Japonya'yı teslim olmaya zorlamak için değil, Sovyetlerle başlatılan Soğuk Savaş ilişkilerinde Amerikan üstünlüğünü göstermek için kullanılmıştır. Yani, hiçbir geçerli zorunluluk olmaksızın, ABD'nin silah üstünlüğünü kanıtlamak ve Sovyetler'den belirli konularda ödün koparabilmek için insanlık tarihinin en büyük katliamlarından biri Hiroşima'da, bir ötekisi de Nagazaki'de uygulanmıştır. Özet olarak, bu iddiaya göre, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Byrnes'in dediği gibi, atom bombası ABD'ye «savaş sonunda kendi isteklerini dikte etmesine olanak sağlayacak» bir araç gibi kabul edildiğinden dolayı kullanılmıştır. Böylece, nükleer silahların politik amaçlar için bir araç gibi kabul edildiği çok tehlikeli bir dönem başlatılmış, yüzbinlerce masum insana kıyılmıştır.

Bu iddialar ne ölçüde doğrudur? Hiroşima ve Nagazaki gerçekten birtakım politik hesaplar uğruna mı feda edilmişler, güç politikası sonucu mu böylesine bir katliam bi-

linçli olarak uygulanmıştır? Amerikan dış politika belgeleri açıklanıncaya dek bu konuda kesin birşey söylemek zordur. Ama, bu iddiaları ve onları güçlendiren kanıtları da yok saymak olanaksızdır.

Nükleer silahlar, günümüzde, tüm insanlığın önündeki en büyük tehlikedir kuşkusuz. Bu silahları ilk (ve henüz son) kez kullanmış ülke olan ABD'ye ve Amerikan halkına büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluk, ancak nükleer silahların yasaklanması konusunda atılacak yapıcı adımlarla karşılanabilir. Ne yazık ki, Amerikan halkının büyük bölümünün bu sorumluluğun bilincinde olmasına karşın, Reagan yönetimi bu konuda gerekli duyarlığı göstermemektedir. Bundan da öte, Reagan yönetimi, önümüzdeki beş yıl içinde birbuçuk trilyon dolar tutarında bir silahlanma programını uygulamaya koymaktadır. Yönetim, nükleer silahları kullanılabilir savaş ve politika araçları olarak görme eğilimindedir. Bu, nükleer silahların denetlenmesi konusunda Reagan'm isteksiz tutumuyla birlikte düşünüldüğünde, 38 yıl öncesinin «kara leke»si insanlığın vicdanından henüz silinmeden yeni Hiroşimaların dünyayı tehdit ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

Böyle olunca, atom bombasının kurbanlarını sadece anmak yetmemektedir. Nükleer silahların yasaklanması için yapıcı ve aktif uğraş vermek, bugün herkes için kaçınılmaz bir görev olmaktadır. İnsanlık sessiz kalmayı yeğler ve kaderini Reagan ve onun gibi politikacılarla askerlerinin insafına terkederse, nükleer silahlar dünyamızın geleceğini karartmaya devam edecektir.

(Arayış, 15 Ağustos 1981)

12'YE 4 KALA...

1945 yılında Amerikan Nükleer Bilim Eğitim Vakfınca yayınlanmaya başlayan ve kurucuları arasında Albert Einstein, Robert Oppenheimer, Leo Szilard gibi ünlü fizikçilerin bulunduğu The Bulletin of the Atomic Scientists (Atom Bilginleri Bülteni) Dergisinin bir Saati var. Saat, insanlığın üzerindeki nükleer savaş felaketinin bir simgesi. Yelkovanın 12'ye olan yakınlığı, nükleer savaş tehlikesinin ulaştığı noktayı gösteriyor. 1980 yılı boyunca, Saat 12'ye 7 vardı. Şimdiyse, 12'ye 4 var. Dergiyi çıkaran ünlü bilginler, insanlığın giderek bir nükleer savaş felaketine yaklaştığını ifade ediyorlar böylece. Felaket habercisi Saat, insanlığın sonunu gösteren 12'ye 4 dakika kaldığını gösteriyor. Evet insanlık 12'ye yaklaşıyor, felaketin eşiğine...

Gerçekten de, bir yıldır Doğu ile Batı arasındaki gerginlik tırmanıyor. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri tam bir çıkmazda. Sovyet SS—20 füzeleri bir yanda, Amerikan MX sistemi, Cruise'ler, Pershing'ler, Nötron öte yanda, korkunç silahlanma yarışını simgeliyorlar. Yeryüzünde açlık, sömürü, baskı yoğunlaşırken, silahlanma harcamaları 600 milyar dolara ulaşmış durumda. ABD, Avrupa'da bir *«sınırlı»* nükleer savaştan sözediyor açıktan. Nihayet, 1945'ten buyana ilk kez, *«düşünülebilir»* ve hatta *«kazanılabilir»* bir nükleer savaş kavramı stratejik düşünceye egemen olmaya başlıyor.

Tüm bu korkunç gerçekler karşısında, Avrupa'da milyonlarca insan *«barış yürüyüşleri»* düzenliyorlar ve Reagan tarafından *«bir devletin ajanları»* olarak suçlanıyorlar! Sa-

vaş yandaşları «*barış*» sözcüğünü bile «*tehlikeli*» ve «*ideolojik*» buluyorlar! Ve Saat 12'ye yaklaşıyor...

Taksim Meydanına Bir Bomba Düşse

Bir somut örnek olarak, İstanbul'da Taksim meydanının yaklaşık 2 km. üzerinde yalnızca 1 megaton'luk bir nükleer bombanın patlatıldığını düşünelim. Bombanın ilk etkisiyle sınırları Harem, Üsküdar, Ortaköy, Mecidiyeköy, Eyüp İskelesi, Atikali, Fatih, Belediye Sarayı, Hipodrom, Sultanahmet Camii'nden geçen daire içinde kalan bölgede hiçbir şey kalmaz. Bölgede bulunan tüm insanlar ölür. Bu bölgede bulunan semtlerin bazıları şunlardır: Taksim, Harbiye, Osmanbey, Bomonti, Kurtuluş, Piyalepaşa, Kabataş, Beyoğlu, Şişhane, Okmeydanı, Hasköy, Pangaltı, Tepebaşı, Eminönü, Şemsipaşa..

Sınırları, Kadıköy, Acıbadem, Bulgurlu, Çengelköy, Vaniköy, Bebek, Gümüşsuyu caddesi, Koca Mustafapaşa Camii, İmrahor Camii'nden geçen daire içinde bulunan bölgedeki çok büyük binaların iskeletleri ayakta kalır. Öteki tüm yapılar yerlebir olur. İlk anda bölgedeki insanların enaz yarısı ölür, öteki yarısı yaralanır. İlk ölümlerin çoğunluğu yıkıntı altında kalmaktan olur. Ayrıca, radyasyon ve ısı etkisiyle onbinlerce insan daha ölür. Bölgede yangınlar çıkar. Bu bölgedeki bazı semtler şunlardır: Karagümrük, Şehremini, Haseki, Aksaray, Laleli, Validebağı, Kısıklı, Bağlarbaşı, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Kuruçeşme, Arnavutköy...

Daha dışardaki 3.5 km'lik üçüncü daire içinde yapılar çok büyük zarar görür. İlk anda bölgede yaşıyanların yüzde on'u ölür, yarıdan fazlası yaralanır. İlk anda yapıların yüzde beş'inde yangın çıkar. Yangın, etrafa sıçramayı 24 saat sürdürür ve sonunda yapıların yarıdan fazlası yanar. Isı etkisiyle oluşan yanıklardan, ayrıca, onbinlerce insan ölür. Bu bölgedeki bazı semtler de şunlar: Moda, Fikirtepe, Kızıltoprak, Kalamış, Fenerbahçe, Göztepe, Erenköy, Küçüksu, Anadolu Hisarı, Ataköy...

Nasıl Öleceksiniz?

İstanbul'un merkezinde beş kilometre yükseklikte patlatılan 25 megaton'luk bir nükleer bomba ise, ilk anda iki milyon insanın ölümüne, birbuçuk milyon insanın da yaralanmasına neden olacaktır. Doğal olarak, yaralıların da çok büyük bir bölümü, sonraki günlerde öleceklerdir. Kentteki tüm fabrikalar, binalar, köprüler tamamen yıkılacaktır. Bu arada, yangınlar çıkacaktır.

İlk ölümlerin büyük bir bölümü yapıların yıkılması ve uçuşan maddelerin sadmesinden olacaktır. Kimse ne olduğunu anlayamayacaktır, panik, korku ve şaşkınlık Kentte egemen olacak, kamu düzeni tamamen ortadan kalkacaktır. Yaralılara yardım olanaksız hale gelecektir, çünkü hastaneler yıkılmış, cankurtaranlar tahrip olmuş, sağlık personeli de ölmüş olacaktır. Yangın yaygınlaşırken, elektrik sistemi, su şebekesi tahrip olacak, yollar, köprüler işlemez olacaktır. Yüzbinlerce insan yıkıntıların altında kalacak, yaralılar ölüme terkedilecektir.

Daha sonraki günlerde, felaketten ilk anda «*kurtulmuş*» olanlar ölülerden daha şanssız olduklarını anlayacaklardır. Kimse ne yapacağını bilmeyecek, hastalık, korku, açlık kol gezecektir tüm kentte. Ölümler artacak ve nihayet Kent, milyonlarca ölünün çürüdüğü bir yıkıntı halinde ürpertici ve sonsuz bir sessizliğe bürünecektir.

Önce, gözleri kör eden bir ışık... Arkadan, tutuşan insanlar, yanan eşyalar, alev... Sonra, yıkılan binalar, uçuşan maddeler, toz toprak, gürültü, uğultu, yıkıntı, yangın... ölüm... panik.. ölüm... korku, açlık, hastalık... ölüm... Ve nihayet, sessizlik... karanlık...

Saat 12'ye 4 var...

(Arayış, 22 Şubat 1982)

OTTAWA'DA ÇEKİŞME

Batı dünyası bize hep belli idealler uğrunda birleşmiş, aralarında ayrılık gayrılık bulunmayan devletlerin oluşturduğu bir dayanışma kalesi gibi gösterilmiştir. Her üyenin ötekine gönüllü, karşılıksız yardım ettiği, çıkarları, kültürleri, siyasetleri ortak, şu televizyon dizisi «Küçük Ev»in sakinleri gibi «melekler»in biraraya geldiği bir «demokrasi ve özgürlük kalesi». Oralardan gelen devalüasyonlar, vizeler, ambargolar da çoklukla bizi şaşırtmış, sonunda kabahati hep kendimizde bulmuşuzdur. Türkiye'de böyle bir Batı imajının yaratılması raslantı değil elbette. Özellikle 1950'lerde kendi ulusal çıkarlarım bile daha geniş bir Batı çıkarı içinde eriten, o dünyanın ideolojik misyonerliğine soyunan, burnunun dibindeki Kıbrıs'ı, Ege denizini unutup Kore'de Batı'yı koruyan bir iktidar elbette yurttaşlarına «büyük batı idealleri»ni zorlayacak, elbette Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda karşımızdaki yedi düveli küçük Yunanistan'a indirgeyecek, elbette Batı içinde çıkar farklılığı, ayrılık gayrılık olmadığını savunacaktı. «Özgür Dünya»nın jandarmalığı topluma başka nasıl izah edilebilirdi?

Güç Dengesi

Oysa, Batı dünyası içinde hep çıkar kavgası olmuş, hep çelişkiler, çatışmalar bulunmuştur. Hiç bir Batı ülkesi kendi öz ulusal çıkarını unutmamış, sürekli ötekilere karşı onun kavgasını vermiştir. Bakınız öteki Batı ülkelerine hiçbirinin dilinde «dost kazığı»nm karşılığını bulamazsınız. Çünkü öz çıkarlar oralarda dostlara karşı da korunur. Bizde ise bu deyim günlük dilde en çok kullanılanların başında gelir.

Batı içindeki çatışma ve çekişmeler uzun bir süre su yüzüne çıkmamıştır çünkü, Amerikan üstünlüğü bunu engellemiş, Amerika'nın önderliği aslında bir Amerikan sultası olarak «özgür dünya» içinde özgür tartışmayı ortadan kaldırmıştır.

Zamanla, ABD'nin gücünü yitirmesi, buna karşılık Batı Avrupa'nın giderek güçlenmesi Batı içindeki görüş ve çıkar farklılıklarını yeniden gündeme getirmiştir. Amerikan kültürüyle bütünleşmiş tek bir Batı varmışcasına davranışlarını ayarlayan, başları kuma gömülü kimi çevreler dışında da Batı içindeki ayrılıklar bugün herkesce uluslararası politikanın temel bir gerçeğini ifade etmektedir.

Dost-Düşman Ayrımı

Batı Avrupa ile ABD arasındaki derin çıkar ve görüş ayrılıklarının kökenleri farklı tarih, kültür ve devlet yapılarında yatmaktadır. Ayrılıkların temelini ise güvenlik sorunları oluşturmaktadır. Nitekim ilk çalışmalarda stratejik sorunlar üzerinde patlak vermiştir. Son yirmibeş, otuz yıldır tek tek her Batılı ülkenin ana sorunu, önce kendi ulusal savunmasını gerçekleştirmenin yollarını aramak olmuş, Batılılar özellikle bu konuda birbirleriyle en sert bir biçimde çatışmışlardır. İşin bu yanını bilenler için, Türkiye'de oluşturulmak istenen «ulusal savunma kavramı» konusunda kopartılan fırtmalar, anımsandıkça gerçekten insanın yüreğini yakmaktadır. Bu konuyu bir başka yazıda işlemek üzere, bu yazıda Batı içindeki güncel sorunlara değinmek istiyoruz. Ottawa doruğunda tartışılanlar da bu güncel olanlar.

Bugünkü sorunların kaynağı, ABD'deki yeni yönetim ve onun dünya görüşüdür. Reagan yönetimi Beyaz Saray'dan başlattığı soğuk savaş rüzgarlarını tüm dünyada estirmek istemektedir. Bu yeni savaşta dost ve düşman ülkeler de saptanmıştır. Sovyetler Birliği ve üçüncü dünyanın Libya gibi radikal ülkeleri düşman, ne denli insanlık, özgürlük

ve barış düşmanı iktidarlarca yönetilirlerse yönetilsinler anti-Sovyet çığırtkanlığını üstlenen tüm ötekiler de «dostlar» safında yer alıyor, Reagan'ın gönlünde çizdiği yeni uluslararası politika haritasında.

İşte, çılgınca silahlanmayı, çatışmayı ve uzlaşma ile diplomasiyi dışlayan ögeleri içeren bir stratejiyi, Reagan yönetimi Batı'ya zorlamaktadır. Buna karşılık, Batı'nm gücünü çok daha gerçekçi algılayabilen Batı Avrupa, yumuşamanın sürdürülmesinden, Doğu Bloku ile ekonomik işbirliğinden ve nükleer silahların denetlenmesi görüşmelerinin başlatılmasından yana bir tutum içinde.

ABD-Batı Avrupa Politikaları

Orta Doğu'da, ABD, İsrail'in sınır tanımaz saldırganlıklarını destekler, Arapların en doğal haklarına karşı düşmanca bir tutum takınırken, Arap insanının ve petrolün gücünün farkındaki Avrupa, Filistin halkının meşru çıkarlarını da belli ölçüler içinde gözeten daha adil bir çözüm peşinde. Ayrıca, Avrupa, NATO'nun sorumluluk alanının genişletilmesi ve Körfez bölgesinde başlatılabilecek maceraların kendi başına ne büyük felaketler getireceğini de iyi biliyor ve ürküyor Reagan yönetiminin bu konudaki düşüncelerinden.

Bu arada, Kaddafi'yi devirme planları Washington'da yapılırken Libya, Amerika tarafından bir numaralı düşman ilan edilirken, Fransa, bu ülkeye karşı koymuş olduğu silah ambargosunu kaldırdı. Amerika'nın etkin dergilerinden Newsweek'in son sayısının kapak başlığında Kaddafi «dünyanın en tehlikeli insanı» biçiminde tanıtılırken, Fransa'nın kararı, Batı içindeki ayrılıkların boyutlarını da ortaya koyuyor.

Batı dünyasındaki «faiz savaşı» ise bardağı taşıran son damla olma niteliğini taşıyor. ABD'deki faiz oranlarının artırılmasıyla birlikte, Batı Avrupa paraları dolar karşısında sürekli değer kaybediyor, bu ülkelerin petrol faturaları da kabardıkça kabarıyor. Sermaye hareketlerini bir ölçüde ol-

sun denetlemek isteyen Batı Avrupa, «pahalı para» ortamı içinde ekonomik durgunluk girdabına sürüklenmekte, Reagan'ın kimsenin gözünün yaşına bakmayacağını görmektedir. İşsizlik, yatırımların durması, yoksulluk gibi toplumsal afetlere ABD'ye göre çok daha duyarlı olan Avrupa kamuoyu ve hükümetleri ise, insandan çok silah dengesini, toplumsal refahtan çok Körfez stratejisini düşünen Reagan yönetiminin ekonomi politikasını gittikçe daha sert bir biçimde eleştirmekteler. Reagan, Batı Avrupalılara «dost kazığı»nın Amerikancasım öğretirken, bir yandan da onlardan askeri bütçelerini arttırmalarını istiyor. Aksi halde, Amerikan askerlerinin geri çekileceği şantajı Avrupa'nın kanını donduruyor. Artık Batı Avrupa da 1978-79 dönemi Türkiye'sinin temel ilkesini, biraz geç de olsa, kavramış görünüyor ve «askeri güvenlik ile ekonomik güvenliğin birbirinden ayrılamayacağını» açıkça söylüyor.

Avrupanın Gücü

Bütün bu sorunların tartışıldığı Ottawa'ya Batı Avrupa içinde bir «Truva Atı» ile birlikte gitti: İngiltere Başbakanı Thatcher. Fakat bu öyle bir Truva atı ki, Amerikancı yaklaşımların özgür toplumlara nasıl felaketler getireceğini gösteren, bu açıdan da, zarardan çok yarar getiren bir örnek. Dolayısıyla, Thatcher İngilteresi, sanılanan aksine, Ottawa'daki doruk Avrupalı önderler için bir güç kaynağıydı.

Avrupalıların öteki gücü ise, bu Batı doruğuna ilk kez katılan Mitterand. Avrupa halkının toplumsal konulardaki duyarlılığının, adil düzen özlemlerinin ve bağımsız Avrupa'nın simgesi olarak katıldı Mitterand.

Ottawa'daki çekişmenin ışığı altında Türkiye açısından şunu söylemek gerekiyor:

Ottawa'da içinde bulunduğumuz dünyanın patronları toplandı. Aralarındaki çatışmaları ve sonuçlarını izlerken hep anımsamalıyız ki, Batı içinde de temel olan ulusal çıkardır, merkantilizm ve kapitalizmin yüzyıllar içinde belir-

lediği uluslararası politika çerçevesi güce ve bencil çıkara dayanır herşeyden önce. Bize yıllardır kendi öz çıkarlarımızı Batı çıkarı içinde eritmemizi öğütleyenler, Ottawa'da kendi ulusal çıkarları için dişediş pazarlığa oturdular. Ottawa doruğunda «önce can sonra canan» diyen Batılı dostlarımızın bize verdiği en büyük ders de bu.

(Arayış, 25 Temmuz 1981)

Kesim 2 : Demokrasi ve Üçüncü Dünya

«İYİ BİR TOPLUMA GİDEN YOL TEKRAR AÇILACAK»

4 Eylül 1970, Şili tarihinde bir dönüm noktasıydı. O gün yapılan seçimlerde, sol'un ortak adayı Salvador Allende 1.076.616 oy alarak Başkan seçildi. Seçim sonuçları, Allende'nin olduğu kadar, yoksulluk, sömürü ve bağımlılık zincirlerini kırmak isteyen Şili halkının da zaferini ifade ediyordu. O gün, aynı zamanda, tüm dünyada özgürlük ve demokrasi için toplumsal dönüşümlerden yana olanlar için de bir zafer günüydü. Demokrasi, barış ve halkın çıkarı 4 Eylül 1970'de Şili'de bütünleşiyor ve Salvador Allende'yi Başkanlık görevine getiriyordu.

4 Eylül akşamı, Şili'de her kent, her köy, her mahalle, hatta her fabrika, okul, işyeri bir bayram yerine dönüşmüştü. Toplumsal barış ve sevgi tohumları, nice acılardan sonra, yeşermişti artık Şili'nin yaşlı topraklarında halk kutluyordu o günü ve geleceğin özlemi duyulan güzel günlerini.

O günden başlayarak, kapalı kapılar ardında da Şili'deki aydınlığı boğmak için kirli hesaplar yapılıyordu. Bu hesaplardan habersiz masum Şili halkı seçim zaferini coşkuyla kutlarken, dayalı döşeli yazıhanelerde Allende'nin başarısını engellemek için planlar, tuzaklar, kışkırtmalar hazırlanıyordu.

Oyun İçinde Oyun

Ele geçirilen belgeler ve yapılan açıklamalar Şili'de oynanan oyunu bugün artık tam anlamıyla açığa çıkarmıştır. Şili'li işverenler, sahte milliyetçiler, Şili'de yatırımları bu-

lunan Amerikan şirketleri, CİA, Pentagon, Amerikan Dışişleri Bakanlığı elele vererek bu oyunu oynamışlardır.

Örneğin, Amerikan Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketi (İTT)'nin şimdi ortaya çıkarılmış bulunan gizli belgelerinden 29 Eylül 1970 tarihli olanı şöyle diyor:

«Allende'yi karalamak isteyenler arasındaki daha gerçekçi bir ümit ise; süratle çöken ekonominin (bankaların durması, fabrika iflasları vb.) anarşiyi körükleyerek askeri bir darbe ile sonuçlanması biçimindedir... Bir takım mali ve yatırım alanlarını iflasa götürecek gizli çabalar sürdürülmekte ve bunun bankaları etkileyerek bazı fabrikaların kapanmasına yol açacağı beklenmektedir. İşsizliğin daha da artacağı doğaldır... Daha da önemlisi, kitlesel işsizlik ve huzursuzluk, orduyu harekete geçirecek kadar şiddet yaratabilir.»

9 Ekim tarihli bir belgede ise şunlar yazılıdır:

«... Ordu'yu Allende'ye karşı harekete geçirme girişimleri devam etmektedir. Aynı zamanda askeri bir müdahalenin koşullarını hazırlayacak olan aşırı solun anarşiye kışkırtılması çabaları sürmektedir.»

Kısır Döngü

Allende bir yandan ekonomiyi güçlendirmeye, halk yararına işler yapmaya, demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri genişletmeye çabalarken, öte yandan da tutucu güçlerin ekonomiyi baltalama ve terörü kışkırtma girişimlerini engellemeye çalışıyordu.

Şili'li işverenler üretimi düşürüyor, işsizliği körüklemek için işçi çıkarıyordu. Ekonomiyi felce uğratmak için başlatılan kamyon sahipleri grevinde, CİA ülkeye para akıtıyor ve her işveren grevinde doların karaborsadaki değeri düşüyordu. Sigara, yağ, deterjan gibi tüketim maddeleri büyük miktarlarda stoklanıyor, faşist komandolar başta Genel Kurmay Başkanı Schnider olmak üzere demokrasiye

inanmış kişileri, kepenk kapamayan dükkan sahiplerini öldürüyor, sabotajlar yapıyordu. Buna karşın polis ve ana muhalefet partisi bu canilere arka çıkıyordu.

Muhalefet partileri hükümetin tüm uzlaşma girişimlerini, bu arada ulusal koalisyon kurma çağrılarını reddediyor, çoğunlukta bulundukları Parlamentoda her türlü engellemeye başvuruyorlardı. Artık CIA tarafından beslendikleri, belgelerle kanıtlanmış bulunan gerici basın yayın organları yalan ve iftira ile hükümeti yıpratıyorlardı.

ABD ve uluslararası mali kuruluşlar Şili'ye tüm kredileri kesmişler, ekonomik ambargo uyguluyorlardı.

Ülkede CIA ajanları cirit atarken, silahlı sol, emekçileri Allende'ye karşı kışkırtıyor, emperyalizmin ve faşizmin ekmeğine yağ sürüyorlardı.

Şili'de demokrasiyi ve hakça ekonomik düzeni yıkmak için, böylece, bir «geniş cephe» oluşturuluyordu.

Allende ise sorunları «demokrasiye saygı» ve «halkın desteği» ile çözmeye çalışıyordu. Yönetim, emekçiler, işverenler ve ordu arasında sıkışıp kalmıştı. Bunalım bilinçli bir biçimde ağırlaştırılıyordu. Faşistler ve emperyalizm bir yandan, silahlı sol öte yandan, değişik sloganlar altında, aynı amaçta, bir ordu darbesi kışkırtıcılığında birleşmişlerdi. Hükümet, uzun dönemli plan yapamıyor, günlük yaşayan, anın sorunlarını çözmeye çalışan bir gruba dönüşmüştü. Her kafadan bir ses çıkarken, tek bir adam, Salvador Allende birliği sağlamaya, demokrasiyi kurtarmaya uğraşıyordu.

Sona Doğru

Ama artık bütün oyunlar da onun üzerinde oynanıyor, Şili emekçilerinin, özgürlüğün, barış ve demokrasinin iç ve dış düşmanları tek hedef olarak onu alıyorlardı. Çünkü, rayından çıkarılmış bir toplumun çılgınca gidişini önleyebil-

lecek ve üstelik bunu yaparken halka ve demokrasiye ihanet etmeyecek bir Allende kalmıştı Şili'de. Simgesi olduğu yüce değerlere nihai darbeyi vurmanın yolu önce onu ortadan kaldırmakla olsaydı artık. Konumu, kitleler önündeki saygınlığı ve inançlarıyla halkın tek ve gerçek umudu bir o kalmıştı.

Nihayet, Ordu, anayasa dışına asla çıkmamış, ülke ve halk yararından başka hiç bir şey düşünmemiş, demokrasi konusunda «Benim için başka bir yol yoktur. Biz bu savaşımı yıllarca ve daima demokratik kanallar içinde yürüttük. Bundan ayrılmayacağız» diyen Şili Cumhuriyeti'nin seçimle işbaşına gelmiş Başkanı Salvador Allende'ye 11 Eylül 1973'de istifa etmesini emreden bir muhtıra veriyordu. Allende'nin bu yasa dışı isteği reddetmesi üzerine de Başkanlık Sarayını bombalıyor, Allende'yi ve onbinlerce Şili'li demokratı katlederek iktidara el koyuyordu. Demokrasi ve halk düşmanlarının planları, sonunda meyvesini veriyor ve Şili'ye faşizm egemen oluyordu.

Şili'de gerici güçlerin her fırsatta haykırdıkları «Cakarta Planı» (solcu ve demokratların kitle halinde imha edilmeleri) 11 Eylülden itibaren uygulamaya konuldu. Salvador Allende, halkın kendisine vermiş olduğu emaneti elinde silahıyla korudu ve onbinlerce Şili'li emekçiyle birlikte ölüme gitti. Şimdilerde özel sektöre devredilen mezarlıklarda yatan onbinlerce Şili'li işçi ve köylü her 11 Eylül'de tüm dünyada faşizm ile emperyalizmin işbirliği sonucu boğulan özlemlerin, umutların, özgürlük ve demokrasinin kararlı yandaşlarınca saygıyla anılıyorlar. Elleri kanlı Şili'li generaller, patronlar ve emperyalizm ise yine her 11 Eylülde lanetleniyorlar. Her 11 Eylülde, sağ-sol ayırımı yapmadan, demokrasiye, insan haklarına, barışa ve özgürlüğe inananlar, Şili halkıyla dayanışma duyguları içinde bütünleşiyorlar. Ve Allende, tüm bu değerlerin ölmez simgesi olarak barışçıl kişiliği, güleç yüzü ve onurlu anısıyla milyonlarca insanın gönlünde yaşıyor. Onun öyküsü ise, dünyanın her

yerinde emekçilerin dudaklarında bir ağıt değil, coşkulu bir türküye dönüşüyor.

Göreve başladığı gün yaptığı konuşmada «YETER ARTIK! Bitsin! Ekonomik sömürü bitsin! Toplumsal eşitsizlik bitsin! Siyasal baskı bitsin!» haykırışı onun yüreklere dağladığı türkünün en anlamlı sözleridir. Dün türküyü o söyledi, bugün milyonlar söylüyor ve yarın başkaları söyleyecek. O, bunu gayet iyi biliyordu. Ölümünden birkaç dakika önce herşeyden çok sevdiği ve güvendiği Şili halkına şöyle sesleniyordu:

«Kesinlikle inanıyorum, milyonlarca Şili'linin düşüncelerine ektiğimiz tohumlar yok edilemez. Er ya da geç, güvenilir, yürekli insanların daha iyi bir topluma giden yolu tekrar açacağını bilerek işinize devam edin.»

(Arayış, 12 Eylül 1981)

ŞİLİ'NİN ÖYKÜSÜ
(1970 - 1972)

Allende seçimleri kazandıktan sonra Şili içindeki ve dışındaki gerici güçler, seçimlerden hemen sonra, Allende'nin göreve başlamasını engellemeye giriştiler. Bu girişim ve kışkırtmalara karşı da, Allende'yi destekleyenler «demokratik gelenek»i korumak için kesin tavır aldılar. Onların bu kışkırtmalara kapılmayan kararlı tutumu, demokrasiyi yıkmak isteyenleri çileden çıkartıyordu. Örneğin, Amerikan İTT Şirketi'nin uluslararası karargahında hazırlanan 17 Eylül tarihli belge, kışkırtmalarda başarılı olunursa «silahlı kuvvetlerin belirsiz bir süre için duruma el koyması meşrulaştırılmış olur» diyordu, ama Allende taraftarlarının kışkırtmalara kapılmamasından da şöyle şikayet ediyordu: «Sokakta tutup yüzlerine tükürsen, tahrik olmaz, hattâ sana dönüp teşekkür bile ederler. Bunun anlamı, sol'un her çeşit kışkırtmaya karşı son derece tedbirli ve uyanık olduğudur.»

Göreve Başlarken

Şili halkının direnişi ve kararlı tutumu sonucu demokrasi düşmanlarının planları başarıya ulaşamadı ve Salvador Allende 4 Kasım 1970'de Başkanlık görevine başladı. Allende ve kurduğu Halkın Birliği koalisyon hükümeti görevi çok güç koşullar altında devraldılar. Yıllardır uygulanan ekonomik politikalar yüzünden çok küçük bir azınlık dışındaki Şililer ağır bir yoksulluk içindeydiler. Ekonomi tamamen dışa bağımlıydı ve Şili'nin toplam varlığının yüzde 40'ına karşılık olan bir dış borç yükü ülkenin belini bükü-

yordu. Allende yürütmenin başında bulunuyordu ama parlamento, yargı ve bürokrasi tutucu güçlerin denetimindeydi. Öte yandan, koalisyon ve Allende'nin Partisi içinde çeşitli bölünmeler ve görüş ayrılıkları vardı. ABD'nin ve gericilerin açık sabotaj ve terörü yanında, silahlı sol da bir başka sorun olmaktaydı. Daha çok öğrenciler içinde örgütlenmiş bulunan Devrimci Sol Hareketi (MİR) barışçıl yolu, seçimleri ciddiye almayan bir tavır takınırken «mikro—gruplar» olarak adlandırılan öteki silahlı «sol» örgütler daha baştan seçimleri boykot etmişler ve seçmenleri de buna katılmaya çağırmışlardı.

Görev Başında

Tüm olumsuz koşullara karşın Allende yönetimi ilk ekonomik programıyla birlikte halk yararına ve Şili'de demokratik yapıyı güçlendirecek girişimlerde bulundu. Allende'nin programı Marksist bir program değildi. Çağdaş demokratik değerleri ön plana alan ve bunun yanında Şili halkının sosyal ve ekonomik beklentilerine yanıt verecek bir programdı bu.

Yönetim, emekçi kesimleri korumak için fiyatları dondurdu ve işçi ücretleriyle, küçük memur maaşlarına büyük oranda zam yaptı. Kiralar, aile bütçesinin yüzde onunu aşmayacak biçimde sabit tutuldu. Her çocuğa günde yarım litre süt verilmesini öngören bir program yürürlüğe kondu. Kamu hizmetleri ve konut yapımı genişletildi, tarım reformu çalışmaları hızlandırıldı. Bu arada, herkese en geniş temel hak ve özgürlükler tanındı.

Allende yönetiminin ilk iki yılında her alanda çok büyük işler başarıldı. İki yılda, Frei'nin 6 yılda kamulaştırdığı toprağın iki katı yoksul köylülere dağıtıldı. Bu çiftçilere yalnızca toprak değil, onunla birlikte kredi, makina, gübre de devlet desteği olarak verildi. Yoksul köylülerin köy ağalarına olan ekonomik ve psikolojik bağımlılığı bir daha geri dönmemek üzere kırıldı.

Sanayi sektöründe, çok sınırlı sayıda büyük tekelci işletme kamulaştırıldı. Küçük ve orta boy işletmeler devlet kredileriyle güçlendirilirken ancak kapanma durumunda olanlara, işsizliğin artmasını önlemek için el konuldu. Genel politika, üretimi durduran işletmelere müdahale, küçük ve orta boy kuruluşlara üretimi artırabilmeleri için ek kredi olanakları açmak, işçilerin kamu ve özel sektöre ait işyerlerinde yönetime katılmalarını sağlamak biçimindeydi. iki yılda Şili'deki 30 bin işletmeden yalnızca 150'si devletleştirildi.

Bankacılık alanında hükümet hisse senetlerini satın alarak özel bankaları da devlet denetimi altına aldı. Burada amaç, banka kredilerini denetleyerek, Şili halkının tasarruflarını toprak reformu ve devlete ait sanayii işletmelerinin gelişmesi için kullanmak ve «halkın parasımn halk için yatırımlara dönüşmesini» sağlamaktı. Krediler böylece ekonominin toplumsal sektörüne aktarıldı.

Bu arada, Amerikan şirketlerine ait bakır işletmeleri ulusallaştırıldı. 1964—70 yılları arasında bu şirketler yaklaşık 750 milyon dolar kârı Şili'den transfer etmişlerdi. Ülkeden kaynak transferini önlemek ve bakıra dayalı sanayii kurmak ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için bunların Şili halkı adına geri alınması gerekmekteydi.

Sonuç olarak, iç ve dış güçlerin hertürlü engellemelerine karşın üretimde artış kaydedildi, işsizlik düşürüldü, ücretli ve maaşlıların ulusal gelir içindeki payları yükseltildi.

Allende yönetiminin geniş özgürlük ve gelişen demokrasi içinde hakça bir düzen değişikliği öngören programı gün geçtikçe Şili halkının daha çok desteğini kazanıyordu. 1971 yılında yapılan ve eskiden yerel adayların kişiliklerinin ön planda olduğu belediye seçimleri, bu kez ulusal bir referanduma dönüşmüştü. Hükümet Koalisyonunu oluşturan partilerin oy oranları Allende'nin Başkanlık seçiminde almış olduğu yüzde 36.3'lik oranın çok üstüne çıkarak yüzde

50.9'a ulaştı. Artık Faşist Ulusal Partiyle açıktan işbirliği yapan Ana Muhalefet Partisi Hıristiyan Demokrat Partisinin oyları ise yüzde 29'dan yüzde 26'ya düştü. Yapılan bir senato ara seçiminde ise Sosyalist Parti adayı oyların yüzde 52'sini alırken eski Maliye Bakanı Hıristiyan Demokrat aday Andres Zaldivar'm oyları yüzde 31'de kaldı. Şili emekçileri kendilerinden yana iktidara sahip çıktıklarını kanıtlıyorlardı.

İlk ekonomik başarılar ve halk desteğinin artarak sürmesi, ne yazık ki, Şili'de yaratılmak istenen kargaşa ortamının sonunu getiremedi. Tam tersine, işlerin kendi açılarından kötüye gittiğini gören zengin, gerici güçler ve Amerikan şirketleri Şili demokrasisine daha örgütlü bir biçimde saldırmaya başladılar. Artık, ABD'de, Şili'de kargaşa ve istikrarsızlık yaratmak için oluşturulan meşhur «Kırklar Komitesi» iyice devreye giriyor ve Şili'nin gerici güçleriyle CIA arasındaki işbirliği daha da yoğunlaşıyordu.

(Arayış, 19 Eylül 1981)

BOĞAZLANAN DEMOKRASİ

Allende yönetiminin ilk dönem başarılarından sonra, 1972 yılından başlayarak, Şili'deki tutucu güçler içine düştükleri panik ortamından sıyrılmayı ve hükümete karşı daha örgütlü biçimde saldırıya geçmeye başladılar.

Halk Birliği Hükümetinin aldığı önlemlerle Şili halkının satın alma gücü büyük ölçüde artmış, işsizlik düşürülmüştü. Yoksul halk kesimlerinin yaşam düzeyinde büyük bir yükselme görülüyordu. Ne var ki, bu olumlu gelişme, Şili ekonomisinin yapısı gereği, belirli sorunların da kaynağı oldu. Toplumda eskiden beri körüklenmiş bulunan gereksiz ve lüks tüketim alışkanlıkları, halkın satın alma gücü yükselince bu tür mal ve hizmetlere olan toplam talebi artırdı. Bu talebin karşılanması, bir yandan kaynak israfını gerektiriyor, öte yandan ülkeyi dışarıya daha da bağımlı hale getiriyordu. Çünkü, ekonomi bu tür üretim için kesinlikle dışarıya bağımlıydı. Bu arada, hükümetin uyguladığı ekonomi politikası iki temel varsayıma dayanıyordu. Birincisi, program, işadamlarının hükümetle, özellikle üretimin artırılması konusunda, işbirliği yapacağını varsayıyordu. İkinci olarak da, bürokrasinin iktidarın emrinde olacağı dürüst çalışacağı ve etkin bir fiyat denetimi yapabileceği sanılıyordu.

Oysa, işadamları ve bürokrasinin önemli bir bölümü, ABD'nin desteğinde hükümete karşı tam bir savaş açmışlardı. Terörizm de alabildiğine kışkırtılıyordu. Sağcı katiller poliste ya da mahkemelerde serbest bırakılıyor, ordu ve polis, asayişi sağlama bahanesiyle olaylarla ilgisi bulunmayan işçi mahallelerinde terör estiriyorlardı. Bu arada,

Genel Kurmay Başkanı Schineder'in öldürülmesi olayına karışan aşırı sağcı bir senatörün dokunulmazlığının kaldırılması muhalefet milletvekillerinin oylarıyla Parlamentoda reddediliyor, tutucuların denetimindeki Anayasa Mahkemesi de bu kararı onaylıyordu.

Zamanla, sabotaj ve baskılar sonucu üretimde darboğazlar, yokluklar ortaya çıktı. Amerikan ambargosu nedeniyle de döviz rezervleri erimeye başladı.

Anarşi ve Terör

Gericiler artık iyice sokağa dökülmüşlerdi. İktidarın ikinci yılı sonunda aralarında kışkırtıcı ajanların da bulunduğu beş bin zengin ev kadını ellerinde boş kaplar taşıyarak yiyecek sıkıntısını ve Castro'nun Şili'yi ziyaretini protesto etmek bahanesiyle gösteri yürüyüşü düzenlediler. Oysa, o sıralarda emekçi kadınlar çeşitli tüketim malları için saatlerce kuyruklarda beklemekte, birçok malı bulamamaktaydı. Geniş halk kesimleri, yine de, kendilerinden yana olduğunu bildikleri Allende'yi desteklemekteydiler. Zengin mahallelerinde ise, her çeşit mal stoklanıyor, bolca tüketiliyordu. İstifçiler bir yandan yapay darlık yaratıyor, gerici basın da öte yandan kıtlık haberleriyle panik yaratmaya çalışıyordu.

İşverenlerin orduyu müdahaleye kışkırtmak için yaptıkları sabotajlar ve aşırı sağın terörist eylemleri 1972 yılında doruğa çıktı. İşverenler artık fabrikalarını yüzde on-beş-yirmi kapasiteyle çalıştırıyorlardı. Özel şeker fabrikalarının kapasite kullanımları yüzde iki'ye kadar düşürülmüştü.

Ekim ayında büyük bir «işveren grevi» başlatıldı. Kepenk ve kontak kapatıldı. Kamyon sahiplerinin işi durdurmaları ekonomiyi felce uğrattı. Bir yandan ülkede ekonomik yaşam dururken, öte yandan faşist «komando birlikleri» çalışmak isteyen esnafı, kamyon sahiplerini öldürüyor, sendika binalarını, üniversiteyi bombalıyor, benzin is-

tasyonlarını, açık işyerlerini tarıyorlardı. Bu arada, daha önce de belirttiğimiz gibi, tüm bu işlerde CIA'nın kirli eli açığa çıkıyor ve «işveren grevi» sırasında doların karaborsa değeri düşüyordu.

İşverenlerin Şili ekonomisini yıkma eylemleri yine de başarıya ulaşamadı. Her türlü baskı ve zorbalığa karşın işçilerin yüzde 98'i işbaşı yaptı, devlete ve kendi iktidarına sahip çıktı.

Allende, asayişi sağlamak ve ekonomiyi yeniden rayına oturtmak için 2 Kasım'da Kuvvet Komutanlarını Kabineye aldı. Onbeş işletme sahiplerine geri verildi, yasa dışı «lockout» yapanlar, sabotajcılar affedildi. İşverenlerin Ekim ayı boykotu Şili ekonomisine 300 milyon dolarlık zarar vermişti. Boykot sırasında 200 terör olayı olmuştu. Allende yine de uzlaşma çağrılarını yineledi. Hatta, ana muhalefet partisine ulusal koalisyon çağrısında bile bulundu. Ama tüm bu çabaları geri çevrildi.

Bu arada silahlı sol, her türlü kışkırtmada gerici güçlerden geri kalmamak çabası içinde faşizmin ve emperyalizmin istekleri doğrultusunda «eylem koyuyordu» ortaya. Onların gözünde Allende sağcı bir reformistti ve işçileri hükümete karşı direnişe, greve, fabrikaları işgale davet ediyorlardı. «Devrimci» bir edebiyatla eylemci sol, ülkenin çıkmaza girmesi için işverenler ve dış güçlerle işbirliği yapıyordu.

Ama Şili halkı hain tuzaklara düşmüyordu. 1973 Mart'ında yapılan seçimlerde iktidardaki koalisyon partileri oyların yüzde 44'ünü alıyor ve böylece Allende, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, 2,5 yıl sonra seçim gücünü artıran tek Şili Başkanı oluyordu.

Mart ayındaki seçim zaferinden sonra yeniden sivil bir hükümet kuruldu. Bununla birikte, iç ve dış güçlerin kargaşa yaratma eylemleri son bulmak bilmiyordu. Seçimlerden istenilen sonucun elde edilememesi, işveren çevrelerini ve Amerikan Hükümetini Allende yönetimine karşı daha da

sertleştirdi. Ekonomik ve toplumsal gücün zenginden yoksula, işverenden işçiye, toprak ağasından köylüye aktarılmaya çalışılması ve Şili'nin bağımsızlığı için verilen çabalar, Allende Yönetimini ne pahasına olursa olsun yok edilmesi gereken bir tehlike yapmıştı emperyalizmin ve faşizmin gözünde.

Artık Şili'de hemen hergün kepenk, kontak kapama gibi eylemler görülüyor, gerici güçler hertürlü sabotaj ve terör eylemleriyle hükümeti yıpratıyorlardı. İç ve dış güçlerin tahrikleri sonucu 29 Haziran'da bir darbe girişimi emekçi halkın kesin tavır almasıyla bastırıldı. Ama gerici çevreler kışkırtmalarından vazgeçmek niyetinde değildiler. 26 Haziran'da kamyon sahipleri yeniden greve giderek ekonomiyi felce uğrattılar. Faşist terör eylemleri ise büsbütün artmıştı. O kadar ki, bir akşam Allende Radyodan halka hitabederken elektrik santralleri bombalanmış ve Başkanın konuşması yarıda kesilmişti.

29 Haziran'da darbe girişimine katılmayarak başarısızlığında önemli rol oynayan Genel Kurmay Başkanı Carlos Prats sağın zorlamasıyla yasalara saygılı birçok generalle birlikte emekli olmak zorunda kaldı. (Prats darbeden sonra Amerika'da öldürülmüştür). Allende uzlaşma sağlamak için bunu kabul ederken, 9 Ağustos'ta ulusal birliği sağlamak ve demokrasiyi korumak amacıyla, 11 Eylül'de kendisini öldürecek olan, kuvvet komutanlarını yeniden kabineye aldı.

Allende'nin Dramı

Hükümetin ülkeyi korumak için giriştiği tüm çabaların yanında toplum düzen değişikliğinin yavaş yavaş her geçen gün ekonomik ve toplumsal durumlarının iyileşerek gerçekleşeceğini, bunun için hiçbir özveriye ya da sıkıntıya katlanmanın gerekmeyeceği inancındaydı. Bu koşullanma silahlı solun tahrikleriyle, emekçilerin bir bölümünde «çok kolay» sanılan yolun hükümetçe tıkandığı kanısını bile uyan-

dırmıştı. Öte yandan, iş, gerçekten hakça ve yoksullar lehine bir düzen değişikliği aşamasına gelince, sol koalisyon içindeki bazı güçler de ayak diremeye başladılar. Bir zamanlar «demokrasi», «bağımsızlık», «düzen değişikliği» gibi soyut kavramları destekleyen ve Allende'ye oy veren «hızlı» ve «idealist» öğrenciler, doktorlar, mühendisler, avukatlar iş zora girip de, yeni bir yaşam biçimi ve değerler sistemini kabul etme aşamasına gelinince paniğe kapıldılar. Eşitlik gerçekleşmeye başlayıp, emekçiler, işçiler ve köylüler ile kendileri arasındaki ekonomik ve toplumsal statü farkları azaldıkça, belirli ayrıcalıklarını kaybetme tehlikesi karşısında bunların içindeki en radikal unsurlar bile muhalefet saflarına katıldılar. Hemen tüm meslek kuruluşları hükümete karşı çıktılar. Üniversite hocaları, öğrenciler, ulusallaştırılan Amerikan firmalarında çalışmış olanlar, hep gericilerle saf tuttular. Doktorlar Birliği Allende'yi üyelikten ihraç etti. Doktorlar, diş hekimleri hastane ve kliniklerde hastalara bakmayı reddedip, «sizi solcu bakanlarınız muayene etsin» derlerken, özel muayenehanelerinde zengin hastalarını kabul ediyorlardı.

Ordu İle İlişkiler

Şili'nin ve Allende'nin hazin öyküsünü noktalamadan önce, bu öyküde son ve karanlık rolü oynayan Şili ordusu ile Allende'nin ilişkilerinden de kısaca sözetmek gerekir.

İktidara geldiğinde, hükümet anayasal sınırlar içinde kaldığı sürece, ordunun ve subayların büyük bir bölümünün demokrasiye sadık kalacakları düşüncesi Allende'nin kesin inancıydı. Nitekim 5 Mayıs 1971'da yabancı gazetecilerle yaptığı bir basın toplantısında Allende şunları söylüyordu:

«Silahlı kuvvetlerimizin mesleklerine yakışır rollerinden gurur duyuyoruz. Şili Silahlı Kuvvetlerinin en büyük özelliği, sivil otoriteye olan bağlılıkları, halkın seçimlerde açığa çıkan isteklerine, Şili yasalarına ve Şili anayasasına

sonsuz saygılarıdır... Şili Silahlı Kuvvetleri, ülkenin silahlı kuvvetleridir. Bir insanın ya da bir hükümetin hizmetinde değildir. Silahlı kuvvetler ulusa aittir.»

Allende iktidarda hep yasalara saygılı kaldı. Örneğin, MİR (Devrimci Sol Hareket) ordu içinde siyasal çalışma yapmaya kalkışınca hükümet bunu çok sert önlemlerle engelledi; hatta Allende'nin yeğeni bu nedenle hapsedildi.

Ordunun ekonomik ve toplumsal durumunda hızlı bir iyileşme gerçekleştirildi. Silahlı kuvvetlerin prestijinin artırılması için askeri törenlere büyük önem verildi, bunlar televizyondan naklen yayınlandı. Başkan ve Hükümet ile komutanlar arasında sürekli bir diyalog kuruldu.

Ordunun kalkınma projeierine katkıda bulunması için, ordu mensuplarının asli görevlerine zarar vermemeye özen gösterilerek, er ve subaylardan yararlanıldı. Ordunun kalkınma seferberliğiyle bütünleşmesi ve güçlenmesi için yoğun çaba harcandı.

Faşist Darbe

1973 yazında Şili'de saflar artık iyice belirginleşmişti. Şili'li işverenler ve ABD, kirli amaçları için ele geçirdikleri Şili Silahlı Kuvvetleriyle bir yandayken, karşılarında silahsız Şili emekçileri bulunmaktaydı. Bu iki gücün 11 Eylül'deki eşitsiz savaşından Şili halkı ve Şili devleti yenik çıktı. Büyük bir savaş içindeki önemsiz bir muharebeyi, gericiler kazandılar. Ama, silah gücü karşısında insan sevgisinin ebedi zaferi, heryerde olduğu gibi Şili'de de çoktan kazanılmıştı ve bu savaşın yitirilmesi zaten sözkonusu değildi.

(Arayış, 26 Eylül 1981)

CUNTA VE EKONOMİK MUCİZE

11 Eylül darbesinden sonra Şili'de tam bir kitle kıyımı başlatıldı. Şili halkı, darbeyi izleyen beş-on gün içinde başta Salvador Allende olmak üzere, en değerli evlatlarını yitirdi; onbinlerce insan katledildi. Bunların binlercesi işkenceyle öldürüldü. Örneğin, Şili emekçilerinin yaşamlarını türküleştiren Victor Jara'mn parmakları, gitarını bir daha çalamasın diye kırıldı. Santiago stadyumundaki tutuklulara, bu kez, gür sesiyle türkülerini okuyunca, makinalı tüfekle öldürdüler Jara'yı. Ve işçiler, köylüler, aydınlar, sanatçılar, onbinlerce Şili'li benzer koşullarda can verdi. Darbeden dört gün sonra da, silahlı askerlerle çevrili evinde hasta yatan büyük ozan Pablo Neruda'nın da yüreği dayanamadı, ve o da, Şili'nin yitirdiği evlatlarıyla «güneşin sofrasında» buluştu.

Şili'deki korkunç kıyım ve baskı bugün de sürüyor. Uluslararası Af Örgütünün 9 Eylül 1981 tarihli raporunda, Şili'de «işkence hâlâ resmi politikanın sistematik bir parçası görünümündedir» denilmektedir. Rapor şöyle devam ediyor:

«Mahkumlar suya batırıldıktan ve metal karyola başlarına bağlandıktan sonra vücutlarının en hassas yerlerine elektrik şoku verilmektedir.»

Siyasal baskılar da tüm yoğunluğuyla sürmektedir. Yalnızca 1980 yılında, yani darbeden yedi yıl sonra bile, 2700 kişi siyasal nedenlerle tutuklanmıştır.

Ekonomide İstikrar Politikası

Darbeyle birlikte Cunta, Şili'de yeni bir ekonomik modeli uygulamaya koydu. Ekonomi tümüyle özel sektöre devredilirken, Şikago Üniversitesi mezunu Friedmancı teknokratlar kilit görevlere getirildiler. Milton Friedman'ın bizzat kendisi Şili'ye davet edildi ve tüm ülke onun ekonomik kuramını uygulaması için bir laboratuvar haline getirildi.

Cunta ,ilk iş olarak devleti devreden çıkardı ve «Şili Hükümetinin İlkeleri Bildirgesi»nde politikasını şöyle açıkladı:

«Devlet yalnızca aracı ve özel kuruluşlarca yerine getirilemeyen işleri yapmalıdır.»

Cunta, Şikago modelinin gereği olarak, ilk elde şu önlemleri aldı:

★ Kamuya ait işletmeler, bankalar ve öteki mali kuruluşlar özel sektöre devredildi;

★ Madenler yerli ve yabancı özel şirketlere verildi;

★ Toprak reformu çalışmaları durduruldu;

★ Fiyatlar pazar ekonomisinin işleyişine bırakıldı ve tüketim maddelerinin fiyatları üzerindeki devlet denetimi kaldırıldı;

★ Yeni kur politikasıyla önce büyük oranda devalüasyon yapıldı. Bunu periyodik «ayarlamalar» izledi.

★ Ticaretteki kısıtlamalar kaldırıldı, ithalat iyice serbest bırakıldı;

★ Kamu sektöründe işe alma kısıtlandı;

★ Kamu kuruluşlarına fiyatlarını istedikleri gibi saptama yetkisi verildi;

★ Enflasyonu önleme gerekçesiyle, ücret ve maaşlar dondurulduu.

Ekonomik Mucize

Şikago Modelinin «serbest rekabet» ve «piyasa ekonomisi» kavramları uyarınca yeniden biçimlendirilen Şili ekonomisindeki gelişmeler bazı çevrelerde «büyük bir başarı» olarak değerlendirilmekte. Örneğin Şikago Modelinin savunucularından Amerika'lı profesör Arnold Harberger, CIA tarafından beslendiği kanıtlanmış bulunan Şili'nin «milliyetçi» gazetesi El Mercurio'ya verdiği demeçte şöyle diyor:

«Şili'nin bu kadar kısa sürede, küçük bir bedelle, büyük bir ekonomik bunalımı aşabilmiş olmasına gerçekten çok şaşırdım.»

Profesör'e göre «bir mucize» Cuntanın ekonomi politikasının sonuçları. Özellikle ABD'deki birçok gazete ve dergi de Şili ekonomisinin «başarılarım» anlata anlata bitiremiyorlar, Cuntanm ekonomi politikası karşısında duydukları hayranlığı yazıp duruyorlar.

Gerçekten de Şili'de bugün her çeşit mal bolca bulunabilmektedir. Gerçi toplumun büyük bir bölümünün bunları satın alacak gücü yok ama olsun «mal bolluğu mucizesi» gerçekleşti Şili'de. Şili'de enflasyonla mücadele de ilginç sonuçlar verdi ve enflasyon büyük ölçüde durdu. 1973'de yüzde 508, 1976'da yüzde 215, 1977'de yüzde 156 artan fiyatlar daha sonra 1978'de yüzde 80, 1979'da yüzde 60 artı. 1980'deki enflasyon ise yalnızca yüzde 40 oldu. Doğal olarak, inanılmaz bir düzeye yükseltilen fiyatlar artık pek artmıyor. Bunun adı da Şili'de «enflasyonun durması». Gerçekten mucize!

Piyasa Ekonomisi

Şili'deki Friedman deneyi başka mucizeleri de beraberinde getirdi. Örneğin, ekmeğin fiyatı 1973 yılında dört, 1974'de de onbir kat arttırıldı. (Bugünlerde pek tüketilmediği için fiyatı herhalde artık artmıyordur ve enflasyon durmuştur). Şili parasının değeri sürekli olarak düşürüldü.

Şili emekçilerinin toplam satın alma gücü, 1968-69 dönemine göre yüzde 65 oranında düştü. Örneğin, Mart 1974 fiyatlarına göre, asgari ücret, 1968-69 yılmdakinin ancak yüzde 30'unu karşılayabiliyordu.

Kitlelerin satın alma gücünün azalmasıyla satışları düşen, sıkı para politikası ve yüksek faiz oranları sonucu yeni yatırımlar yapamayan orta ve küçük boy sanayiciler iflas etti, tekelleşme doruk noktasına ulaştı. Banka, banker iflasları oldu. Yalnız işçi ve köylüler değil, orta sınıflar da hızla yoksulluğa itildi. Kentlerde çalışan işçiler, köylere geri göçe zorlandı.

Açlık, sefalet, beslenme yetersizliği, işsizlik gibi ekonomik «mucizeler» yanında yoksulluktan kaynaklanan fuhuş, rüşvet gibi toplumsal afetler de tüm ülkeyi sardı.

Tüm bunlara karşılık, yine de, Şili ekonomisi «istikrar» kazandı. Bugün Şili nüfusunun yüzde 5'ini oluşturan bir mutlu azınlığı ülkenin toplam gelirinin yüzde 50'sine sahiptir ve istikrar, huzur, güven içinde gününü gün etmektedir. Friedman Modeli, Şili'de, gerçekten istediklerini gerçekleştirmiş ve başarıya ulaşmıştır.

(Arayış, 3 Ekim 1981)

ŞİLİ DARBESİ VE BİR «MİLLİYETÇİ»

Bugün Şili'de Salvador Allende'nin faşist Cunta tarafından devrildiği acılı günün yıldönümü. Belgeler, kanıtlar, iftiralar artık açığa çıktığı için darbeyle ilgili olarak tarihin hükmü kesindir.

Salvador Allende, ayrıcalıklarını ve zenginliklerini herşeyden üstün gören Şili burjuvazisinin Amerikan emperyalizmi ile yaptığı işbirliği sonucu iktidardan düşürülmüştür. Barışın, bağımsızlığın, özgürlüğün ve emekçi halkın Şili içindeki ve dışındaki düşmanları, Allende'yi sömürü ve baskı düzenini geri getirebilmek için katletmişlerdir. Onu, demokrat olduğu için, bağımsızlıkçı olduğu için, emekten yana olduğu için öldürmüşlerdir. Şili içindeki faşistler, gericiler, patronlar, CİA ile Pentagon ile birleşmiş, Pinochet kuklasını kullanarak, onbinlerce Şilili demokratı da öldürmüşlerdir.

İktidarı gaspettikten sonra da, ağızlarından «devlet» sözcüğünü düşürmeyenler, Şili Devletini yerli ve yabancı özel sektöre devretmişler, «*Şilili milliyetçiler*» Şili'yi, onbinlerce yurtseverin kanını akıtmak pahasına, Amerikan tekellerine «geri vermişlerdir». Bu yazıda Şili'nin hazin öyküsünü değil, Şilili sahte milliyetçilerle ilgili bir anımı aktarmak istiyorum.

Şili'de faşist darbe olduğu gün Amerika'da öğrenciydim. O gün, darbeyi duyan tüm Amerikalı ve yabancı öğrenciler, akşam 18.00 haberlerini izlemek üzere okulun televizyon salonunu doldurmuştuk. Amerikalı sunucu, «*Şili'deki barışçıl deneyime yazık oldu*» diyerek darbe haberini verdi.

O sırada gözüm salonun öteki ucunda masa tenisi oynayan birine ilişti. Bu kişi, o anda ülkesindeki katliamlar anlatılan bir Şilili öğrenciydi! Olayla ilgilenmiyordu bile. Hayret ve tiksintiden ürpermemek elde değildi.

Ertesi gün, okulda bir «*Şili milliyetçisi*» olarak bilinen bu öğrencinin, bazı Amerikalılarla sarmaş dolaş olduğunu gördüm. Birlikte darbeyi kutluyor, birbirlerini tebrik ediyorlardı. Amerikalı öğrenciler sevinmekte kendi açılarından tutarlı, hatta belki de haklıydılar. Ama ya Şilili öğrenci? Yabancı bir ülkenin herkesçe bilinen yardımlarıyla ülkenin yasal hükümeti yıkılıp, onbinlerce masum insan boğazlanırken, neden sevinsindi bir milliyetçi, itiraf edeyim, o zaman anlayamamıştım. Yalnızca midemin bulandığını anımsıyorum.

Birkaç gün sonra, bu «*milliyetçi*» öğrencinin düzenlediği bir konferansa gittim. Konu «*Şili'deki son olaylar*»dı ve konuk konuşmacı olarak bir başka Şili'li genç vardı. Yanlış anımsamıyorsam Amerika'daki «*Milliyetçi Şilili Öğrenciler Derneği*»nin bir yetkilisiydi. Onu ancak on-onbeş dakika kadar dinleyebildim. Ama söylediklerini, tavırlarını hala unutamıyorum. Çipil bir sarışındı, uzun boylu, iyi giyimli. Aklısıra Allende Yönetimini karalamaya çalışırken, ülkesini, insanını, kültürünü inanılmaz bir biçimde aşağılıyor, Amerika'ya «*kurtarıcı*» olarak şükranlarını sunuyordu. «*Biz zaten demokrasiyi beceremezdik. Amerikalı dostlarımızın mallarına barbarca el koymuştuk, şimdi hepsi geri verilecektir. Siz de bize yardım edin*» türünden şeyler söylüyor, arada aklınca Allende'yi küçük düşürmek için onun hakkında açık saçık hikâyeler uyduruyor, Amerikalı öğrenciler gülerek alkış tutarken yerlere kadar eğilip, onları selamlıyordu.

Dinleyicilerin yaklaşık yüzde yetmişi onbeş dakika sonra salonu terketmeye başladılar. Çıkarken gözüm bir Amerikalı kız öğrenciye ilişti. Onu tanıyor ve biliyordum ki öy-

le solcu, filan değildi. Allende'ye karşı da bir sempatisi yoktu. Dayanamadım ve yanma yaklaşıp «*konferans*»ı dinlemekten neden vazgeçtiğini sordum. Acı acı güldü ve bir insanın kendi ülkesini yadellerde böylesine aşağılamasına dayanamadığını ve çok iyi anımsıyorum, «*iğrendiğini*» söyledi. Üstüne gitmeye kararlıydım, «*ama o bir milliyetçi, siz de onlarla işbirliği yaptınız*» dedim. «*Evet o bir milliyetçi doğru*» dedi «*ama Amerikan milliyetçisi.*» Sonra da ekledi: «*Amerikan milliyetçiliğini de üç beş kuruşluk burs için yapıyor.*» İşbirliği konusuna ise değinmedi, kimbilir belki de utanmıştı.

Söylenecek birşey kalmamıştı. Uşaklardan efendiler de tiksiniyordu. Efendinin gözünde uşaklığı birkaç kuruşluk burs ya da milyonluk fabrikalar için yapmak arasmda pek bir fark yoktu. İçerden «*sahte milliyetçi*»nin sesi çınlıyordu: «*Hür dünya... Yüce Amerikan halkı.. Şili Devleti... milliyetçilik, özgürlük, vb...*»

O gün Allende'ye değil de o zavallı «*sahte milliyetçi*»ye acıdığımı söylesem bilmem inanır mısınız?

Allende içinse, acımak bir yana, üzülmeye bile gerek yoktu. O kaybetmiş miydi ki? Siz, onun gibilerin kaybettiğini tarihin yazdığını gördünüz mü hiç?

Bir Politikacının İflası

Frei, Şili'nin Allende'den önceki Başkanıydı, sonra da sağcı ana muhalefet partisi Hıristiyan Demokrat Partisi'nin lideri. Allende seçimleri kazanınca, Frei «benden sonra tufan» stratejisiyle ABD ve faşist güçlerle işbirliğine girdi. Şili'de demokrasinin yalnızca yozlaşması değil yıkılması için her çareye başvurdu, kendi siyasal varlığının da demokrasinin sürmesine bağlı olduğunu unutarak. Hedefi, bir ordu müdahalesiyle Allende'yi devirmekti. Ona göre, Ordu ülkeyi Allende ve solculardan temizledikten sonra kışlasına geri çekilecek, ilk seçimlerde de o başa geçecekti yeniden.

Bu nedenle, Frei yalnızca Allende'nin diyalog çağrılarını, uzlaşma girişimlerini, ulusal koalisyon önerilerini geri çevirmekle kalmadı, aynı zamanda hükümeti yıpratmak ve darbeye zemin hazırlamak için Parlamentoda her çeşit engellemeye başvurdu, hükümeti «gayrimeşru» ilan etti, faşist teröristleri korudu.

Frei, askerlerin orta sınıflara dayanmadan, bir toplumsal tabanı olmadan ülkeyi yönetemeyeceğini ve sonunda siyaseti beceremeyecekleri için de kendisi gibi politikacılara görevi devredeceklerine inanmıştı. Onun hesabına göre, Şili ordusunun siyasal ihtirasları yoktu ve sol'u ezip düzeni sağladıktan sonra kışlasına geri çekilecekti ve meydan yeniden ona kalacaktı. Üstelik, ABD'nin de kendisinin liderliğinde bir sivil hükümeti yeğleyeceğini sanıyordu.

Ama Frei'nin evdeki hesabı çarşıya uymadı. Ordu, yalnızca sol'u ezip eski düzeni geri getirmekle yetinmedi. Bütün partiler kapatıldı. Parlamento feshedildi, üniversitelere subaylar atandı, basın yayın organlarına el kondu. Bankalar, fabrikalar, madenler, çiftlikler yerli ve yabancı özel sektöre devredilirken, Şikago Üniversitesi mezunu teknokratlara ülke ekonomisinin yönetimi verildi. Ordu, ülkeyi politikacısız yönetmeye kararlıydı. Frei, sol'un Şili'de güçlenmesini, toplumsal uyanışı önleyememiş, Amerikan çıkarlarını koruyamamıştı. Artık, kullanıldıktan sonra bir kenara atılabilirdi.

Darbeden sonra küskün ve kızgın, köşesine çekilmek zorunda kaldı. Meydanlar ona kalmamıştı ve onun darbesi sonuç vermemişti. Demokrasiye ihanetinin bedelini bugün o da ödüyor. Kendi politik mezarını yine kendisine kazdıranlar artık onu arayıp sormuyorlar bile. Çünkü, görevini bitirmişti.

(Cumhuriyet, 11 Eylül 1981)

«İLERİ PİYADE EĞİTİMİ» VE DEMOKRASİ

Geçtiğimiz yıl içinde El Salvador'daki yoğun terör olaylarında onbeşbin insan yaşamını yitirdi. Bu korkunç sayı, uluslararası terör planının El Salvador'da hangi boyutlarda uygulandığını göstermeye yetiyor. Senaryo, tek bir elden çıkmışcasına, El Salvador'da da, kaba çizgileriyle, terörizmin kurbanı öteki ülkelerle büyük benzerlikler gösteriyor. Bir yanda, terörizme bulaşmamış, demokrasi ve eşitlik isteyen bir sol muhalefet var El Salvador'da.

Öte yanda da, gerillalar bulunuyor. Karşılarında ise, düzen safında tüm halka karşı savaş açmış olan faşistler var. Devlet ise, terörün tam ortasında. Devlet terörü iki biçimde işliyor El Salvador'da: Birincisi, devlet kolluk kuvvetleri eliyle işlenen cinayetler, muhalefeti sindirme operasyonları. İkincisi devlete yardımcı olan, düzeni korumak üzere silahlanmış, devlet desteğindeki faşist komandolar.

* * *

Tarafsız gözlemcilere göre, el Salvador'da işlenen 15 bin cinayetin çok büyük bir bölümünün sorumluları, devletin kolluk kuvvetleriyle, onların yardımcıları faşist komandolar. Bu arada büyük bir ekonomik bunalım, korkunç bir adaletsizlik, bu baskı ve terörle bütünleşerek, El Salvador halkını pençesinde inletiyor.

* * *

Birçok ülke, ve bu arada, Fransa ve Meksika, sol muhalefeti ve iki kurtuluş örgütünü de içeren bir diyalogun,

sorunların çözümü için gerekli olduğunu belirtiyorlar. El Salvador'da sağlıklı bir demokratik yaşama geçiş için, böyle bir ulusal uzlaşı ortamının önkoşul olduğu açık. Demokrasinin ve El Salvador halkının dostları da bunu öneriyorlar.

Buna karşılık, Amerikan yönetimi ise, El Salvador'da genel seçim yapılmasını istiyor ve böylece demokrasiye geçiş sürecinin tamamlanmış olacağını öne sürüyor. Böyle olunca, seçim ve demokrasi takviminin belirlenmesiyle ağır sorunların çözümü özdeşleştirilmiş oluyor. Tarafsız gözlemcilerse, bugünkü ortamda El Salvador'da özgür seçimlerin yapılabilmesinin olanaksız olduğunu ve böyle bir seçim sonucu Amerika'nın istediği «*istikrar*»ın da gerçekleşemeyeceğini vurguluyor. Hatta, hükümet çevreleri bile, öldürülmek korkusu içinde olan ve devlet güçlerine güven duymayan seçmenlerin oy sandığına gidemeyeceklerini, aday olan solcuların faşist komandolarca toplu biçimde katledilebileceklerini söylemekten kaçınmıyorlar. Aslında, El Salvador'da sorun, seçim tarihinin belirlenmesi değil, demokrasinin niteliği ve gerçek demokrasiye geçiş ortamının yaratılması, özgür katılımın herkese sağlanması. Bu açıdan, ABD'nin amacının bu ülkede demokrasi değil, hükümete ve sağcı güçlere «*Meşruiyyet*» kazandırmak, «*istikrar*» sağlamak olduğu belli. Seçimler ise, gözleri boyamak açısından gerekli görülen bir araç.

* * *

Bu arada, ABD'nin, El Salvador'da terörün bir tarafı olan devlet ve hükümeti desteklemeyi sürdüreceğini, insan haklarının ihlaliyle ilgilenmediğini gösteren gelişmeler de iyice açığa çıkmaktadır. Bu göstergelerin bir parçası olarak, ABD'nin bin kişilik bir El Salvador Alayı'nı «*eğiteceği*» açıklanmıştır. 60 kişilik bir grup ABD'ye varmış ve Amerikan ordusunun meşhur «*Yeşil Bereliler*» karargahının John F. Kennedy Merkezinde «*eğitim*»lerine başlamışlardır. Bir Pentagon sözcüsü ise, insan mantığıyla alay edercesi-

ne, bu askerlere «*kontr-gerilla taktikleri ve gerilla savaşı*» öğretilmeyeceğini, bunların yalnızca Amerikan askerleri gibi, «*ileri piyade eğitimi*» göreceklerini söylemiştir. Bu «*ileri piyade eğitimi*»nin El Salvador halkından başka, hangi «*Düşman*»a karşı işe yarayacağının beklendiğini ise sözcü belirtmemiştir.

Kim bilir, belki de, ABD'de öğrendikleriyle bu askerler seçim sandıklarının güvenliğini ve Amerika'nın o pek sevdiği «*istikrar*»ı sağlayacaklardır ülkelerine geri döndüklerinde. Buna ek olarak, 25 Ocak'tan başlayarak, 600 El Salvador'lu subay adayının da Amerika'da eğitileceği açıklanmıştır. Bildirildiğine göre, ilk kez, bir yabancı ordu «*Alayı*»nın tümü «*Amerikan tezgahı*»ndan geçirilmiş olacaktır.

* * *

El Salvador'da terör, sömürü, sefalet kol geziyor. Dünyanın her yerinde insan vicdanını yaralaan bu duruma, ABD, «*İleri piyade eğitim*» ve «*istikrar takvimleri*» ile «*çözüm*» bulmaya çalışıyor. Ne yazık! Reagan yönetiminin elinde «*demokrasi*» «*seçim takvimi*»ne ve «*ileri piyade eğitimi*» ne indirgeniyor. Ve «*istikrar*» uğruna ne demokrasi umutları batıyor.

(Arayış, 25 Ocak 1982)

SİLAHSIZLANMA VE GELİŞME

Dünyada bugün silâhlanmak için yılda yaklaşık 450 milyar dolar harcanmaktadır. Bu tutar, tüm dünyada eğitim ya da sağlık hizmetleri için ayrılan fonlardan büyük olduğu gibi, dünya nüfusunun yarısından çoğunu oluşturan yoksul ulusların toplam üretim ve gelirine de eşittir. Doğal olarak, silâhlanma yarışında harcanan milyarlar, toplumsal gereklerin karşılanmasından, refahın yaygınlaştırılmasmdan kısılmış oluyor ve silâhlanma harcamaları her yıl daha da artıyor. Örneğin, bu harcamalar son onbeş yılda yaklaşık 150 milyar dolarlık bir artış göstermiştir.

Ayrıca, insanlığın tükenmekte olan doğal zenginlikleri de silâhlanma yarışında büyük oranlarda heba edilmektedir. Petrolün, boksitin, bakırın ve daha nice zenginliğin önemli bölümleri silâh sanayiinde kullanılmaktadır. Doğanın insanlığa armağanı nükleer enerji de, büyük ölçüde, insancıl amaçlar yerine bomba yapımında «değerlendirilmektedir.»

İnsan beyni ve yetişmiş insan gücü de silâhlanma yarışı için seferber edilmektedir. Bugün, yarım milyon bilim adamı, mühendis (ki bunlar tüm toplamın yarısını oluşturmaktadırlar) askerî amaçlar için alınteri dökmektedirler. Dünyada yaklaşık 60 milyon insan silâh sanayii ile ilgili alanlarda çalışmaktadır.

Bu kadar para, hammadde ve emek gücü toplum ve insan yararına kullanılabilseydi, herhalde çok daha mutlu bir dünya yaratılabilir, insanlığın önündeki birçok soruna çözüm bulunabilirdi. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü çiçek has-

talığını yalnızca 83 milyon dolar harcayarak yeryüzünden silmiştir. Oysa, bugün bu parayla tek bir stratejik bombardıman uçağı bile yapmak olanaksızdır. Daha «ucuz» olan bir jet uçağının parasıyla, 40.000 köyde eczane açılabilir. Yine tek bir bombardıman uçağının parasıyla 50.000 traktör, ya da 15000 biçerdöğer üretilebilirdi. Aynı parayla, tam donanımlı 100 yataklı 75 hastane kurulabilirdi.

Silahlanma Yarışı ve Gelişmişlik

Silâh harcamalarının dörtte üçüne yakın bir bölümünü gelişmiş ülkeler yapıyor. Gelişmiş ülkeler, aynı zamanda, silâh yapım tekelini ellerinde bulundurduklarından, silâh satarak milyarlarca dolar da kazanıyorlar. Buna karşılık, gelişme yolundaki ülkelerin silâh harcamaları gün geçtikçe artıyor ve bu, onların yoksulluk zincirini kırma uğraşları karşısında en büyük engellerden birini oluşturuyor. Ayrıca, bu ülkeler silâhlanma yarışının kısır döngüsü içinde gelişmiş ülkelere daha da bağımlılaşıyorlar.

1976 yılında gelişme yolundaki ülkelerin hükümetleri tüm harcamalarının ancak yüzde 5'ini sağlık, yüzde 14'ünü eğitim hizmetlerine ayırırken, silâhlanma giderleri toplam harcamalarımn yüzde 33'ünü yutmaktaydı. Bugün birçok yoksul ülke, yurttaşlarının en temel gereksinmelerini karşılayamazken, silâhlanmak için büyük harcamalar yapmakta, bu uğurda milyarlarca doları döviz olarak gelişmiş ülkelere ödemek zorunda kalmaktadırlar. Başlarına binlerce çorap örülmüş yoksul uluslar, silâh tekellerinin pençesinde, boğazlarından keserek milyarlar harcıyorlar. Bu durumda, silâhlanma yarışı, kaynakların ekonomik gelişme yolunda kullanılmasını engellemekte, dünyadaki gelir farklılıklarını, bağımlılıkları ve yapısal dengesizlikleri daha da arttırmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için olduğu kadar, yoksulluktan kurtulmak ve uluslararasındaki gelir farklılıklarını ortadan kaldırmak için de, silâhsızlanma gerekli olmaktadır. Bu açıdan, silahsızlanma, gelişme sorunlarından soyutlanamaz.

YUED Ve Silahsızlanma

Silâhsızlanma, gelişme sorunlarının çözümü için gerekli olurken, silâhsızlanmayı gerçekleştirmenin yolu da uluslararası toplumu demokratikleştirmekten geçer. Çünkü, barışın, uluslararası işbirliğinin ve silâhsızlanma çabalarının gerçek savunucuları, savaşın ve silâhlanma yarışının asıl yükünü ve acılarını çeken halk yığınlarıdır. Bu nedenle, uluslararası toplumun demokratikleşmesi, kitlelerin söz hakkının kesin olarak sağlanması, barış ve silâhsızlanma için bir önkoşuldur. Kitleler, kendi yazgılarını belirleyebilme olanağına kavuştukları oranda, çıkar çevrelerinin ve silâh tekellerinin silâhlanma yarışını sürdürme olanakları azalır.

Uluslararası toplumun demokratik olabilmesi için yoksul ulusların gelişme sorunlarının çözümü ve ulusların eşitliği gerekir. Bu açıdan da, silâhsızlanma ile gelişme birlikte düşünülmelidir. Bu nedenle, uluslararası sistemin demokratikleşmesinin en önemli aşamasını oluşturabilecek *«Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen»* (YUED) ve silâhsızlanma çabaları bir bütünün ayrılmaz parçalarını oluştururlar.

Ne Yapılabilir?

Bu gerçeği kavrayan gelişme yolundaki ülkelerin çabalarıyla, Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde bu iki süreç arasında bünyesel bağlar kurmak için çalışmalara başlamış bulunuyor. Bu arada, Sosyalist Enternasyonal'in Silahsızlanma Çalışma Grubu'nun II.II.1980 tarihli raporunda bu konuda şöyle denilmiştir:

«Özellikle en az gelişmiş ülkelerde kaynakları askerî amaçlardan toplumsal ve ekonomik gelişmeye kaydıracak çeşitli projeleri finanse etmek için özel bir uluslararası fon kurulmalıdır. Bu fona esas katkı ana silâh üreticilerinden en büyük ordular besleyen ülkelerden gelmelidir.»

Şimdi gerekli olan, silâhsızlanma ile gelişme ve YUED arasındaki bağı içeren kapsamlı bir planın hazırlanması ve yürürlüğe konulmasıdır.

Böyle bir planın dört temel amacı olmak gerekir:

— silâhlanmaya ve silâh ticaretine bir tür uluslararası vergi koymak;

— silâhsızlanmayı özendirmek;

— gelişmiş ülkelerden yoksullara yeni bir kaynak transferi gerçekleştirmek

— silâhsızlanmadan elde edilecek kaynakları yoksul ülkelerin gelişmeleri yolunda kullanmak.

Brandt Komisyonu hazırlamış olduğu raporda gelişme amaçları için askerî harcamalara ve silâh dışsatımına bir uluslararası vergi konmasını önermektedir. Böyle bir vergi ile yeni bir gelişme yardımı fonu kurulabilir. Bu vergi ve fon şöyle oluşturulabilir:

— silâh satışlarından elde edilecek kârın bir bölümü her yıl fona aktarılabilir.

— askerî araştırma ve geliştirme harcamalarının belirli bir yüzdesine tekabül eden bir miktar her yıl fona aktarılabilir:

— gelişmiş ülkelerin askeri bütçelerinde öngörecekleri artış oranında bir miktar fona yatırılabilir;

— askerî harcamalardan yapılacak indirimlerden elde edilebilecek maddî olanakların bir bölümü de yine fona aktarılabilir.

Fonun silâhsızlanmayı özendirecek ve gelişme yardımlarına dönüşecek bir biçimde kullanılabilmesi içinse şu önlemler düşünülebilir:

— her gelişme yolundaki ülkenin fonda bir çekme hakkı bulunur;

— gelişmekte olan ülkelerin askerî harcamaları ne kadar yüksekse, fondan alabilecekleri yardım o kadar düşük tutulur;

— askerî bütçelerinde indirim yapan ülkelerin çekme hakları artırılır;

— askerî endüstrilerin sivil kullanıma geçişine ilişkin masraflar fondan karşılanır;

— fon, Birleşmiş Milletler çerçevesinde kurulacak Gelişme İçin Silâhsızlanma Ajansı tarafından işletilir.

Yeni Bir Güvenlik Kavramı

Çağımızda uluslararası barış ve güvenlik iki olgu nedeniyle tehdit altındadır. Bu iki olgu, silahlanma yarışı ve yoksulluktur. Silâhlanma harcamaları denetlenmeden ve hakça bir uluslararası ekonomik düzen kurulmadan barış, düzen ve dirlik gerçekleştirilemez. Bu nedenle, silâhsızlanmaya, gelişmeye ve uluslararası işbirliğine dayalı yeni bir güvenlik kavramı oluşturmak insanlığın kaçınılmaz bir görevi olmaktadır.

(Arayış, 4 Nisan 1981)

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE KALKINMA

Türkiye'nin uluslararası örgütlerle ilişkileri sık sık tartışılan bir olgu oldu son yıllarda. Örneğin, bir Kıbrıs sorunu ile birlikte Birleşmiş Milletler Örgütü kamuoyu ve iktidarların önüne çıkmakta, askeri ve siyasi sorunlarla birlikte de NATO ya da AET üyeliği tartışmalara konu olmakta. Güncel bir örnek vermek gerekirse, vize dalgası ile birlikte Avrupa Konseyi hariciyemizin son ağlama duvarına dönüşmekte. Ve nihayet, her zaman ve devalüasyonla birlikte boynu bükük toplumun önüne bir IMF canavarı dikilmekte, Schmidt'in deyimiyle *«Dipsiz kuyu»* için her kredi gereksiniminde yine şu ya da bu uluslararası örgütün kapısı çalınmakta. Artık Turgut Özal'ı televizyonda gören her Türk vatandaşı aynı anda ister istemez Dünya Bankası'nı da anımsıyor. Kuşkusuz, 25 Ocak modelinin doğal sonucu olarak IMF, Dünya Bankası gibi örgütlerle daha bir süre içiçe yaşayacağız. Dolayısıyla, uluslararası örgütlerle olan ilişkilerimizi sağlıklı bir biçimde değerlendirmek zorundayız.

Uluslararası örgütlerin ortaya çıkışı dünya tarihinin yönünü ve uluslararası ilişkilerin temel niteliğini değiştiren iki büyük devrimden kaynaklanmıştır.

Bunlardan birincisi Sanayi Devrimi'dir. Kapitalist oluşumdan kaynaklanan Sanayi Devrimi'nin temel özelliklerinden biri dünyayı tek bir ekonomik birime dönüştürmesidir. Bu devrimle birlikte her türlü siyasi, askeri ve hatta coğrafi sınır ya da engel ekonomik yapının doğasına aykırı birer tehlike olmuş, ulusal sınırlar sistemin gelişmesi için dar gelmeye başlamıştır. Ülke, smır ya da milliyet tanıma-

yan sermaye, yatırım - büyüme - kâr üçlüsünün peşinden koşarken, Sanayi Devrimi'nin sağladığı korkunç itici güçle önüne gelen her ulusal ve uluslararası sınırı yoketmeye yönelik bir toplumsal âfete dönüşmüştür.

Fransız Devrimi

Sözünü ettiğimiz ikinci büyük devrim ise Fransız Devrimi'dir. Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi'nin tam aksi yönünde bir gelişme olmuş, milliyetçilik bayrağı altında ulusal birimler oluşmuştur. Bir başka deyişle, Fransız Devrimi ulusal irade kavramıyla, milliyetçilik anlayışıyla, ulusal gelişme amacıyla ve nihayet o yüce eşitlik ilkesi ile ulusal toplumu koruyup yüceltmeye yönelik ulusal sınırlar, yerel yasalar, gümrük duvarları gibi uluslararası sermayece aşılması, Sanayi Devrimi'nce yıkılması gereken bir dizi engel yaratmıştır. Bu açıdan bakıldığında, belli bir ekonomik sistemden kaynaklanan sermayenin enternasyonalizmi ile ulusal oluşumun milliyetçiliği, yani Sanayi Devrimi ile Fransız Devrimi birlikte insanlık tarihinin büyük ama çelişkili bir aşamasını simgelerler.

Bir yandan Sanayi Devrimi ile tek bir ekonomik bütün haline gelen dünyada birçok düzenlemenin yerel ya da ulusal kısıtlamalardan kurtulunmak için uluslararası düzeyde yapılması gereği, öteyandan Fransız Devrimi ile egemen ulusal devletlere bölünen bir siyasal sistem, yepyeni sentezleri gerektirmekteydi. Sorun, bu iki büyük devrimin çelişkili ve gereksinmelerini yani meta'nın, sermayenin, insanın, fikirlerin serbest dolaşımı ile devlet denetimini bağdaştıracak çözümleri bulmaktı.

İşte uluslararası kuruluşlar ulusal devlete dayanan ama onun dışında bir örgütlenme tipi olarak, böyle bir dönemeç noktasında, çözüm olarak ortaya çıktılar. Güzel bir örnek dünyanın ilk uluslararası örgütlerinden Uluslararası Posta Birliği'dir. Sanayi Devrimi haberleşmenin dünya çapında çabuk, engelsiz ve tehlikesiz yapılmasını gerekli ve olanaklı kılmakta, bu da uluslararası bir düzenlemeyi gerektirmek-

teydi. Fransız Devrimi ise ulusal devletlerin ulaşımın, haberleşmenin, ülkeye giren ve çıkan herşeyin ulusal merkezi otorite tarafından denetlenmesini gerektirmekteydi. Uluslararası Posta Birliği, ulusal devlet dışı, uluslararası bir kuruluş olarak dünya ulaştırma hizmetlerinin düzenlenmesi yetkisini alarak Sanayi Devrimi'nin getirdiği bir gereksinmeye yanıt veriyor, yapısını ve karar alma mekanizmasını ise üyeleri olan ulusal devletlere dayandırarak da Fransız Devrimi'nin getirdiği siyasal yapı ile uyum sağlamış oluyordu. Dolayısıyla denebilir ki, uluslararası örgütler esas itibarıyle Sanayi Devrimi'nin birer ürünüdürler, bu devrimin gerektirdiği düzenlemelerdir. Bununla birlikte, Fransız Devrimi ile de bağdaşırlar, yapılarında milliyetçilik ilkesini de taşırlar. Bu örgütlerin ulusal devletlerden oluşması, üyelerin egemenliği temeline oturtulmaları ve eşit oy ilkesine dayanmaları hep milliyetçiliğin, Fransız Devrimi'nin birer gereğidir. Dolayısıyla, uluslararası örgütler her iki devrime de yapılarında, işlevlerinde ödünler vermişler ve bu iki devrimin ilkelerinin uzlaştırılması sonucunda oluşmuşlardır. Uluslararası örgütlerin önemli bir bölümü bugün de aynı temel işlev ve yapılarını korumaktadırlar.

Ayrıcalıklı Örgütler

Bununla birlikte günümüzde bazı uluslararası örgütlerin bu ikili yapı ve uzlaşmadan ayrı kabul edilmeleri gerekir. Bu tür örgütlerin yapılarına Fransız Devrimi'nin ve milliyetçiliğin ilkeleri yansıtılmamıştır. Bunlar sistemin siyasal yanını dışlayan, buna karşılık ekonomik ilkeleri doğrultusunda işleyen kuruluşlardır. Dolayısıyla, bu tür örgütlerde Fransız Devrimi'nin egemen eşitlik yasasından kaynaklanan eşit oy ilkesi geçerli değildir. Bunun yerine, yapıda, işlevde ve karar alma mekanizmasında hakim olan ekonominin doğal yasalarıdır, yani başat güç sermayedir. Bu tür örgütlerde, yapılarının doğal gereği olarak oy erkinin arkasında egemen eşitlik ilkesi değil, para gücü bulunur. Teknik olarak «*Ağırlıklı oy*» denen bu mekanizmaya göre.

parası çok olanın yoksula göre daha çok oy hakkı vardır. Aslolan, sistemin milliyetçi bölümü değil, sermaye dağılımı yani ekonomik özüdür. Örneğin, IMF'de her üyeye 250 birimlik bir giriş oy hakkı tanınmış, ama bunun dışında her 100.000 dolar için parayı yatıran ülkeye bir fazla oy hakkı tanınmıştır. Üstelik, karar alma mekanizmasında yüzde 80-85 gibi bir oy çoğunluğu koşulu da getirince, bu örgütte zengin ülkelerin desteği olmadan bir karar alınabilmesi kesinlikle olanaksızlaştırılmıştır.

Bu tür örgütler içinde Enerji Ajansı, IMF gibi Türkiye'nin de üyesi olduğu kuruluşlar var. Bu örgütlerle ilişkilerimizi gerçekçi bir yaklaşımla sürdürebilmek ancak tarihsel bir perspektifle olmalıdır.

Özkaynaklarla Kalkınma

Her ne kadar sözü edilen uluslararası kuruluşların gerçek niteliği bilindiğinde anlamsız gibi görünse de, yine de ülkemiz açısından irdelenmesi gereken soru, sistemin bu tür öz örgütlerine dayalı bir kalkınma modelinin başarı şansı olup olmadığıdır. Aynı ekonomik kökenden kaynaklanan ulusal ve uluslararası banka ve kredi kurumlarının amaçlarıyla işlevleri de benzerlik gösterir. Örneğin, ulusal düzeyde sık sık karşımıza çıkan «*Paraçek*»ler, «*Akçek*»ler, «*Maviçek*»ler, her isteyene değil, belirli bir para gücüne sahip olanlara sunulan hizmetlerdir. Ve nihayet banka-kredi kurumlarının işleyiş biçimleri de ekonomiyi denetleyenler tarafından sistemin gereklerine göre biçimlendirilir. Burada dikkate alman da bireysel değil, sistemsel gereksinmelerdir. Aynı biçimde örneğin IMF'nin Özel Çekme Hakları da IMF'nin kuruluş amaçlarına uygun olarak uluslararası para sisteminin güçlenmesi ve daha iyi işlemesi için harekete geçilir, yoksa tek tek ülkeler kalkınsın, zenginleşsin diye değil.

Yoksullar, küçük çiftçi ve zenaatkârlar ulusal kredi kurumlarından ancak küçük işletmeleri için ufak çapta borç bulabilirler. Merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslarara-

sı sistemin benzer kuruluşları çok daha tutucu bir bankacılık ve maliye anlayışına sahiptirler. Olsa olsa yoksul uluslara daha iyi pazar olma olanakları için kredi verirler. Yanlış anımsamıyorsam, uzunca bir süredir bu kuruluşları denetleyen zengin ülkeler de Türkiye'ye Avrupa'nın manavı, sütçüsü olmayı öğütleyip duruyorlar. Bu tür amaçlar için onların uluslararası örgütlerinden kredi bulmak ülkemiz açısından da olanaklıdır. Bundan fazlasını istemek boş hayaldir ve üstelik beraberinde bir de bedel getirir. Bu bedel, güçlünün ve zenginin egemen olduğu, bu uluslararası sistemde çok ağırdır ve sonunda gelir, ülkenin geleceğine, ulusal bağımsızlığa kadar dayamr.

Türk ulusu ekonomik kalkınmasını kendi öz kaynaklarına, öz gücüne ve toplumsal özverisine dayandırmak zorundadır. Bu ulus zoru çok başarmıştır. Bu kez de başarır.

(Dünya, 17 Kasım 1980)

BİR KİTAP, BİR DANIŞMAN, BİR YÖNETİM

«Açıkça yıkıcı bir kitap...» (yayımcının kapak arkası notundan).
«(Makyavelli'nin) Prens adlı kitabında bulunabilecek herşeyden daha tahripkar...» (The Times Literary Supplement).
«Rahatlıkla yeraltı dünyasının en çok satan kitabı olabilir...» (Time dergisi).

Bu satırlar Edward Luttwak'ın «Hükümet Darbesi: Pratik Bir Elkitabı» (Coup d'Etat: A Practical Handbook, Penguin Books, 1969.) başlıklı kitabı üzerinde yazılanların en hafifleri. Yazıldığı yılda büyük gürültüler koparan bu kitap, eski olmasına karşın, yeniden güncellik kazanmış durumda. Çünkü, Londra'da yayınlanan SOUTH dergisinin Aralık 1980'de çıkan üçüncü sayısında Edward Luttwak'dan «Orta Doğu Uzmanı» olarak sözediliyor. Dolayısıyla, bu kitabı ve bu yeni danışmanın düşüncelerini bilmek, Reagan'ın dış politikası ve ilerdeki olası gelişmeler hakkında da ilginç ipuçları verecektir.

Reagan'ın Orta Doğu ve hükümet darbeleri konusunda uzmanlaşmış danışmanı Luttwak, kitabını, önsözünde şöyle tanıtıyor, okuyana ürküntü veren bir serinkanlılıkla: «Bu bir elkitabıdır... Kitap, bir yemek kitabına benzetilebilir, şöyle ki, gerekli istek ve malzemeye sahip herhangi bir kişiye kendi darbesini yapma olanağını verir; gerekli olan yalnızca kuralların bilinmesidir.» Bunlar, darbe uzmanı danışmanın kısa önsözünde yazdıkları. Sinirleri sağlam olanlar için artık kitabın ana bölümlerine geçebiliriz.

Luttwak, kitabının ilk bölümünde hükümet darbesini «emir-komuta zinciri dışında, küçük bir grubun, meşru hükümeti devirerek iktidarı ele geçirmesi» olarak tanımlıyor. Yazara göre, çağdaş devletin sürekli görevlileri olan bürokratlarla siyasetçiler arasındaki bağ kopartılıp, devletin görevlileri hükümet denetiminden çıkartılabilirse hükümet darbesi de gerçekleşmiş olur, çünkü bürokrasiyi denetleyen ve harekete geçiren lövyeleri ele geçirmek, devleti de ele geçirmek demektir.

Hedef «Tayini»

Kitabın ikinci bölümü «Bir Hükümet Darbesi Ne Zaman Olanaklıdır?» başlığını taşıyor. Bu bölümün hemen girişinde, yazar, darbeciler için, kendi deyimiyle «iyi hedefler»i saptıyor ve şöyle yazıyor:

«1945'den bu yana sömürgeciliğin tasfiyesi bağımsız devletlerin sayısını iki katından fazla artırdı. Böylece, bize açılan fırsatlarda sevindirici bir biçimde artmış oldu. Bununla birlikte, her ülkenin bizim için iyi hedef olmadığını da bilmeliyiz. Bizi, örneğin İngiltere'de bir darbe yapmaktan alakoyacak birşey yoktur, ama herhalde çok kısa bir süreden fazla iktidarda kalamayız. Kamuoyu ve bürokrasi, iktidarın niteliği ve yasal temeli konusunda temel bir anlayışa sahiptirler ve meşru liderliği geri getirmek için karşı tavır alırlar. Bu karşı tavır, darbenin ilk başarısını anlamsızlaştırır ve darbe öncesi hükümet popüler olması ve «yeni yüzler» çekici gelse bile bu karşı tavır yine de alınır. Karşı tavır şu gerçekten kaynaklanır: Toplumun önemli bir bölümünün siyasal yaşamla etkin bir ilgisi vardır ve siyasal yaşama katılırlar. Bu, iktidar erkinin meşru bir kaynaktan doğduğunun kabulu anlamına gelir ve eskileri desteklemek için hiç bir nedeni olamayanların bile meşruiyet ilkesine sahip çıkmak için birçok gerekçeleri vardır.»

Dolayısıyla, darbe uzmanı yazar-danışman darbeciler için «İyi hedef» olarak Üçüncü Dünya Ülkelerini gösteriyor. Ama, gelişmiş ülkelerden de vazgeçmiyor ve belirli koşullar altında buralarda da hükümet darbesi yapılabileceğini ekliyor. Yazar bu geçici koşulları şöyle sıralıyor:

«a) Geniş bir işsizlik ya da hızlı enflasyonla birlikte ciddi ve sürekli bir ekonomik bunalım;

b) Uzun ve başarısız bir savaş, önemli bir askeri ya da diplomatik yenilgi;

c) Çok partili bir sistem içinde müzmin istikrarsızlık.»

Yazara göre, darbe için herzaman «iyi hedef» olan ülkelerin ise şu ortak özellikleri vardır:

1 — Ekonomik gerilik: «Hedef ülkenin toplumsal ve ekonomik koşulları siyasal katılmayı nüfusun çok küçük bir bölümünün tekelinde tutacak biçimde olması gerekir.»

Yazar, azgelişmiş ülkelerle ilgili, özet olarak, aşağıdaki gözlemlerde bulunuyor:

Kırsal kesimde yaşayan köylü, toplumdan, dış dünyadan kopuktur, yoksulluk ve sefalet içinde yaşar. Devlet onun için çok uzaktır. Şehirlerde yaşayanlar da genellikle bilgisiz ve siyasal açıdan pasiftirler. Siyasal liderlerle ilişkileri tek yönlüdür. Bürokrasi ise onları yönetir, vergi toplar, askere alır, karşılığındaysa pek az şey verir. Haksızlığa, eşitsizliğe karşı gizli bir nefret vardır ama bunun ötesinde devlet gücü karşısında insanlar çaresiz ve ilgisizdir. Bürokrasinin ya da hükümetin günlük işleri sorulanmaz ve eleştirilmez. Emirlere ya uyulur ya da bunlar savsaklanır. Dolayısıyla, bütün siyasal güç, güvenli, eğitimli, karnı tok sırtı pek seçkin bir grubun elindedir.

İşte yazara göre, böyle azgelişmiş ülkeler darbe için olgundur. Çünkü, halk için, seçkinler arasından şu ya da bu grubun iktidarı ele geçirmesi pek önemli değildir.

2 — Siyasal bağımsızlık: «Hedef ülke önemli ölçüde bağımsız olmalı ve yabancı ülkelerin iç siyasal yaşamdaki etkileri göreceli olarak sınırlı olmalıdır.»

Yazar, «iyi hedef» durumundaki ülkelerin genellikle bağımlı olduklarını bildiğinden, bu durumdakiler için, örneğin o ülkede bir büyük yabancı gücün askeri ya da sivil danışmanları varsa, o zaman darbecilerin büyük müttefikin önceden iznini almalarını salık veriyor.

3 — Organik bütünlük: «Hedef ülkenin tek bir sayısal merkezi olmalıdır. Şayet birden fazla merkez varsa, bunlar ayırdedilebilir ve etnik değil de siyasal özellikler çevresinde bütünleşmiş olmalıdır.»

Nereden Başlamalı?

Hedef ülkeleri ve darbenin ön koşullarını böylece saptayan sayın danışman, kitabının üçüncü bölümünü «Hükümet Darbesinin Stratejisi» ne ayırmış. Bu bölümde genel stratejiyle ilgili olarak yazar, özetle, şöyle diyor: «Amacımız sistem içinde siyasal gücü elde etmek olduğuna göre biz, devrimin yoketmek istediği statükocu güçlere dayanmak zorundayız. Şayet onların bir bölümüne biz de karşıysak, onlarla hesaplaşmayı sonraya bırakacağız. Stratejimizin iki ana ilkesi olmalıdır. Birincisi, hızlı hareket etmeliyiz. İkincisi, bize karşı çıkması olası güçleri pasifize etmek için siyasal rengimizi belli etmemeliyiz. Gücümüzü oluşturacak kişileri elde etmek için genellikle tek kaynak vardır; gerçi, «Kanun ve Nizam» koruyucusu olarak ortaya çıkan partilere bağlı silahlı örgütlerden yararlanmak düşünülebilir ama bu, para ve eylem özgürlüğü gerektirir ki yasal güçleri kullanmak daha kolaydır! Bu arada başka güçler de ihmal edilmemelidir. Örneğin, halkın gereksinmelerini günlük olarak temin ettiği yoksul ülkelerde esnaf kepenk kapatarak hükümet üzerinde büyük baskılar oluşturabilir. Güçlü bir sendikada grevlerle hükümetin otoritesini sarsabilir. Dolayısıyla, yeni hükümeti kurunca bu güçleri kesinlikle pasifize etmeliyiz.»

Yazar, daha sonra, darbenin herhangi bir siyasal akımla özdeşleştirilmemesi gerektiğini yazıyor. Burada «duruma göre bir taktik hazırlanır» diyor ve örnek olarak Latin Amerika'da «ulusal kalkınma»dan, «siyasetçilerin yarattığı pisliği temizlemek»den, ya da daha önceki iktidar bir darbeyle başa geçmişse, «normal siyasal yaşamı geri getirmek» ten söz edilebileceğini yazıyor.

Sıra Planda

Kitabın dördüncü bölümü «Hükümet Darbesinin Planlanması» başlığı altında yazılmış. Burada da sayın danışman tüm ayrıntılarıyla, harita, şema, liste ve grafiklerle darbe planının nasıl yapılması gerektiğini öğretiyor. Bu arada, siyasal partilerin, hükümet üyelerinin, önemli kişilerin, basının, sendikaların ve dinsel örgütlerin nasıl pasifize edileceğini, yol kavşaklarının, ana trafik noktalarının, hava alanları ve ulaştırma istasyonlarının ve kamu binalarının nasıl ele geçirileceğini anlatıyor.

Biraz Da Muhalefet Gerek

Yazar, bir de bazı siyasal güçlerin pasifize edilmemesi gerektiğini öneriyor: «Bunlar genellikle aşırı olarak bilinen ve güçleri sınırlı olan gruplardır. Onlara belli bir eylem özgürlüğü vererek bize karşı çıkmalarını sağlarız. Onların muhalefeti bizim açımızdan iki olumlu sonuç doğurur:

a) Bizden çok onlardan korkan siyasal güçlerin desteğini kazanırız;

b) Bir ileri adım atarak öteki gruplarla da, onları önce sözünü ettiğimiz aşırı gruplarla berabermiş gibi gösterdikten sonra, savaşırız.»

Yazar bu bölümü özellikle güçlü sendikaların bulunduğu Fransa ve İtalya gibi ülkelerde ne yapılması gerektiğini yazarak bitiriyor. Doğal olarak da, sendikaların kapatılmasını ve sendika liderlerinin tutuklanmasını öneriyor.

Kitabın son bölümü ise darbenin uygulanışına ayrılmış...

Bu ibret verici kitabın yazarı şu anda dünyanın en güçlü devletlerinden birinin, niteliklerini iyi bildiğimiz Başkanının Danışmanıdır. Bu kitabı, bu kişiyi ve arkasındaki yönetimi iyi tanımak gerekir.

ADI: EDWARD LUTTWAK

GÖREVİ: REAGAN'IN DANIŞMANI

UZMANLIK ALANI: HÜKÜMET DARBESİ

UĞRAŞ ALANI: ORTA DOĞU VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA.

(Arayış, 5 Eylül 1981)

Kesim 3 : Ortadoğu Sorunları

İRAN'DAKİ DİNCİ MUHALEFET V6 MUHALEFET KÖKENİ...

İran'da çağdaş teknolojinin tüm gücü ve acımasızlığıyla desteklenen Şah'm baskı yönetimine karşı başlatılan direniş, çeşitli yanılgılara, çelişkili yorumlara neden oldu. Yapılan yorumlar, değerlendirmeler özgürlük savaşımının hiç de yabancısı olmayan çağımız insanının bile bazı olaylar karşısında duyduğu kuşkuları gözler önüne serdi.

Örneğin, Türkiye'de birkaç gün arayla yapılan yorumlarda, olaylara iki ayrı teşhis konuldu yaklaşımlardan birine göre, din adamlarının başlattığı devinim CIA kaynaklıydı. Öteki ise, İsviçre bankalarında KGB'nin din adamları için yatırdığı paralardan söz ediyordu.

Bu yazıdan amaç sözü edilen iddiaları yadsımak, hatta sorulamak değil. Para ve entrikanın kirli eli, ola ki, İran direnişinin aydınlığına da kara leke çalmıştır. Buna karşın İran olaylarının temel felsefesi ve anlamı gözardı edilmemelidir. Dinci muhalefetin belirleyici öğesi ve nesnel işlevinin ölçütü, CIA parası değil, hareketin ideolojik temelleridir. Nesnel sonucu ise, görkemli bir demokrasi ve özgürlük mücadelesidir. Resmî İran görüşü, direnişi, «komünistlerle yobazların önderliğinde bir gerici akım» biçiminde göstermek çabasındadır. Müslüman bir ülkede din adamlarının hep «yobaz» olduğu ve «gerici hareketler içinde yer aldığı» gibi temelsiz bir inanışı körüklemek isteyen Şah yönetimi, olayların niteliğini böylece saptırmaya çalışıyor.

Humeyni'ye göre...

Gerçekte ise, din adamları, ilerici muhalefet gelenekle-rini ve yüzyıllardır başını çektikleri özgürlük savaşlarını bu

kez yeni bağlaşıklarla sürdürmekten başka bir şey yapmıyorlar. Din adamlarının görüş ve amaçlarını açıklarken, yurt dışında sürgünde bulunan İranlı Şiî lider Humeynî «Şah'ın tarım ekonomisinin ülkeyi dış ülkelerin pazarı yapmak amacı güttüğünü, petrolden sağlanan paraların pahalı silahlara harcanmasını da ülke halkım doğal nimetlerden yararlanma olanağının çok gerisinde bıraktığını, taraftarlarının dikta rejimine karşı ve tümüyle özgürlükçü bir yönetimden yana olduklarını, bir gün iktidara geçerlerse, Şah'ın tüm servetini gereksinme duyanlara dağıtacaklarını» söylemektedir.

Böylesine bir tutumda olan İranlı din adamlarının özgürlük savaşlarının en ilginç örneği, hiç kuşkusuz, bu yüzyılın başında önderliğini yaptıkları devrimci anayasal harekettir.

1876 ve Sonrası

Kaçar Şahlarının İran'ı da, baskı ve sömürü açısından Pehlevî Şahlarının İran'ından pek farklı değildi. 1876 yılında Nasreddin Şah'ı öldürdüğü için asılan İranlı devrimci mahkemede şöyle diyordu: «Yıllardır adaletsizlik seli Şah'ın tüm yurttaşlarını sardı... Bir an için İran ülkesinden çıkın, Mezopotamya'da, Kafkasya'da, Aşkabad'da ve sınır komşusu Rusya'da, aziz vatanlarından diktatörlük ve baskı yüzünden kaçmış binlerce yoksul İranlı göreceksiniz. Baskı altındaki yoksul, tutsak, çaresiz insanlar, ağalar yüzlerce kadına sahip olabilsinler diye kendi öz karılarını boşamak zorunda bırakılıyorlar.»

Baskı ve terörün yanında İran, şahları tarafından yabancılara açılmış bir sömürü pazarıydı. 1890 yılında ünlü tütün ayrıcalığı (rejisi) bir İngiliz şirketine verilirken, Baron Julius de Reuter'e de bir devlet bankası kurma, para basma ve madenleri işletme hakkı tanınıyordu. 1900 yılında Muzaffereddin Şah kişisel harcamaları için Çarlık Rusyası'ndan aldığı borca karşılık İran'ın tüm gümrük gelirlerini bu ülkeye ipotek ediyor, gümrük vergilerinde Rusya'nın iznini al-

madan indirim yapmamayı üstleniyordu. Yine Saray'ın ve yandaşlarının küçük hesapları için bir İngiliz'e petrol ayrıcalığı veriliyor, ülkenin tüm zenginlikleri yabancı devletlerle ortak küçük bir azınlığın elinde israf ediliyordu. Koskoca kentler, makamlar, ünvanlar para ile alınıp satılır olmuş, ülkede genel bir yozlaşma yerleşmişti.

İşte bu dönemde İran halkının direnişini başlatan, başka ülkelerin tersine, aydınlar değil, Cemaleddin el-Afganî, Seyyid Tabatabaî, müctehid Seyyid Abdullah Bahbahanî, Mirza Malkhum Han gibi din adamları oldular. Örneğin, 1890 yılındaki tütün ayrıcalığını protesto eden müctehid Hacı Mirza Hasan, tütün ekimini ve kullanımını müminlere, keyif verici bir madde olduğu için değil, tütün İngiliz rejisinde olduğu için yasakladı.

Sonunda, din adamları, meşrutiyeti savunarak anayasal hareketi başlattılar. Bunu, çoğu Osmanlı ulemasının meşrutiyeti «İslâm'ın Sonu» olarak nitelediği bir dönemde yapıyorlardı. Yaparken de, o dönemin osmanlı aydınının tersine, halkla bütünleşiyor, camileri ve kütüphaneleri yığınları eğitmek için kullanıyorlardı. Kutsal Ruh, Kanun gibi mücadele gazeteleri çıkarıyor, Saray'a karşı yığınsal yürüyüşler düzenliyorlardı. Kısaca, anayasal hareket döneminde din adamları İran halkının çıkarlarının ve özgürlük akımının temsilcileri oldular.

Şiilik Açışından...

İran'daki dinci muhalefetin ideolojik kökenleri, İran Şiîliğinde aranmalıdır.

İslâm dini değişik etnik ve kültürel gruplara karşı gerçek bir hoşgörü gösterir. Hazreti Muhammed, son haccında, açıkça, «Arabın, Arap olmayana üstünlüğü yoktur» demiştir. Buna karşın oluşan Araplar arasındaki aşiret dayanışması (Asabiyye) ve Arap üstünlüğü düşüncesi, zamanla Arap olmayan müslümanlarda çok ulusluluk (Şubiyye) ilke-

sinin doğmasına yol açtı. İran bu ilkenin en çok kabul gördüğü ülkelerden biriydi. O dönemin koşulları içinde başka yerlerde horlanan Şiîlik, İran'da ulusal bilinçle birleşerek, ileride ulusçuluk akımıyla bağdaşabildi. Dolayısıyla, İran ulusçuluk ile dinin çelişmediği sayılı ülkelerden biri oldu.

İran uleması ise, dinsel doğası ve işlevi gereği, oluşan ulusal bilincin temsilcisi oldu. İran'da dinsel inanca göre, «Gaip» olan imam, yeryüzüne dönene kadar dünyada gerçek ve yasal otorite yoktur. Dolayısıyla devletin bizzat kendisi «yasa dışı»dır, «illegal»dir.

Devlet ile İran Şiîliği arasındaki bu temel kuramsal çatışma, ulema ile merkezî otorite arasında uzlaşmaz bir çelişki yaratmış, ulemaya ideolojik bir çelişki yaratmış, ulemaya ideolojik bir muhalefet görevi vermiştir. İran gibi, devletin halkı ezdiği bir ülkede din adamlarına dinsel doktrin tarafından verilmiş görev, baskıyı temsil eden ve din tarafından yasa dışı sayılan dünyasal otoriteye karşı, ezilen halkla bütünleşmek oluyordu. Üstelik, böyle bir devlet ile iyi ilişkiler sürdürmeye kalkacak olan bir müctehid en önemli güç kaynağını, «uygulama yaratan yorum» (mecra-ı taklid) işlevini yitirebilirdi.

Tüm bunlara, bir de ikili yasa sisteminin, dünyasal otoritenin kuralları ile dinsel hükümlerin uygulamaları arasındaki çelişme ve çekişme eklenirse, İran'da devlet ile ulema kavgasının ideolojik temelleri tamamlanmış olur.

Doktrinin yaşayan temsilcileri olan ulema ile, kaynağını doktrinden almayan dünyasal otorite arasındaki çelişkinin çözümü, dinci muhalefete göre Meşrutiyet olmalıydı. Çünkü Cumhuriyet kavramının daha düşünülemediği bir ortamda yasa dışı olan iktidarın baskısını azaltabilecek tek öğe, halkın yönetime katılması, yeni Meşrutiyet olarak düşünüldü. Başka bir deyişle, dine göre tek «yasal» ya da «meşru» yönetim ancak Meşrutiyet olabilirdi. İşte özgürlükçü anayasal hareketin temelinde bu inanış yatıyordu. «Doğal» mu-

halefet görevlerini halkın önünde, en etkin biçimde yapan bilim adamları kuram ile pratiğin militan simgeleri oldular.

1905 - 1909 yılları arasında halkla birlikte giriştikleri anayasal hareketi başarıya ulaştıran ulema, Meclis'in kurulmasıyla İran'ın siyasal yaşamındaki önemini yitirdi. Böylece, ulema kendi otorite ve güç kaynaklarının ortadan kalkmasına yol açan bir diyalektik süreci başlatmış oldu.

«Yobaz» Denenler...

Yeni bağlaşıkları ile birlikte İran'da özgürlük bayrağını tekrar açan ulemanın, yani bugünkü «yobaz» denen muhalefetin eylemleri, anayasal hareketin düşünce ve eylem çizgisinin çağdaş bir uzantısından başka bir şey değildir. Bu ilerici muhalefet geleneğinin sürmesi, İran halkının ve tüm Orta Doğu'nun çıkarları ile özdeşleştiği için de ayrı bir önem taşıyor.

(Milliyet, 6 Kasım 1978)

ORTA DOĞU'DA DEVRİM VE KARŞI DEVRİM

İran Devrimi günümüz Orta Doğu'sunun en temel gerçeklerinden biridir. Her devrim, kaçınılmaz olarak, beraberinde karşı-devrimci güçleri de harekete geçirir. Karşı-devrim yalnız devrim olan ülkede değil, onun dışında ve özellikle çevresinde oluşur. Bir başka deyişle gerçek anlamda her devrim, iç içe geçmiş ulusal ve uluslararası düzene bir başkaldırıştır ve dolayısıyla iç ve dış düzenin savunucuları karşı-devrim safında yer tutarlar. Tarihin bu şaşmaz yasasını, her devrim sonrasında görmek olasıdır. Örneğin, Fransız Devriminin «Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik» ilkeleri yalnız Fransız feodalizmine değil, aynı zamanda Avrupa'nın gerici uluslararası düzeninin de temellerine indirilmiş bir darbeydi. Bu nedenle de, Fransız devrimini boğmak için yalnız Fransız aristokrasisi değil, Castlereagh'in İngiltere'si, Meternih'in Avusturya'sıyla tüm gerici Avrupa devletleri biraraya geldiler.

Özellikle çağımızda artık hiç bir devrim oluştuğu ulusal sınırlar içindeki bir süreç olarak kalmamakta, uluslararası düzenle de çelişmekte, çatışmaktadır. Böyle olunca da, karşı-devrim yalnızca içerden değil, dışardan da kaynaklanabilmektedir. Bir başka deyişle, eşitsizliğe, baskıya ve sömürüye dayanan çağdaş uluslararası düzen için artık her devrim iç ya da dış güçlerce kaynağında boğulması gereken bir tehdit olmaktadır.

Savaşın Asıl Nedeni

Bu uluslararası düzenin çoraklaştırdığı Orta Doğu toprağı üzerinde kefen giymiş kadınların kanlarıyla sulanıp fi-

lizlenen İran Devrimi de evrensel sistemin karşı-devrimci güçlerinin saldırısına uğruyor. İran - Irak savaşını, Şattülarap üzerindeki falanca tarihlerdeki antlaşmaların, hatta sınır anlaşmazlıklarının dar sınırları içine hapsetmek; İran'ın bir devrim sürecinde ve Amerikan ambargosu nedeniyle zayıf düşmesinden Irak'ın yararlanmak istemesine bağlamak; ya da olayı salt bir Arap - Acem, Şii - Sünni ayırımına indirgemek, yalnızca bilime aykırı olmakla kalmaz aynı zamanda tarihi, gerçekleri, ezenle ezilenin, devrimle karşı-devrimin kavgasını gözardı etmek anlamına gelir.

İran bugün tarihte ancak düzene başkaldırmış çok az ülkenin içine düşürüldüğü bir yalnızlık içinde savaşıyor. Bu korkunç yalnızlığı İran yönetiminin ya da Humeyni'nin kişisel hatalarına bağlamak kolay ama yanlış bir yoldur. Bu yalnızlık aslında İran Devriminin kaçınılmaz yazgısı ve bir anlamda onun gerçek devrimci niteliklerinin bir simgesidir. Çünkü, İran Devrimi Şah'la birlikte, tüm uluslararası düzene ve onun temel dayanaklarına karşı zafere ulaşmış bir başkaldırıştı. Bu açıdan, karşısında bugün yalnızca Saddam Hüseyin'in orduları değil, anlamlı bir sessizlik ve «yansızlık» içinde tüm sistem var.

Bu durumun nedenlerini sadece İran'ın Filistin konusunda olduğu gibi sistemin başat ülkelerinin politikalarına karşı çıkmasında, ya da rehineler sorununda olduğu gibi bu ülkelerle direkt çatışmaya girmesinde aramak da eksik ve yanıltıcı olur. Hatta, Orta Doğu'da ABD adına jandarmalık görevini reddetmek gibi temel bir dış politika tavrı da, tek başına, durumu açıklamakta yetersizdir.

İran Devrimi çağdaş uluslararası düzen için çok daha önemli konularda bir tehdit olduğu içindir ki bugün düzenden gelen sistematik bir şiddetle karşı karşıyadır. Çağdaş düzende muhalefete, hatta isyana yer vardır belki ama İran' da olduğu gibi sistemi temelinden sarsmaya yönelik bir ideolojiden kaynaklanan devrimlere hoşgörü yoktur.

İran Devrimi, her şeyden önce, sistemin özü olan uluslararası sömürü ve baskıya karşı gelmek gibi affedilmez bir suç işlemiştir. Ve üstelik bu suçu, sistemin yüzyıllardır yozlaştırıp saptırmaya çalıştığı bir inanç sistemi, yani yüz milyonlarca ezilen insan adına işlemiştir. Humeyni diyor ki «Bazılarının düşünce alanı çok sınırlı olduğu... için, «Ayet-i Kerime'de sözü edilen haram yiyicilikten, yalnız mahallerindeki köşebaşındaki bakkalın eksik tartmasını anlarlar... Beyt-ül Mal'm nasıl soyulduğunu, petrolümüzün nasıl çalıp-çırpıldığını, yabancı şirketlerin nasıl pahalı ve gereksiz yabancı mallara pazar kılındığını, bu yol ile halkın parasının nasıl onların ve yabancı sermayedarların cebine aktarıldığını bir türlü kavrayamazlar. Petrolümüzü, çıkartıldıktan sonra kaldırıp götürmekte, az bir miktarını da kendileriyle işbirliği içinde olan hakim zümreye verirler ki, o da başka yollarla yine kendi ceplerine döner... İşte bu geniş çapta milletlerarası çapta bir haram yiyiciliktir. Dehşet verici ve en tehlikeli münkerlerden (günahlardan) biri işte budur.» Uluslararası haram yiyiciler içinse bu sözlerden daha büyük bir günah olabilir mi?

Tarihin Cılız Sesi

Humeyni ve İran Devrimi, Batı kültürünün evrensel geçerliliği olduğu yönünde özellikle Orta Doğu'da yerleşmiş bir kanıya, çağdaş uluslararası düzenin temel kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerine indirilen bir darbe olduğu için evrensel karşı-devrimce hedef seçilmiştir. Burada Irak ordusunun gürültüsü, Saddam Hüseyin'in cüce varlığıyla birlikte tarihin cılız bir sesinden başka bir şey değildir. Irak ordusunun nesnel işlevi ise tarihsel bir yasanın günümüzde işleyişidir ve bu, Saddam Hüseyin'e düzenin paralı askeri olmak onurunu verebilir ancak.

Novack'ın yazdığı gibi «Bütün kural ve davranışlarını, ne pahasına olursa olsun iktidarlarını, mülkiyetlerini ve ayrıcalıklarını koruma üzerine kuran karşı-devrimin güçleri zamanın ahlâki anlayışını, daha yüksek amaç ve ülküleri olan

rakiplerine oranla, çok daha fazla belirliyorlar.» Bunun içindir ki dünyanın kalbinin attığı petrol bölgesindeki bu insanlık dışı savaşa ve saldırgan Irak'a karşı sistemin kılı bile kıpırdamamakta, düzenin ilahları gizli sevinçlerini «yansızlık» demeçlerinin kaypak kılıfında saklamaktadırlar.

Yine de, savaş alanlarında sonuç ne olursa olsun İran Devrimi insanlığın özgürlük savaşımındaki onurlu yerini almıştır ve ezilen insanlar için görkemli bir kurtuluş anısı olarak yaşamın parçası olmuştur. Bu açıdan, kesin zafer vicdanlarda çoktan kazanılmıştır bile.

(Cumhuriyet, 3 Ekim 1980)

KADDAFİ REAGAN ÇEKİŞMESİ

Arayış, 17. sayısında, Amerika'nın Libya lideri Kaddafi'yi devirme planları yaptığını okuyucularına duyurmuştu. Bu arada, ABD'nin, Libya'ya karşı olan bazı Afrika ülkeleriyle gizli askeri yardım görüşmelerini başlattığını da bildirmişti. ARAYIŞ, 18. sayısında da bu konuda bir yorum yayınlamış ve «Kaddafi'yi devirme planlarını yapmak, ABD'yi, Amerikan toplumunu, bir moral bunalıma sokmaktan başka bir işe yaramaz» demişti.

Sonraki gelişmeler hep ARAYIŞ'ı doğrular biçimde oldu. Önce, Newsweek dergisi kapağında ABD yönetiminin Kaddafi'yi *«bir numaralı düşman»* ilan ettiğini açıkladı. Arkadan, Libya'ya yönelik CIA planları yüzünden ABD Kongresi karıştı. Artık Reagan'm Kaddafi'ye karşı açık bir soğuk savaş izlediği ortaya çıkmıştı.

Reagan'ın bu «soğuk savaş»ı 19 Ağustos günü sıcak savaşa dönüştü ve Libya hava sahası içinde Amerikan 6. Filosuna bağlı uçaklarla Libya'nın sahil muhafaza uçuşları yapan uçakları arasında çatışma çıktı. 19 Ağustos'ta ABD, Libya'nın Sidra körfezinde yaklaşık 5 kilometre karelik bir alanı ateş hattı ilan ederken, Mısır da Libya sınırında kara manevraları düzenliyordu. Bu açık kışkırtma sonucu çıkan çatışmada iki Libya bir de Amerikan uçağı düşürüldü.

ABD'nin Kışkırtması

Geçmişe uzanan nedenler gözardı edildiğinde, çatışmanın karasuları anlaşmazlığından doğduğu sanılabilir. Libya, karasularının 200 mil olduğunu öne sürerken, ABD, Akdeniz-

de ancak üç millik karasuyu sınırı tanıdığını bildirmişti. Böyle olunca, 6. Filonun manevra yaptığı sular ABD'ye göre uluslararası açık deniz olurken, Libya'ya göre de Libya karasuları olmaktaydı.

Uluslararası anlaşmazlıkların belirli çözüm ve yöntemi vardır. Bu durumlarda temel yöntem diplomasidir, uluslararası hukuka saygı göstermektir. ABD Dışişleri Bakam, açıkça, ABD'nin 6. Filoyu ihtilaflı sulara göndererek kışkırtma yaptığını, Libya'nın tepkisini ölçmek istediklerini ve bir çatışma çıkacağını zaten beklediklerini söyleyebilmiştir. Bu, «hır çıkarmak isteyen mahalle kabadayısı» davranışıdır ve, ne yazık ki, Reagan'm genel üslubuna uymaktadır. Böyle bir davranış, kanımızca en çok Amerikan halkını rencide eder ve Reagan yönetimine onur kazandırmaz.

Libya'nın «Günahı»

Tüm bunların yanında, son olayın asıl önemi ise ABD'nin Kaddafi'yi devirme planlarının bir parçası olmasıdır ve çatışmanın nedeni de burada aranmalıdır.

Kaddafi yönetimindeki Libya'nın, Reagan açısından, en büyük günahı müslüman ve sosyalist olmasıdır. Burada önemli olan Libya sisteminde bunların hangisinin ağır bastığı değildir. ABD'nin dümen suyuna girmeyen İslam, sosyalizm ya da her ikisinin sentezi, ABD açısından farketmemektedir ve Reagan yönetimi bu kavramlarla açık savaşını sürdürmektedir.

Reagan ve onun gibilerin gözünde Kaddafi'nin bir başka günahı, bağımsızlıkçı olmasıdır. Libya bugün kendi özkaynaklarına dayalı bir ekonomik yapı kurma savaşımı içindedir. Bunun altyapısını kurmak için de Kaddafi, Libya'yı bir büyük «şantiye»ye dönüştürmüştür. Libya, sebze ve meyvede kendine yeterli hale gelme mucizesini gerçekleştirmiştir. Çimento üretimi, pek yakında ülkenin gereksinimini karşılayabilecek düzeye erişecektir. Ekonomik kalkınma, kültürel zenginleşme, tam bağımsızlık ve onurlu bir yaşam te-

mel ilkelerdir bugünün Libya'sında. Kaddafi de bu toplumsal seferberliğin baş mimarı olarak, Reagan'm baş düşmanı olmaktadır. Anlaşılan «Amerikan yaşam biçimi»nin bir yerde daha reddi, Reagan yönetimini huzursuz ediyor.

Orta Doğu sorunundaki tutumuyla da Kaddafi ABD'nin tepkisini çekmektedir. Filistin halkının meşru çıkarlarını ve Arap Birliğini savunan Kaddafi, ABD planlarına karşı cephedeki onurlu yerini almıştır. Bölgede yeni «Sedatlar» yaratma peşinde olan Reagan'ın önündeki en büyük engellerden biridir Kaddafi.

Kaddafi'nin Görüşleri

Çağımızın yadsınamaz gerçeği olan ulusal kurtuluş savaşları bir başka anlaşmazlık konusudur. ABD ile Libya arasında. Ulusal kurtuluş hareketleri, Reagan'ın gözünde terörizmle özdeştir. Buna karşılık, Libya Devrim Komuta Konseyi'nin daha ilk bildirisinde «Üçüncü Dünya Ülkeleri Birliği»ne ve onların toplumsal ve ekonomik geri kalmışlığı yenme çabalarına büyük önem» verildiği vurgulanmış, Libya'nın «ilerici bir ülke ve devlet olacağı ve emperyalistlere karşı çıkıp sömürülenlere yardım edeceği» konularında söz verilmiştir. Ezilenden yana olmak, sömürüleni kollamak ve haklı olana gönüllü, karşılıksız yardım, Libya devriminin ve Kaddafi'nin dünya görüşünün (ve İslamın) özünde vardır. Kaddafi şöyle diyor:

«İrlanda halkına yardım etmemizin nedeni mi? Çünkü, İrlanda halkı sayıca az, mazlum ve küçücük bir ulustur. Çünkü hâlâ İngilizlerin boyunduruğunda inim inim inlemektedir. Çünkü özgürlük ve bağımsızlığı için döğüşmekte ve kan dökmektedir... İslamın bize müslüman olmasalar bile zayıfların korunmasını buyurduğunu size anımsatmak isterim. İslamın davası insanlık ve insanların himayesidir. Bunun içindir ki Hıristiyan ve hatta Asya ve Afrika'daki putperest devletlere bile yardım ediyorum. Angola'daki ırkçı ve sömürgeci tutumları nedeniyle Portekizlilerle, ırkçı

ve işkenceci tutumları nedeniyle de Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilgi ve ilişiğimizi kestik.»

Doğal olarak tüm bunların adı Reagan'ın sözlüğüne göre «uluslararası terörizm»dir.

1974'de Libya'nın Tutumu

ABD ile Libya'nın haklı olana karşı tutumları arasındaki farkı en iyi 1974 Kıbrıs Barış Harekatında görebiliriz. Libya o günlerde şöyle bir karar almıştır:

«Libya Arap Cumhuriyeti, gerektiği takdirde, Hava, Deniz ve Kara Kuvvetlerini Türk Genelkurmayı Harekat Dairesi Başkanlığı emrine verecektir. Türkiye gerekli gördüğü ve gereksinme duyduğu takdirde, hangi devletten ne ölçüde uçak, tank ve deniz aracıyla askeri araç-gereç alırsa bunların bütün ödemesini karşılıksız olarak Libya Arap Cumhuriyeti ödemeye hazırdır.»

ABD'nin ise aynı konuda Türkiye'ye silah ambargosu koyduğu ammsanırsa, iki ülke arasındaki görüş farkı da ortaya çıkar.

İşte ABD'nin Kaddafi'yi devirmek istemesinin ve son çatışmanın nedenleri yukarıda sıralanan anlaşmazlıklarda yatmaktadır.

Dayanışma Gerekli

1 Eylül'de Devriminin 12. yıldönümünü kutlayacak olan Libya halkı ile dayanışma içinde olmak gerekmektedir. Bu dayanışma «müttefikimiz ABD ile dost ve kardeş Libya arasındaki gerginlikten üzüntü duyuyoruz» gibi sudan sözlerle geçiştirilemez. Türk halkının yeri kardeş Libya halkının yanıdır. Kimsenin kuşkusu olmasın, Türk halkı 1 Eylül'de Libya halkına ve Kaddafi'ye en içten dayanışma duyguları içinde yaklaşıyor ve ABD'yi kınıyor.

(Arayış, 29 Ağustos 1981)

ORTADOĞU'NUN GERÇEĞİ

Orta Doğu hızla değişiyor ve uluslararası politika denklemlerini alt-üst etmeye devam ediyor. Uygarlıkların, dinlerin, keşiflerin beşiği Orta-Doğu, daha düne kadar insanından, kültüründen soyutlanmış ve ele geçirilmesi gereken bir *«stratejik mevzi»* idi, Doğu—Batı savaşımında. Bağrında bir hançer gibi duran İsrail ile, Batılı petrol kumpanyaları, Amerikan Deniz piyadeleri ve İngiliz *«paşalar»*ı ile uçsuz bucaksız bir çorak arazi, kervan geçmez bir çöl görünümündeydi tüm bölge. Ve, Orta Doğu'nun tüm mazlum uluslarının simgesi Filistinliler çadırlarda yaşıyorlardı; terkedilmiş, aç, perişan.

Bugün ise, direnen Orta Doğu Filistin sorununu uluslararası diplomasinin en önemli sorunu haline getirmiş durumda. Son gelişmelerin ortaya çıkardığı en çarpıcı gerçek, Orta Doğu bunalımının temelde Filistin sorunu olduğu ve bunalımın çözümünün Filistin halkının meşru haklarına dayanması gerektiği oldu.

Filistin sorunu yakın tarihlere kadar genel bir Orta Doğu bunalımı kavramı içinde gizlenmişti. O kadar ki, Orta Doğu sorunu, İsrail gibi Arap devletleri arasında bir çekişmeye indirgenirken, anlaşmazlığın ana noktası, daha doğrusu bizzat kendisi olan *«Filistin olayı»* neredeyse gözardı edilmişti. Daha da önemlisi, Filistin halkı tüm bu kargaşa içinde sırtından geçinilen, siyasal sömürü konusu yapılan ama temsil edilmeyen bir *«hayalet ulus»*a dönüştürülmüş, Birleşmiş Milletler'in kamplarındaki sefil yaşamına terk edilmişti.

Bu açıdan bakınca, Orta Doğu denen karmaşık yumağın ilk çözümü, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün, kuruluşundan

on yıl sonra, 1970'lerin ortalarında kendisini Filistin halkının tek yasal temsilcisi olarak kabul ettirmesiyle oluştu. Gözden kaçırılmaya çalışılan gerçek yeniden ortaya çıkmıştı:

Orta Doğu sorunu Filistin sorunudur ve çözüm sürecinde yer alması gereken bir taraf olan Filistin halkının tek temsilcisi FKÖ'dür.

Bununla birlikte, Orta Doğu sorununun bir Arap İsrail çatışmasından öteye Filistin halkı ile ilgili bir bunalım olduğu gerçeğini kabul etmek zorunda kalan devletlerin bir bölümü, çözümü, yine de Filistin halkı ve onun temsilcisi FKÖ dışında aramaktan vazgeçmediler.

Filistinlilerin yer aldığı ya da kabul etmediği bir yöntemin ve sonucun Orta Doğu bunalımını çözemeyeceğinin anlaşılması, oldukça zaman aldı. Camp David Anlaşmasının başarısızlığa uğraması, bir süredir, belirli tavır değişikliklerini de beraberinde getiriyor.

FKÖ konusunda ilk tavır değişikliği Batı Avrupa'dan geldi. Süveyş bunalımından bu yana ilk kez ABD ile Batı Avrupa arasında Orta Doğuya ilişkin bir anlaşmazlık da böylece ortaya çıkmış oldu. Batı Avrupa, FKÖ'nü de içeren ve onun kabul edeceği bir çözümün tek geçerli yol olduğunu kavramış, ama bunu ABD'ne kabul ettirememişti.

Şimdi Amerikan politikasında da bir değişiklik gözlemlenmekte. Şimdilerde Reagan bile «İsrail'in varlığını kabul ederse, FKÖ ile görüşebiliriz.» diyor. Bu, ABD'nin, henüz resmen görüşmeye yanaşmasa bile FKÖ gerçeğini kabul etmek zorunda kaldığını açıkça gösteriyor.

İşte, «FAHD Planı» da böyle bir geçiş döneminde «*yeniden*» gündeme getiriliyor. Suudi Arabistan veliahtı Fahd tarafından 1973 savaşından önce hazırlanan ve temel olarak Batı yakasında bir Filistin Devleti'nin kurulmasını, İsrail'in, işgal altında tuttuğu Kudüs'ün doğusu dahil tüm Arap topraklarından çekilmesini ve bunlara karşılık olarak da Arapların İsrail'in varlığını kabul etmelerini öneren plan, şimdilerde Camp David anlaşmasının yerini alacağa benziyor.

Anlaşıldığına göre, Reagan yönetimi bir yandan Araplarla İsrail'i ve öteki bölge ülkelerini Sovyetlere karşı bir «*stratejik oydaşma*» içinde birleştirmeye çalışırken, öte yandan da Orta Doğu sorunu için «*yeni*» bir yaklaşım benimseyerek bir taşla iki kuş vurmak hazırlığı içinde.

Suudi Arabistan, ABD'nin bölge ile ilgili stratejisinde özel bir konuma sahip olduğu için FAHD Planı, şimdilik ABD'nin üzerinde durduğu en uygun plan. Suudi Arabistan'a AWACS satışının Amerikan Senatosu'nca kabul edilmesiyle, FAHD planı da yeni bir güç kazandı.

FAHD planı ve dolayısıyla yeni oluşmaya başlayan Amerikan stratejisinin önündeki en büyük engel ise İsrail. Katı ve saldırgan tutumunu sürdüren Begin, FAHD planına karşı çıkıyor ve FKÖ ile asla görüşme masına oturmayacağını söylüyor. Eski Başbakanlardan Rabin ise, «*Hiç bir İsrail hükümeti FAHD planını kabul edemez*» diyerek, barışın önündeki asıl engelin Begin'den öteye İsrail olduğunu kanıtlıyor.

Bu arada, Reagan'ın Libya'ya karşı saldırgan tutumundan ve FKÖ hakkında pek de olumlu şeyler düşünmediğini bildiklerinden Libya, Cezayir gibi birçok Arap ülkesi de yeni Amerikan stratejisinin karşısında. FKÖ içinde de plana karşı çıkanların olduğu biliniyor. Bu durumda Filistin sorununa erken bir çözüm bulunacağını beklemek olası değil.

Son diplomatik gelişmeler bir tek şeyi vurguluyor: Gerçekler, her türlü olumsuz koşula karşın eninde sonunda kendilerini kabul ettiriyorlar ve onları savunanların çektikleri acılar boşa gitmiyor. Orta Doğu'nun da gerçeği, Filistin halkının meşru çıkarları gözardı edilerek ve Filistinlilerin temsilcisi FKÖ devre dışı bırakılarak sorunun çözülemeyeceğini gösteriyor. Ne diplomatik cambazlıklar, ne İsrail'in saldırganlığı ne de Altıncı Filo'nun uçakları bu temel gerçeği değiştiremiyorlar.

İşte Orta Doğu'daki son gelişmelerin özeti bu...

(Arayış, 14 Kasım 1981)

BAŞKA BİR OCAK SABAHLARI

1 Ocak sabahları, ölgün kış güneşinin ılıklığında yeni bir yıla girenleri, taze umutların başlangıcının mahmurluğunda uyanan insanları anımsatır genellikle. Yılbaşı gecesi «*eğlence*»sinin tatlı yorgunluğu ve tüketilmiş içkilerin esrikliği 1 Ocak sabahlarının tipik görüntüsüdür çoğu evde. Son yıllarda, Türk evlerindeki 1 Ocak görüntüleri arasına «*çılgınca eğlenmişler*»in yanısıra, çam ağaçları, coşkuyla yırtılıp açılmış rengarenk armağan paketleri ve hindi artıkları da girdi. «*Salonda at yarışı*», «*fırdöndü*» ve «*tombala*» oyunlarından, çalgılı-dansözlü televizyon programlarına, dumanlı meyhanelerden taverna, gece klübü ya da diskoteklere, bir «*hayhuy*» bir «*zoraki eğlence*», bir «*yapay tazelenme*» artık bizim insanımız için de yılbaşı. Ve 1 Ocak sabahları, tatlı, yorgun, güzel haliyle, dumanlı kafalarda özlemi duyulan geleceğin başlangıcı her 365 günde bir yaşanan, ama daha da öteye bir türlü gidemeyen bir «*başlangıç*». 1 Ocak sabahları «*dışardaki mahpuslar*» için böyle genellikle dünyanın pek çok yerinde.

1 Ocak sabahlarını «*içerde*» karşılayanlar da var, yine dünyanın pek çok yerinde. 1 Ocak sabahlarının güneşini «*kafalarının içinde*» hisseder onlar, yılbaşı gecesinde alkolden uyuşmamış aydınlık kafalarının içinde. 1 Ocak sabahlarında gerinerek uyanan «dışarıdakiler»le kalın duvarlar, karanlık ve bedenler yerine kafaları aydınlatan titrek gülümsemesiyle kış güneşi ayırır onları.

Ve, dünyanın pek çok yerinde birçok insan için «*kutlanmış*» bir gecenin yorgun günü 1 Ocak, başka yerde başka bir halk için kendisini kutlanan, içkiyle sazla sözle de-

ğil coşkuyla, kıvançla kutlanan bir gündür. 1 Ocak, Filistin Devrimi'nin yıldönümü. Reşadiye'de, Nablus'da, Nebatiye'de yurtlarından kovulmuş insanların Devrimlerinin başlangıcı— her gün ileriye giden, her 1 Ocak'da acıları kararlılığa, düşleri gerçeğe dönüştüren süreçlerin başlangıcı. 1 Ocak sabahları, Filistin üzerinde doğan kış güneşinin vatanlarından uzakta yaşayanları sımsıcak ısıttığı çadırları da anımsatır. 1 Ocak sabahları, çamurlu sokaklarda «askercilik» oynayan çocukları, terketmek zorunda kaldığı evinin anahtarının tozunu özenle silen nineleri, şehit düşmüş yavuklusunun fişekliğini takmış genç kızları da anımsatır. Ve 1 Ocak sabahlarında «yeni» bir yılı değil, Filistin Devrimi'ni yaşamak için uyanılır kamplarda.

1 Ocak sabahları, işte o sabahları «içerde» ya da kamplarda yaşayanlar anıldığı ölçüde, umutların başlangıcını simgeler. 1 Ocak sabahlarında onları unutmayın ve birincilerin «*ödedikleri bedeli*», ikincilerin «*Devrim*»ini kutlayın. Unutmayın ve kutlayın ki, 1 Ocak sabahları sizin için de gerçekten «*taze bir başlangıç*» olabilsin.

(Arayış)

SİYASAL ÖNDERLER VE TARİHİN ÖĞRETİSİ

1981 yılı Türkiye açısından anlamlı bir yıl. Türk toplumu Ulusal Kurtuluş Savaşının önderini bütün yıl boyunca etkin bir biçimde anacak. Atatürk Yılı, toplumun ulusal kurtuluşunu gerçekleştiren önderine gösterdiği bir kadirşinaslık örneği değil yalnızca. Toplumu, aynı zamanda genel olarak düşünmeğe iten bir yanı var. Tarih bize toplumsal önderlerin bayraktarlığını yaptıkları yüce değerlerin, onların siyasal ya da maddi yaşamlarından bağımsız olarak kitlelere mal olduklarını öğretiyor. «Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir» diyen Atatürk bu savın, tarihin bu şaşmaz öğretisinin en güzel örneklerinden biri, çünkü özgürlük ve bağımsızlık Türk toplumunun ortak vicdanının ayrılmaz parçaları bugün.

Atatürk, tarihsel misyonunun en önemlisini, ulusunun bağımsızlığını gerçekleştiren, çağdaşlaşma yönündeki devrimci atılımların, hiç olmazsa, temel taşlarını yerleştiren ve ancak görevini bir anlamda tamamladıktan sonra, doğa yasalarına boyun eğerek fani vücudu toprak olan bir önder. Bir de yine ezilenden, sömürülenden, özgürlükten ve bağımsızlıktan yana olup da savaşımlarını sonuca ulaştıramayan önderler var; savundukları yüce değerlerin zaferi sanki onların fizik ya da siyasal yaşamlarına bağlıymış gibi öldürülen ya da siyasetten uzaklaştırılan önderler. Oysa, onlar kitlelerde özgürlük, barış ve eşitlik ateşini yakan birer prometreus'turlar. Bu ateş bir kez yandı mı, onlar bu tür yüce değerlerle birlikte insanoğlunun ortak belleğinde, yani tarihte sonsuzluğa dek yaşarlar.

Bu yazı, bizim topraklarımızda, Ortadoğu'da yaşamış iki siyasal önderle ilgili. Bunlardan birinin fiziksel, öteki-

ninse siyasal yaşamına son verilmiştir. Yaşam öykülerine kısaca değineceğimiz bu iki önder, Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşının kahramanı Ben Bella ile Lübnanlı siyaset ve devlet adamı Kemal Canbolat.

Ben Bella, 1916'da yani ülkesindeki Fransız sömürgeciliğinin karanlığının 86. yılında doğdu. Tüm yaşamını adadığı özgürlük ve bağımsızlık yolundaki ilk savaşını 2. Dünya Savaşında, de Gaulle'ün «Özgür Fransa» ordusu saflarında faşizme karşı İtalya'da verdi. «Özgür Fransa» için savaştıktan sonra, Ben Bella «Bağımsız Cezayir» kavgasını yürüten «Jön Cezayirliler»e katıldı. Efsanevi yaşam öyküsünün bu dönemi ülkesi ve halkı uğrunda acılarla dolu olarak geçti.

İlk Hava Korsanlığı

Önce, ekmek kapısı olan çiftliği müsadere edildi. Sonra yeraltı savaşının zorlu günlerini yaşadı. 1950 yılında ilk kez tutuklandı. İki yıl sonra hapishaneden kaçtı, Mısır'a gitti. Orada Nasır devriminin coşkusunu yaşadı. 1954 yılı Cezayir bağımsızlık savaşının dönemeç noktalarından biri oldu ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (F.L.N) önderliğinde Fransa'ya karşı silahlı direniş başladı. Ben Bella, F.L.N.'nin 9 «Tarihsel önderinden» biriydi artık.

1,5 milyon Cezayirli yurtseveri katleden sömürgeciler onu da iki kez öldürmeğe kalkıştılar. Daha sonra, tarihin belki de ilk hava korsanlığı olayını yaşadı Ben Bella. Bugün uçak kaçırma eylemleri karşısında pek duyarlı olan «Uygar» Fransızlar onu, Habib Burgiba'nm konuğu olarak Fas'tan Tunus'a götüren uçağını kaçırarak, tutukladılar. Bir zamanlar uğrunda savaştığı, «özgür Fransa»nm zindanlarında bir bağımsılzık ve özgürlük suçlusu olarak 8 yıl tüketti. Ama sömürgecilerin zulümleri, çekilen tüm çileler ve acılar Cezaiyr halkındaki bağımsızlık ateşini söndüremedi. 1962 yılında Cezayir bağımsızlığına kavuştu ve Ben Bella ülkesine, özgür Cezayir'e döndü.

Ben Bella'nın yaşamının bu dönemi bir devlet ve siyaset adamı olarak ülkesine hizmet etmekle geçti. 1963 yılında devlet başkanı oldu. Bu dönemde yalnızca ülkesinin bir ulusal kahramanı değil, tüm dünyada ve özellikle «Mazlum uluslar»ın gözünde saygın bir önderdi. Cezayir halkının hayranlık veren özverileri sonunda kazanılan siyasal bağımsızlığın ancak ekonomik, kültürel bağımsızlık ve toplumsal adaletin gerçekleştirilmesi ile süreklilik kazanacağı inancıyla, Ben Bella toplumsal gelişme seferberliğini başlattı. Bunun için Arap-İslam sosyalizmini oluşturmağa çalıştı. Bu arada halkçı ve demokratik bir düzen için devletçilikle birlikte özyönetimi savundu. Tepeden inmeciliği, katı merkeziyetçiliği bir çağdaşlaşma yöntemi olarak yadsıdı, toplumsal katılımı gerçekleştirmek için çaba harcadı. Uluslararası planda ise tüm 3. Dünya'nın gerçek bir dostu oldu. Dış politikasıyla ülkesine saygınlık kazandırdı, adil ve demokratik bir uluslararası düzen için tüm ezilenlerin safında yer aldı.

1965 yılında emperyalizme karşı savaşında bir dönüm noktası olabilecek Asya-Afrika Konferansının Cezayir toplantısından bir gün önce bir darbe sonucu gözetim altına alındı.

Tüm kişisel ilişkileri yasaklanmış ve gözlerden uzak bir biçimde geçirmek zorunda bırakıldığı uzun yıllar onu yine de unutturamadı, çünkü o savunduğu insani değerler ile artık yalnız Cezair halkına değil, tüm Ortadoğu halklarına mal olmuş bir önderdi. *Britannica* Ansiklopedisinin «İnsancıl, müşfik, coşkulu» diye tanımladığı kişiliği onu ve düşüncelerini çoktan ölümsüzleştirmişti. Onu devirenlerin yönettikleri, «liderlik sultası» suçlaması onun alçak gönüllü, demokratik ve barışçıl kişiliği yanında tarihin anlamsız sayfalarında unutulurken, Ben Bella adı bir eylem ve siyaset adamı olarak, yaptığı tüm yanlışlara karşın, bugün özgürlükten, bağımsızlıktan, eşitlikten yana her insanın gönlündeki saygın yerini koruyor.

16 Mart 1977 günü sağcı Hıristiyanlarca öldürülen Müslüman önder Kemal Canbolat insana, özellikle ezilen güç-

süz insana saygının, demokrasiye, barışa ve topluma kendini adamışlığın somut bir örneği idi.

1917 yılında doğan Canbolat Gaziantep (Kilis) yöresinden göçetmiş zengin bir dürzi ailesinin oğludur. Ailesinin kökeni Selahattin-i Eyyübi'ye dayanmaktadır. İlk öğrenimini kültürlü bir kadın olan annesinden aldı. Daha sonra Paris ve Beyrut'ta felsefe, edebiyat ve hukuk okudu. Kısa bir süre avukatlık yaptıktan sonra, 1943 yılında ölen yeğeninin yerine parlamentoya girdi. Canbolat siyasal yaşamında Batı'nın sosyalizm geleneğinden ve Doğu'nun ayrıntılı olarak incelediği, büyük dinleriyle, felsefelerinin (İslam, Budizm, Hinduzm) manevi değerlerinden esinlendi. 99 üyeli Meclis'te en çok altı üye ile temsil edilen Dürziler'in önderliğini üstlenen Canbolat, mistik bir toplumsal ilerleme kavramı geliştirerek Lübnan'ın siyasal yaşamında sivrildi. 1946'da ulusal ekonomi bakanı oldu. Daha sonra da çeşitli bakanlık görevlerini sürdürdü.

Topraklarının Bir Bölümünü Fakir Halka Dağıttı

Yaşamı sürekli bir savaşım içinde geçen Kemal Canbolat İlerici Sosyalist Parti'yi kurduktan sonra dar gelirlilerle aydınların desteğini sağlayarak ülkesinin toplumsal hastalıklarına karşı savaş verdi. Bir toprak ağası olmasına karşın, topraklarının bir bölümünü yoksul köylülere dağıttı. Bir feodal bey olarak feodalizme karşı çıktı. Bir Müslüman önder olarak da Lübnan'ın mezheplere dayanan yönetim sistemine karşı savaşım verdi. Bakanlık dönemlerinde rüşvet ve yolsuzlukla savaştı.

Kemal Canbolat'ın siyasal çizgisinde, dünya görüşü ve yaşam felsefesinde tutarsızlıklar, çelişkiler olmuştur. Ama, o insancıllığın, devrimci kişiliğinden, inançlarından hiçbir zaman ödün vermedi. Daha çağdaş, daha adil bir dünya yaratmak için daima barışçı yöntemleri yeğlemiş olan Canbolat, siyasal yaşamında çok kere barışa düşman, sömürü ve baskı yandaşı güçlerce silaha sarılmağa zorlandı. Bunların

her birinden de başarı ile çıktı. Eisenhower Doktrini'ni kabul ederek kişisel, dinsel ve sınıfsal iktidarını korumak için Amerikan askerini ülkesini işgale davet eden Camille, Chamoun'a karşı çıkan Canbolat, Lübnan'ın çağ-dışı sosyopolitik yapısına sahip çıkarak zorba komandolarıyla emperyalizmin ve gericiliğin bekçiliğini yapan Pierre Gemayel'in ve Falanjistler'in de kararlı düşmanı oldu. Araplarla Lübnanlı Müslümanların başta Filistin sorunu olmak üzere bütün haklı davalarının sürekli yandaşıydı. Son olarak, sağcı Hıristiyanlarla Suriye'ye karşı tüm ilericiler, Filistinliler ve Müslümanlarla birlikte savaştı. Bu savaşta, kız kardeşini de yitirdi. Kendisi de sonunda acımasızca katledildi. Filistin devrimine karşı olan güçler, uygarlığın toplumsal adaletin, özgürlüğün ve bağımsızlığın bayraktarlığını yapan Canbolat'ı da öldürmüşlerdi.

Ancak, tarih bize böyle bir savaşımın önderlerini öldürerek önlenemeyeceği gerçeğini öğretmektedir. Bu yüzden, bugün Canbolat'ın da anısı ve savunduğu değerler, insanlığın uygarlığa yürüyüş serüveninde yolları aydınlatmayı sürdürmektedir.

(Dünya, 14 Ocak 1981)

KÖPRÜLERİ YAKILANLAR

Sedat'ın ölümü, «*siyasal liderler*»i tüm dünyada yeniden yoğun tartışma konusu yaptı. Çağımızda liderlerin rolünden, eski büyük liderlerin artık yetişmediğine, liderlerin kişiliklerinden, dünya görüşlerine dek bir sürü konu inceleniyor, yazılar yazılıyor. Ama esas olarak da liderlerin yaşamları ve «*son*»ları üzerinde en çok durulan konular. Sedat'ın başına gelen, herhalde dikkatlerin bu yönde gelişmesindeki en önemli etken.

Dikkatlerin siyasal liderler üzerinde yoğunlaşması Türkiye için de geçerli. Sedat'ın hazin sonu bu ilgiyi kamçılayan nedenlerden biri yalnızca. Türkiye'de ilginin liderler üzerinde yoğunlaşmasının nedenlerinden biri de, 1981'in «*Atatürk Yılı*» olarak kutlanması. «*Atatürk Yılı, toplumun, ulusal kurtuluşunu gerçekleştiren önderine gösterdiği bir kadirşinaslık örneği değil yalnızca. Toplumunu aynı zamanda, genel olarak siyasal önderlerle ilgili olarak düşünmeye iten bir yanı var...*

Atatürk, tarihsel misyonunun en önemlisini, ulusunun bağımsızlığını gerçekleştiren... ve sonra, doğa yasalarına boyun eğerek fani vücudu toprak olan bir önder. Bir de yine ezilenden, sömürülenden, özgürlükten ve bağımsızlıktan yana olup da savaşımlarını sonuca ulaştıramayan önderler var; savundukları yüce değerlerin zaferi sanki onların fizik ya da siyasal yaşamlarına bağlıymış gibi öldürülen ya da siyasetten uzaklaştırılan önderler. Oysa, onlar kitlelerde özgürlük, barış ve eşitlik ateşini yakan birer Promotheus'durlar. Bu ateş bir kez yandı mı, onlar bu tür yüce değerlerle birlikte insanoğlunun ortak belleğinde, yani tarihte sonsuzluğa dek yaşarlar.» (1)

Bu tür liderler, Spartaküsler, Lumumbalar, Allendeler, Ben Bellalar ve daha niceleri, bu yazımızın konusu değiller. Bu liderler, Asya'da, Afrika'da, Avrupa'da, Anadolu'da, insanlık ile köprülerini, köprülerin en yıkılmazı olan tarihin şaşmaz doğrultusuyla kurmuş olanlardır. Bu yazının konusu, insanlık ile, kendi toplumları ile, ve nihayet uluslarının çıkarlarıyla köprüleri yakılmış ya da yaktırılmış «liderler». Onların hazin öyküleri, hem siyasal liderler konusuna açıklık getirmek, hem de birer ibret belgesi olma açısından yararlı, hatta zorunlu.

Bu tür liderlerin ortak bir yazgısı vardır. Bunlar, esas olarak yabancı güçlerin desteğine güvenerek ve bu güçlerin *«yeşil ışığı»*yla iktidara gelen, toplumsal tabanları olmayan ve düzeni sürdürmeyi amaç edinen kişilerdir. İktidar olduklarında etrafları, kendilerini destekleyen yabancı devletin ülke içindeki uzantılarıyla çevrilir ve kendi toplumlarından iyice soyutlanırlar. Bu tür liderlere *(özellikle başta iyi niyetli olanlara)* etrafları ve yabancılar öyle politikalar uygulatır, öyle adımlar attırırlar ki, o kişinin kendi toplumuyla arasındaki tüm köprüler yakılmış olur. Köprüleri yaktırılan yönetici, gittikçe yalnızlaşır, yalnızlaştıkça sertleşir. Toplum içindeki desteğini yitirdikçe de, dış desteğe daha muhtaç hale gelir. Bu destek ise, geniş halk yığınlarının özlem ve çıkarlarına ters düşen politikalara bağlanır. Kurban artık tuzağa iyice düşmüştür ve etrafındaki çember daralmaya başlamıştır. Tek sığınağı olan dış güçler onu istedikleri gibi kullanırlar. Başlangıçta iyi niyetli olup da geri dönmek isteyenler ise, yaktırılan köprüler yüzünden bu olanağı bulamazlar.

Köprüleri yaktırılan kişi zamanla işe de yaramaz olur, çünkü ülkesini yönetmekten acizdir ve sığındığı birkaç kişiyle dış güçlerin insafına kalmıştır artık. Bir gün, köprülerini yaktıran, ona yanlış politikalar uygulatıp yalnızlaştıranlar, kendi amaçlarına hizmet edemeyeceğini anlayınca, ondan kurtulmanın yollarını ararlar. Onun yalnızlığını, bu yalnızlığın getirdiği sertleşmeyi ve yanlışlıkları bahane ede-

rek de desteklerini çekerler. Lider, artık, kendisini bu duruma getirenlerin planlarının çaresiz bir seyircisidir, ta ki yine onlar tarafından iktidardan düşürülene dek. Düşüşleri ise, genellikle şiddetli bir biçimde olur ve çoğu kez yaşamlarını, ya bir suikastçinin kurşunlarıyla ya da bir karşı darbe sonucu yitirirler.

Bir zamanlar Güney Vietnam'ın mutlak hakimi olan Ngo Dinh Diem bu tür liderlerin tipik bir örneğidir. Onun yaşam öyküsü, bu açıdan ibretle okunmalı, hep anımsanmalıdır.

Diem, Lansdale adlı bir CİA ajanı tarafından «keşfedildi» ve başta ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ın desteğiyle G. Vietnam'ın başına geçirildi. Lansdale, ona İmparator Bao Dai'ye karşı seçim kampanyasını nasıl yürüteceğini öğretti, muhalefeti nasıl sindireceğini gösterdi. Dulles ise onu Vietnam'da özgür seçimler yapmaktan vazgeçirdi. O zamanlar senatör olan Kennedy ise «*bizim bir yaratığımızdır*» diyerek onu destekledi, övgüler yağdırdı. ABD, onu halktan koparmak ve sonra da istediği gibi kullanmak için herşeyi yaptı. Diem'e ülkesine ihanetinin bedeli olarak silah, asker, para, ne isterse verdi. Diem ise Amerika'ya güvenerek toplumun tüm kesimlerinden koptu, tam bir diktatör oldu.

Diem, ABD'de bir kahraman gibi karşılanıyordu. *Life* Dergisi onu «*Vietnam'ın sert mucize adamı*», *Saturday Evenin Post* Gazetesi ise «*Güneydoğu Asya'da parlak yıldız*» olarak tanımlıyorlardı. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı «*özgür Vietnam'ı yaratan en önemli faktörün Başkan Diem'in kendini adamışlığı, cesareti ve yetenekleridir*» diyordu. Tabii bu arada da Diem ülkesini Amerikan istekleri doğrultusunda yönetiyor, bir başka deyişle ABD'nin önerdiği politikada tüm köprülerini yakıyordu.

Amerika'lılar Diem'in G. Vietnam'da hiçbir desteğinin bulunmadığını biliyor, tüm gizli belgelerde bu gerçek dile getiriliyordu. Ama kamuoyu önünde onu «*Asya'nın Winston Churchill*»i ilan ediyorlardı. Johnson özel sohbetlerde «*b...*

adam, elimizdeki tek oğlan o» diyor, ama Diem'i hararetle destekliyordu! ABD Diem'i hep *«ülkeyi yönetecek kadar güçlü, istendiği an düşürülebilecek kadar da zayıf»* bir konumda tutma politikası izliyordu. Bu arada, G. Vietnam'daki tüm köprüleri yaktırılan, öğrencileri, dinsel grupları, tüm muhalefeti ezen Diem de gittikçe, ailesi, bir iki bürokrat, polis ve ABD'ye sığınmak zorunda kalıyordu.

Ama artık G. Vietnam da savaşı yitiriyor, Diem ülkeyi yönetemez hale geliyor ve halkın tüm nefretini üzerinde topluyordu. Amerika'da ise ondan kurtulmanın yolları aranmaya başlanmıştı. Amerikan raporlarında ortaya sürülen gerekçe, Diem'in *«toplumla ve gerçekle tüm bağlarını koparmış»* olmasıydı. Onun toplum ve gerçekle köprülerini yakanlar, şimdi, bu nedenle onu devirmenin gerektiğini söylüyorlardı. Toplumundan ve halkın çıkarlarından soyutlanmış Diem, Amerikan çıkarlarına da hizmet edemez durumdaydı.

G. Vietnam'da muhalefet şiddetlenir ve Diem sertlikten başka bir çare bulamazken, CİA ajanları ve Amerikan Büyükelçisi ordu içindeki darbecilerle temasa geçiyorlardı. Bir zamanlar Diem'i göklere çıkaran ve onu istediği gibi kullanan Başkan Kennedy de «Amerikan rolünün gizli kalması» koşuluyla darbecilere yeşil ışık yakıyordu. 29 Ağustos 1963'te Dışişleri Bakanı Dean Rusk'ın Amerikan Büyükelçisine gönderdiği mesajda şunlar yazılı: *«Amerikan Hükümeti başarı şansı olan bir darbeyi destekleyecektir».* Başkan Kennedy ise, 5 Ekim'de Büyükelçiye *«darbecilerle görüşmeleri sürdürmesini ama bu temasların gizli ve inkar edilebilir olmasını»* bildiriyordu.

Nihayet 1 Kasım 1963'te Diem kendisini iktidara getiren, iktidarda da köprülerini yaktıran ABD'nin desteğindeki subaylar tarafından öldürülüyordu. Son anında bile Diem'in kendi toplumu içinde tutabileceği tek bir dal bile yoktu, ve çareyi yine Amerikan Elçisine sığınmakta bulmuştu. Diem ilk darbenin her safhasından haberdar ve darbe yandaşı Amerikan Elçisi arasındaki son konuşma şöyle:

DİEM: Bazı birlikler isyan ediyor, Amerika'nın tavrını bilmek istiyorum.

B. ELÇİ: Yeterli bilgiye sahip olmadığım için bunu size söyleyecek durumda değilim. Silah sesleri duydum ama tüm verilere sahip değilim. Ayrıca şimdi Washington'da saat sabahın dört buçuğu ve Amerikan Hükümeti henüz bir görüş sahibi olamaz.

DİEM: Ama genel bir fikriniz olması gerekir. Nihayet ben de bir devlet başkanıyım. Ben görevimi yapmaya çalıştım Şimdi de görev ve sağduyumun gereklerini yapmaya çalışıyorum. Herşeyden önce göreve inanırım.

B. ELÇİ: Siz kesinlikle görevinizi yaptınız. Daha size bu sabah dediğim gibi, cesaretinizin ve ülkenize yaptığınız büyük katkıların hayranıyım. Kimse sizden yaptıklarınızın kredisini geri alamaz. Şimdi sizin fizik güvenliğinizden kuşku duyuyorum. Şu anda elimdeki bir rapora göre, bu eylem içinde bulunanlar istifa etmeniz koşuluyla size ve kardeşinize ülkeyi terketme izni verecekler. Bunu duydunuz mu?

DİEM: Hayır. (Kısa bir aradan sonra) Telefon numaram sizde var.

B. ELÇİ: Evet. Güvenliğiniz için birşey yapabilirsem lütfen beni arayın.

DİEM: Düzeni yeniden sağlamaya çalışıyorum.

Diem'in sonunun en güzel özetini Graham Greene'in şu sözlerinde bulmak olanaklı: «*Onun portresinin altına yazacağım ismi şöyle olacak: Batı Tarafından Mahvedilen Yurtsever.*» Diem'in «*yurtseverliği*» tartışılır ama onu mahvedenlerin eski efendileri olduğu kuşkusuz.

Diem'in benzerleri için yazılmış en güzel satırlar ise bir Amerikan belgesinde yazılı. 30 Ekim 1963'de Saygon'da bulunan Amerikan Generali Harkins, Waşington'a çektiği telgrafta şunları yazıyor: «*Nihayet, doğru ya da yanlış, Diem'i*

sekiz yıl boyunca destekledik... ABD onun herşeyiydi ve Diem bize dayanıyordu. ÖTEKİ AZGELİŞMİŞ ÜLKE LİDERLERİ İLERDE KENDİLERİNİ DE AYNI KADERİN BEKLEDİĞİNE İNANIRLARSA, KENDİLERİNE ŞİMDİ YAPTIĞIMIZ YARDIMLARA KUŞKU İLE BAKACAKLARDIR.»

Diem'in ABD desteğindeki askerlerce öldürülüşünden sekiz yıl sonra Amerikan yardımına kuşkuyla bakılıyor mu dersiniz? Sedat yaşasaydı da bu soruyu ona sorabilseydik.

---

(1) Haluk Gerger, **«Siyasal Önderler ve Tarihin Öğretisi»**, Dünya Gazetesi 14 Ocak 1981.

(Arayış, 5 Aralık 1981)